

İÇİNDEKİLER

SUMMARY	III
ÖZET	IV
ÖNSÖZ	V
KISALTMALAR	VI

GİRİŞ

I. LÜBNAN ADININ ANLAMI VE KÖKENİ.....	1
II. LÜBNANIN COĞRAFI YAPISI.....	1
III. LÜBNAN'IN STRATEJİK ÖNEMİ	2
IV. LÜBNANIN İKLİMİ VE BİTKİ ÖRTÜSÜ.....	3
V. LÜBNAN'IN NÜFUSU	4
VI. LÜBNAN EKONOMİSİ	6

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİH İÇERİSİNDE LÜBNAN

I. İLKÇAĞLARDAN OSMANLI DÖNEMİNE KADAR LÜBNAN	8
1. İlkçağlarda Lübnan	8
2. Emeviler Döneminde Lübnan	8
3. Abbasiler'in Lübnan'daki Faaliyetleri	9
4. Haçlı Seferleri Sırasında Lübnan	9
5. Memlükler'in Lübnan'daki Faaliyetleri.....	10
II. OSMANLI DÖNEMİNDE LÜBNAN	10
1. Emirler Döneminde Lübnan	11
2. Kaymakamlık Döneminde Lübnan	14
2.1. Kaymakamlık Düzenini Uygulamanın Zorluğu ve Maruni-Dürzi Çekişmesi	16
3. Lübnan'da 1860 Yılı Olayları.....	16
4. Mutasarrıflık Döneminde Lübnan	18

İKİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE LÜBNAN

I.SAVAŞIN ÇIKIŞI VE OSMANLI DEVLETİ'NİN TUTUMU	20
II. İNGİLİZ VE FRANSLAR'IN ORTADOĞU PLANLARI VE SYKES- PICOT ANTLAŞMASI	21
1. Sykes-Picot Antlaşmasının Hazırlık Safhası	21
2. Sykes-Picott Antlaşması'nın İmzalanması	24
III. FRANSA'NIN SAVAŞ ÖNCESİ LÜBNAN'DAKİ FAALİYETLERİ	26
IV. SAVAŞ SIRASINDA LÜBNAN'IN DURUMU	29

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İŞGAL DÖNEMİNDE LÜBNAN

I. FRANSA'NIN LÜBNAN'I İŞGALI	31
1. San Remo Konferansı'nda Lübnan'ın Durumu	33
II. İŞGAL DÖNEMİNDE LÜBNAN'DAKİ İÇ GELİŞMELER.....	33
1. İşgal Döneminde Lübnan'da İç Gelişmelerde Etkin Olan Cemiyetler	34
2. Paris Barış Konferansında Lübnan'ın Durumu	39
3. King Crane Kongresi.....	40
III. BÜYÜK LÜBNAN DEVLETİNİN KURULUŞU.....	42
1. Osmanlı Döneminde Lübnan'da Bağımsız Bir Devlet Kurma Teşebbüsleri	42
2.İşgal Döneminde Büyük Lübnan Devleti'nin Kuruluş Çalışmaları.....	44

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
FRANSIZ MANDASI DÖNEMİNDE LÜBNAN

I. FRANSA'NIN LÜBNAN'DA UYGULADIĞI İDARİ POLİTİKA.....	53
II. FRANSA'NIN LÜBNAN'DA UYGULADIĞI EĞİTİM VE KÜLTÜREL POLİTİKASI.....	55
III. FRANSIZ MANDASI DÖNEMİNDE LÜBNAN'DA MEYDANA GELEN SİYASİ GELİŞMELER	57
1. 1936 Yılına Kadar Lübnan'daki Siyasi Gelişmeler	57
2. 1936 Tarihli Fransız-Lübnan Bağımsızlık Antlaşması.....	59
3. 1936 Yılı Sonrası Lübnan'daki Siyasi Gelişmeler	61
4. 1943 Seçimleri ve Lübnan'ın Bağımsızlığını Kazanması	63
IV. 1920-1926 YILLARI ARASI GÜNEY LÜBNAN SINIRI MESELESİ.....	65

BEŞİNCİ BÖLÜM
LÜBNAN'IN ETNİK VE DİNİ YAPISI

I. DÜRZİLER.....	69
II. MARUNİLER	72
III. DİĞER GRUPLAR.....	74
SONUÇ	75
BİBLİYOGRAFYA	77
EKLER	81

GİRİŞ

I. LÜBNAN ADININ ANLAMI VE KÖKENİ

Lübnan'ın batı ve doğu dağ silsileleri Suriye'nin en yüksek ve büyük dağlarıdır. Kutsal kitap bunların güzelliklerinden bahseder. Onlar Akdeniz sahilinde birbirine paralel kuzeyden güneye doğru sıralanan iki sıradağdır. Ülkeyi ikiye ayırırlar. Lübnan bu iki dağ silsilesine birden verilen addır.¹ Lübnan dağlarının üst kısmı devamlı karla kaplı olduğundan, beyaz anlamına gelen Lübnan denmiştir. Bu ismi Yunanlılar vermiştir. İbraniler Doğu dağı Batı dağı olarak isimlendirmişlerdir. Avrupa'da Alp Dağları ve Monteau Blanch dağlarına benzeterek bu isimleri vermişlerdir. Bazıları da Lübnan'daki taşların beyazlığı nedeniyle bu ismi aldığını söylerler. Ancak buna itiraz olarak Lübnan'ın ormanlarla kaplı olduğunu ve beyaz taşların gözlenmediğini söylemektedirler. Bazıları ise; ne kardan ne taştan bu ismi aldığını Samiler döneminde bol yeşil yaprağı olan koku veren bir ağaçtan bu ismi aldığını söylemektedirler.² Bu dağ hakkında Arap coğrafyacılarının fikri ise oldukça karmaşıktır. Bu coğrafyacılar, Lübnan'ı şarkta ona müvazi ayrı bir dağ kütlesi olan Anti Lübnan'dan ayırtmazlar ve bu kütleyle ayrı bir isim vermezler. Anti Lübnan'ın Barada Vadisi şimalindeki kısmına Cebel Sanir denilir ve daha cenuptaki dağ külesine ise, Hassan b. Sabit'ten itibaren, Cebel al-Sale ismi verilirdi.³ Lübnan ismi diğer bölge isimleri arasında belirgin bir özelliğe sahip olan Samice bir isim olması nedeniyle bütün zamanlarda ve bütün milletler tarafından değiştirilmeden kullanılan ve bilinen bir isimdir.⁴

II. LÜBNANIN COĞRAFİ YAPISI

Lübnan, Doğu Akdeniz'de bulunan yaklaşık 220 km sahil şeridi olan küçük bir ülkedir. Kuzey ve doğusunda Suriye, güneyinde İsrail bulunmaktadır⁵ (Bkz. Harita 1). Yüzölçümü 10452 km²'dir. Dikdörtgen şeklindedir. Akdeniz'deki uzunluğu 210 km²'dir. Eni ise 35-50 km arasında değişmektedir.⁶

¹ Musa Duman; *Lübnan, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.13, İstanbul, 1993, s.257.

² Martin El Yesuhi (Mütercimi, Reşit El Huri Ertuni); *Lübnan Tarihi*, 1986, s.79.

³ Lütfi Paşa; "Lübnan" İslam Ansiklopedisi, C.7. M.E.B. İstanbul 1972. s.101

⁴ Martin El Yesuhi; *a.g.e.* s.79.

⁵ İrfan C. Acar; *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu*, Ankara, 1989, s.1.

⁶ Cevde Hasaneyn; *Lübnan Coğrafyası*, İskenderiye, 1985, s.24.

Lübnan'da kuzeyden güneye doğru dört önemli özellik söz konusudur. Sahil şeridi, Lübnan Dağları, Biga vadisi ve Anti Lübnan Dağı.⁷ Genelde engebeli bir yapıya sahip olan Lübnan'da başlıca kabartı kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan ve ülkenin adı ile anılan Lübnan Dağlarıdır. Genelde Jura devri kalkerlerinden meydana gelen Lübnan dağları⁸ Akdeniz'e paralel olarak, Anadolu'nun kuzeyinde bulunan Trablusşam'da Suriye kıyılarının ortalarına düşen Sayda (Berrü-ş-Şam)'ya kadar uzanırlar. Suriye'nin batısında Doğu Akdeniz kıyılarına paralel olarak, kuzey-kuzeydoğu, güney-güneydoğu doğrultusunda 170 km²'yi ve en geniş bölgesi kuzeye doğru 45 km'yi bulan bir dağ kütesidir. Daha çok vadilerle yarılmış bir yayla manzarasını gösteren Kuzey Filistin'den kuzeye doğru yükseklik gittikçe artar ve 200 metre'yi bulur. Beyrut, Şam güzergahı ve dağ kütesinin Lübnan geçidinden 1542 metrede aşar. Daha kuzeyde dağların genişliği ile beraber yüksekliği de artar ve 2900 metre'ye varır. Bu dağların zirvesi (Zahr el-Kusib) 3088 metre'yi bulur.⁹ Bu dizinin hemen doğusunda yer alan tektonik çukurluk Beka vadisi olarak bilinir. Ortalama yükseltisi 1000 metre olan vadinin genişliği 20 km. kadardır. Beka Baalbek yakınında küçük bir eşikle kuzey ve güney olmak üzere ikiye ayrılır. Bu çukur alanın içine Asi ve Litani nehirleri yerleşmiştir. Bunlardan Asi kuzeye Suriye'ye kadar devam edip Türkiye'den Akdeniz'e ulaşırken, Litani güneye doğru bir müddet aktıktan sonra batıya yönelip alçalın Lübnan Dağlarını keserek Akdeniz'e ulaşır. Tektonik çukurluğun doğusunda Lübnan dağlarına paralel olarak uzanan Anti Lübnan Dağları ise Suriye ile sınır teşkil eder.¹⁰

Anti Lübnan'a dahil bütün dağ kütleleri umumiyetle çıplak ise de, yükseklikleri dolayısıyla oldukça fazla yağışa maruz kaldığından suyu bol membarları besler ki Şam vahasının gelişmesi bu sular sayesinde.¹¹

III. LÜBNAN'IN STRATEJİK ÖNEMİ

Lübnan, Güneybatı Asya'da diğer bir deyişle Ortadoğu ülkeleri içinde Akdeniz'e kıyısı olan devletler içinde yer almaktadır.¹² Uzun zamandan beri iç karışıklıklara sahne olmuş değişik din ve kültüre sahip etnik grupları üzerinde barındıran ve zaman zaman

⁷ Thomas Cellelo, *Research Completed*, Ocak, 1987, s.86

⁸ Selami Gözenç, *Güneybatı Asya Ortadoğu Ülkeler Coğrafyası*, İstanbul, 1999, s.176.

⁹ Musa Duman, a.g.m., s. 257-258.

¹⁰ Selami Gözenç, a.g.e. s.176-177.

¹¹ M.C. Şehabeddin Tekindağ, "*Lübnan*" *İslam Ansiklopedisi*, C.7, İstanbul.

dış güçlerin müdahaleleriyle hep dikkatini üzerine toplayan bir ülkedir. Coğrafi özellikleri dolayısıyla özellikle İslam'dan sonraki dönemlerde ticari ve kültürel birçok faaliyetlerin yapıldığı önemli bir muhit olarak çağlar boyunca önemli devletlerin gözlerini üzerinde hissetmiştir.¹³ Lübnan, Arap Orta doğusu devletleri içinde birçok bakımdan özellik taşır. Arazi küçük (10000 m² kadar Kıbrıs'tan biraz büyük) fakat 2.2 milyon nüfusu ile ortalama nüfus yoğunluğu en fazla olanıdır. Arap Orta doğu'sunda en yağışlı, su bakımından en zengin köşesidir. Bunun tabii bir sonucu olarak göçebe hayatın mevcut olmadığı tek Orta Doğu ülkesidir.¹⁴ Lübnan, kuzeydoğu ve güneydoğu ile Suriye ile buluşmaktadır. Denize açılması yolların kesiştiği medeniyetin beşiği durumundadır.¹⁵ Lübnan'ın büyük çoğunluğu Hıristiyan ve Müslümanlığın farklı mezheplerine mensuptur. Lübnan'da Müslümanlar; Şiiiler, Sünniler, Dürziler ve Hıristiyanlar; Maruniler, Yunan Ortodoks'ları ve Protestan'lardan oluşmaktadır.¹⁶ Böylece Arap ülkeleri içinde Hıristiyan Arap'ların en kalabalık olanıdır.¹⁷ Doğu Akdeniz'de Orta Doğu'nun en önemli liman merkezidir ve bölgenin en önemli ticaret, ulaşım, kültür ve finans merkezlerinden birisidir.¹⁸ Lübnan milletinin, Fenikelilerin aynı kıyılarda bir devamı olan Lübnanlılar Arap ülkeleri içinde iktisadi açıdan en gelişmiş olanıdır.

Lübnan kıyıları Doğu Akdeniz'in en önemli limanıdır. İnsan başına düşen yıllık ortalama milli gelir bakımından İsrail'den sonra Ortadoğu'da ikinci durumdadır.¹⁹

IV. LÜBNANIN İKLİMİ VE BİTKİ ÖRTÜSÜ

Ülke iklimik yönden ele alındığında genel olarak Lübnan'da sıcak, kurak yazlara, serin, yağışlı kışlara vesile olan Akdeniz iklimidir.²⁰ Bu bakımdan kıyı kesimde gerçek Akdeniz iklimi dikkati çekerken iç kesimlerde relief özelliklerine bağlı olarak değişiklik ortaya çıkar. Kıyı önünde yükselen Lübnan Dağları, denizel etkilerin iç kısımlara ulaşmasını engeller. Bu nedenle, iç kesimlerde kuraklık daha fazladır.²¹

¹² Selami Gözenç, *a.g.e.* s.176.

¹³ Musa Duman, *a.g.m.* s.257.

¹⁴ Sami Öngör, *Ortadoğu*, Ankara, 1964, s.218.

¹⁵ Cevde Hasaneyn, *Lübnan Coğrafyası*, İskenderiye, 1985, s.24

¹⁶ Thomas Cello, *a.g.e.* s. 87.

¹⁷ Sami Öngör, *a.g.e.* s.218.

¹⁸ Davut Dursun, "Lübnan", *Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi*, C.6, İstanbul, 1992, s.81.

¹⁹ Selami Gözenç, *a.g.e.* s. 177

²⁰ Thoma Cello, *a.g.e.*, s.89.

²¹ Selami Gözenç, *a.g.e.*, s. 177.

Sonbahar, sıcaklığın düşmesi ve az yağmurla bir geçiş mevsimidir. Kış yağmurları bitkilerin büyümesi için durduğu zaman bahar gelir.²² Kıyıda ve dağlık yamaçlar üzerinde 900 mm'yi bulan yağışlar iç kısımlarda 400-500 mm arasındadır. Kış aylarında Lübnan Dağlarının yüksek kesimleri karla kaplı olur. Sıcaklıklar ise, kıyıda temmuz ayında, ortalama 30 °C civarında iken iç kesimde Bekaa vadisinde 32-33 °C'dir. Ocak ayında ise bu değerler 10 °C ve 2 °C'ye kadar düşer.²³ Avrupa'da iklim yönünden Lübnan'a benzer bir bölge bulunmaz. 33-35 paralelleri arasında yer alması nedeniyle bütün Avrupa ülkelerinin güneyinde yer alır. 200 m'de 1 °C sıcaklık düşen Lübnan'da birkaç iklim bir arada görülür. Mevsimler arasındaki fark yüksek bölgelerde Avrupa'daki gibi belirgindir. Ancak sahil şeridinde bir fark yoktur. Yaz ve kış mevsimi hariç.²⁴ Lübnan yükseklik itibariyle birkaç bölgeye ayrılır ve yüksekliğe bağlı olarak farklı bitki örtüsüne sahiptir. Lübnan elverişli iklim ve toprak şartları gibi Orta doğu ülkeleri içinde en fazla ormanlık alanlara sahip ülkelerden biridir. Ülke yüzölçümünün yaklaşık % 10'nu kaplayan ormanlık alanlarda özellikle sedir, kızılçam, gürgen gibi kıymetli ağaçlar yer alır. Bu bakımdan ormanlar ülkenin önemli bir gelir kaynağını oluştururlar.²⁵ Lübnan'ın meşhur sedir ormanlarından Trablusşam'ın cenub-i şarkisinde Bşarra civarında, 1925 metre irtifada, bir nevi milli park içinde itina ile muhafaza edilmekte olan 350 kadar ağaç kalmıştır. Sedir ağacı bugünkü Lübnan Cumhuriyeti bayrağı üzerinde de temsil edilmektedir. Vusut bölgesinde, şimdi daha ziyade insanların yetiştirdiği ağaç, fidan ve mezruat'tan mürekkep yeşil bir örtü göze çarpar. Başta dutluklar olmak üzere, zeytin, incir ve diğer çeşitli meyve ağaçları, ıhlamur ve çınarlar, arada bağlar, hububat ve sebze bahçeleri burada yer alır.²⁶

V. LÜBNAN'IN NÜFUSU

Lübnan'ın bugünkü siyasi kuruluşu ve bünyesi beşeri şartları ile çok yakından ilgilidir. Bu memleket öteden beri birbirinden bariz surette farklı bir takım klanlardan ve muhtelif klanların meydana getirdiği cemaatlerden müteşekkildir. Bu klanlar bir takım

²² Usam Kemal Halife, '*Lübnan'ın Güney Sınırı*' (1908-1936), Hadtun El-Betrun, 1984, s.85.

²³ Selami Gözenç, *a.g.e.* s.178.

²⁴ Martin El Yesuhi, *a.g.e.*, 1986, ?, s.79.

²⁵ Selami Gözenç, *a.g.e.*, s. 178.

²⁶ M.C. Şehabeddin Tekirdağ, "*Lübnan*" İslam Ansiklopedisi, C. 7, M.E.B. İstanbul, 1972, s. 102.

şeflere veya Lübnan hayatında önemli rolü olan ailelere dayanmaktadır. Memlekette 30 seneden beri nüfus sayımı yapılamamaktadır.²⁷

Lübnan tarihinin karmaşıklığını, bu ülkede yaşayan toplumun bağlı olduğu mezhep çeşitliliği gösterir. Bunlardan Hıristiyan Maruniler, inançları bakımından Katolik kilisesine bağlıdır. IV. Yüzyılda yaşamış Maran isimli bir rahibin kurduğu mezhebi izledikleri için kendilerine Maruni denilmektedir. 1860 yılında Lübnan'da Dürzilerle çatıştıkları sırada sayıları ortalama olarak 200 bin kadar kestiriliyordu.²⁸ Dürziler; Dürzi adını ilk defa, XI. Asrın ilk yarısında, Fatimi halifesi Hakim bi-Amr Allah zamanında geçer. Lübnan'ı aşmışlar ve Kasravan dağlarında ve daha sonra da Şuf bölgesine yerleşmişlerdir.²⁹ Dürziler; Irak, Arap, Iraklı Farslılardan meydana gelmiş ve Fars eğilimini benimsemiş bir karışımdır. Arap çoğunluk içinde azınlık olmaları nedeniyle Araplaşmışlardır. Bir kısmı Arslan yürekli Riş'ar'a dayandıklarını söylemektedirler. Dürziler içerisinde Araplardan başka kimse yoktur.³⁰ Bunlar içinde en yeni olan Ermenilerin, çoğunlukla Birinci Dünya Harbi içinde ve 1939'da Hatay'ın Türkiye'ye ilhaki sırasında Türkiye'den bilhassa Hatay'dan gelmişlerdir.³¹ Bunlardan başka Melkiler, Ortodoks Yunanlılar, Müslümanlar, Şiiler bulunmaktadır.

Bu grupların içinde en kalabalık etnik unsur Araplardır. Dini grupların nüfusa göre oranları: % 32 Şiiler, % 24,5 Maruni Hıristiyanlar, % 21 Sunni Müslümanlar, % 7 Dürziler, % 6,5 Ortodoks Rumlar, % 4 Katolik Rumlar, % 4 Hıristiyan Ermeniler ve % 1 oranında da diğerleri.³²

Nüfus yapısı hakkında bir fikir vermek üzere 1958 yılındaki resmi rakamlar ile 1983 yılına ait tahmini rakamlar önemli mezhepler itibariyle aşağıda sunulmuştur.

	<u>1958</u>	<u>1983</u>
Maruni	424,000	900.000
Grek Ortodoks	150.000	250.000
Grek Katolik	91.000	180.000
Ermeni	83.000	150.000

²⁷ Sami Öngör, *a.g.e.*, s. 225-226.

²⁸ A. Haluk Ülman, 1860-1861 Suriye Buhranı, Osmanlı Diplomasisinden Bir Örnek Olay, Ankara, 1966, s.6.

²⁹ M. Şehabeddin Tekirdağ, *a.g.m.* s. 104.

³⁰ R. Hasan Emin, El Bahani, 1920-1943 Yılları Arasında Fransız Mandacılık Döneminde Suriye ve Lübnandaki Dürziler, Beyrut, 1993, s. 140

³¹ Sami Öngör, *a.g.e.* s. 222.

³² Musa Duman, "Lübnan" *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c.13, İstanbul, 1993, s.267.

Sunni	286.000	750.000
Şii	250.000	1.200.000
Dürzi	88.000	250.000

Yukarıdaki rakamlar bağımsızlığın kazanıldığı 1943 yılı ile bugünkü nüfus yapısının birbirinden farklı olduğunu göstermektedir. 1943'te sayıca Hıristiyanların çoğunlukta olmalarına rağmen özellikle Şiiilerin nüfusundaki hızlı artış nedeniyle günümüzde Müslümanların sayıca daha fazla oldukları görülmektedir.³³

VI. LÜBNAN EKONOMİSİ

Lübnan toprakları daha ilkçağlarda yerleşmeye sahne olmuştur. Fenikeliler M.Ö. 3000 yıllarında bu topraklarda merkezler kurmuşlardır. Sonraki yıllarda Mısırlıların, Asurluların egemenliğine geçen bu topraklar daha sonra Perslerin ve İskender'in egemenliğine geçmiştir. Özellikle bu devrelerde kıyıda ve iç kesimlerde yer alan şehirlerin gelişmiş bir liman ve ticaret ile Pazar merkezi olduğu dikkati çeker. Lübnan topraklarının % 30'u tarıma elverişlidir. Tarımsal faaliyetler kıyı boyunca, Beka Vadisinde ve dağların yamaçlarında yoğunlaşmıştır. Kıyı ovalarında turunçgil, üzüm, çeşitli sebze ve zeytin üretimi yaygındır. Ayrıca muz, incir ve çeşitli meyveler yetiştirilir. Dağ eteklerinin başlıca ürünleri elma ve patatestir.³⁴ Lübnan'da çeşitli tahıl ürünleri ülkenin her bölgesinde yetişmektedir. Biga vadisi ise en verimli topraklardan bir tanesidir. Güney kesimde tütün üretimi de yapılmaktadır.³⁵ Halkın büyük bir bölümü tarım ile geçinimini sağlamaktadır. Tarım modern usullerle yapılmakta, tarım alanlarının tamamı düzenli bir şekilde kullanılmaktadır. Tarımın yanında ormancılık, hayvancılık ve balıkçılıkta önemli gelir kaynaklarındandır. Çeşitli tarım ürünlerinin yanı sıra büyük ve küçük baş hayvan su ürünlerinin yanında ağaç sanayi, ateş tuğlası, çimento, pamuk ipliği, dokuma gibi sanayi kolları gelişmiştir.³⁶ İpek böceği yetiştirilmesi Lübnan'da büyük bir suretle taammüm eylemiş olup ipek XVII.'ci asra kadar Lübnan'ın başlıca ticaret maddelerinden biri sayılıyordu.³⁷

³³ İrfan C. Acar, *a.g.e.* s.2.

³⁴ Selami Gözenç, *Güneybatı Asya "Ortadoğu" Ülkeler Coğrafyası*, İstanbul, 1999, s. 178-179.

³⁵ Thomas Cello, *Research Completed*, December, 1987, s. 90.

³⁶ Musa Duman, *a.g.m.* s. 266

³⁷ M. Şehabeddin Tekindağ, *a.g.m.* s. 101.

Ülkede genelde uluslararası transit ticaret ile bankacılık ve turizme dayalı bir ekonomik sistem hakimdir. Bu sektörde ülke faal nüfusunun ancak % 5'i çalıştığı halde milli gelire olan katkı % 45'tir.³⁸

Lübnan ekonomisinin önemli kaynaklarından biri de turizmdir. Orta Doğu'nun turizmde en çok gelir elde eden ülkesi olan Lübnan'da turizmin gelişmesi hem ülkeye önemli bir gelir kaynağı, hem de ülke içinde geniş bir iş alanı açılmasını sağlamıştır. Turizmin gelişmesine paralel olarak ülkede büyük ölçüde turistik tesisler de gelişmiştir.³⁹ Ancak daha sonraki yıllarda uzun süren iç savaş ve zamanımızda da devam eden çeşitli terörist örgütlerin hesaplaşma alanı olması nedeniyle bu önemini kaybetmiş, ekonomik dengesi bozulmuş bir ülke haline gelmiştir. Ülkede çalışan nüfusun % 50 tarım ve sanayi faaliyetlerinde görülür. Ancak tarım ve sanayinin milli gelire olan katkısı % 30 kadardır. Beyrut ve Trablus'un yakın çevreleri endüstri faaliyetlerinin yoğun olduğu alanlardır. Buralarda dokuma, kimyevi maddeler, çimento, madeni eşya kuruluşları dikkati çeker. Trablus'ta ayrıca bir de petrol rafine tesisi yer alır.

Dışarıda çeşitli gıda maddesi, sanayi ürünleri, petrol ve ulaşım araçları alan ülke; turunçgiller, dokuma ve petrol ürünleri ihraç eder. Lübnan dış ticaretinin büyük kısmını Fransa, İtalya, İngiltere ve A.BD. ile gerçekleştirmektedir.

Türkiye ise, Lübnan'a gıda maddeleri, canlı hayvan, demir-çelik ürünleri, çeşitli makine'ler satarken ham deri almaktadır.⁴⁰

³⁸ Selami Gözenç; *a.g.e.*, s.180.

³⁹ Mehmet Emin Bozarslan; Savaşın Lübnan, İstanbul, ?, s.50-51.

⁴⁰ Selami Gözenç, *a.g.e.* s.180.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİH İÇERİSİNDE LÜBNAN

I. İLKÇAĞLARDAN OSMANLI DÖNEMİNE KADAR LÜBNAN

1. İlkçağlarda Lübnan

Lübnan, eski bir Fenike şehri olup Tell al-Amara metinlerinde bile adı geçer. M.Ö. 1400 senesine doğru müstakil bir krallık iken Gebel'e tabi oldu. Lübnan, İskender devrinde de bir limandı. İskender'in halefleri zamanında, Mısırlıların hakimiyetine geçti ise de büyük Antiochus III. Burasını Mısırlılardan geri aldı. M.Ö. 140 senesinde Suriyeli Diodotos Tryphon tarafından zamanında Agrippa tarafından, yeniden bina edildi ve Rana askeri kolonisi mertebesine çıkarıldı. İmparatorlar devri sonunda burası Tyr (Sur) ile birlikte, ipek ticaretinin merkezi idi.¹

2. Emeviler Döneminde Lübnan

Müslümanların, Suriye bölgesine 636'da fethetmelerinden sonra Lübnan Şam eyaletine bağlanmıştır. Bu tarihten itibaren küçük millet grupları için tabii bir sığınak rolü oynadığı ve grupların zamanla daha başka kaçakların katılması ile büyüdüğü anlaşılıyor. Nitekim Merdailer, bu tarihlerden sonra İslam alemindeki karışıklardan faydalanmak üzere Amanos'lardan gelerek Lübnan'a yerleştiler. Emevi halifesi Abdülmelik bu gruba karşı sefer düzenlemiş ancak Hıristiyan dünyasının adı geçen gruba destek sağlamasıyla bu seferler amacına ulaşamamıştır. Lübnan'ın asırlar boyunca yarı bağımsız bir durumda kalması, buraya sığınan ve Müslümanlıktan ayrı olan Mütevallî, Dürzi ve Nusayri gibi toplulukların gelişmelerine ve ayrı bir özellik kazanmalarını sağladı. Ayrıca, daha sonraki dönemlerde Melki, Yakubi ve Maruni gibi Hıristiyan topluluklar da buraya yerleştiler. Bu toplulukların Ortaçağdan beri Fransızlarla ilişkileri olmuştur. Zaman zaman elde ettikleri üstünlükler Suriye'deki Müslüman etkisinin azalıp çoğalması ile ilgilidir.²

1. Abbasiler'in Lübnan'daki Faaliyetleri

Abbasiler, burayı elde etmek için, büyük çaba gösterdiler; zora ve baskıya başvurdular.

¹ J. Hell; "Lübnan" *İslam Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul, 1970, s.587.

² Musa Duman; "Lübnan", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.13, İstanbul, 1993, s.258-259.

Çıkan karışıklıklar sırasında Bedeviler de güney ve kuzeyden Lübnan'a girmeye çalıştılar. Bu Bedevi göçü sonunda Beni Taglib kabilesi, Lübnan'da yerleşerek etkili bir topluluk oldu. Güneyde Leytani'yi aşan Bedeviler, bu ülkede Yemeni ve Kaysî Arapları arasındaki anlaşmazlığı yaydılar; Şiilik propagandasına giriştiler. Nusayriler, kendi bölgelerini bu bedevi göçüne karşı korudular. Böylece çeşitli mezheplere bağlı topluluklar, yerli hanedanların yönetimi altında Şam, Bağdat veya Kahire'deki hükümdarlara bağlandılar. Lübnan'daki reisler, yakın şarkta birbirini takip eden idareler, halifeler, Selçuklu Sultanları, Haçlılar, Eyyûbiler, Memlûkler ve Türk paşaları arasında ve iktidar kargaşalığı içinde işlerini hayret verici bir maharetle yürütmeye imkân bulmuşlardı.³

2. Haçlı Seferleri Sırasında Lübnan

Haçlılar Cebel'i, Hişn al-Akrad ve Şakif Arnun (Beaufort) gibi kaleler ile kuşatmışlardı. İslâm hakimiyeti sırasında böyle takimât yapılmaması, caracima gibi, Marunilerin şimalî Lübnan'daki yüksek sâhalara yerleşmelerini ve Cebel'de esaslı bir rol oynayan Hıristiyan cemaatının gelişmesini kolaylaştırdı. IX. asrın sonuna doğru, Haleb taraflarından gelen Tanuh Arapları, Cenûbî Lübnan'da kısmen Araplaşmış ve Şi'i itikatlarının te'siri altında kalmaya başlamış kavimler arasında, kendilerine bir emirlik te'min ettiler. Bu tanuhilerden Bani'l – Hamra, Bani Abi'l – Cayh ve bilâhere Garp Emûrleri ismini alan Bahturtar evvelce Hıristiyan olup Abbasiler tarafından İslamiyeti kabûle zorlanmışlardı. Bu emirliğin gelişmesi, XI. asırda Sayda ve Beyrut Hıristiyan Baronluklarının kurulması ile durdurulmuş oldu. Cubayl, Batrun Hıristiyan beylikleri ve Trablus kontluğu şimalî Lübnan'ın Hıristiyan kuvvetine dayanmakta idi. Arap emirleri olan Buhturların, Müslümanlar ile franklar arasında, nasıl bir siyaset takip ettikleri katiiyetle mâlum değildir. Fakat başka bir Lübnan kavmi olan Dürziler bu bölgede ayrı bir cemaat teşkil ettiler. Fakat bunlar, daha sonra Lübnan'ı aşmışlar ve Kasravan dağlarında ve daha sonra da Şûf bölgesinde yerleşmişlerdir. Öyle anlaşılıyor ki, İslâm-hıristiyan ve İslam-moğol savaşları zamanında, Lübnan'daki reisler, eski hukukunu te'yt edebilecek bir vaziyette bulunan devletten, maiyetlerini yerleştirmek üzere, bir miktar arâzi koparmaya muvaffak olmuşlardır.

³ M.C. Şehabeddin Tekirdağ; "Lübnan", İslam Ansiklopedisi, C.7, s.102-103.

3. Memlûkler'in Lübnan'daki Faaliyetleri

Memlûkler, 706 (1306 / 1307)'dan itibaren, Lübnan'ı idâreleri altına almışlardır. Evvela, Beyrut'un müdâfaasını tanuhilere bırakan Memlûkler, Lübnanlılar'ın hariç ile münâsebetlerini kesmek ve muhtemel bir ayaklanmayı önlemek için bir kısım Türkmenleri, Lübnanlılar'ı, göz önünde tutmak üzere, Kasravan dağlarında yerleştirdiler. Lübnan'ın sâhil kısımları Memlûkler tarafından askerî bölge hâline getirildi ve bununla alakalı sıkı nizamlar konuldu. Mâmafih XIV. asırda, Hıristiyan donanmalarının İskenderun, Akka, Şur, Trablus ve Sayda'ya yaptıkları akınlar ve Memlûk ümerasının birbirleri ile uğraşmaları yüzünden, Lübnanlılar bilhassa Dürziler, etrafa dağılan taraftarlarını toplayarak, eski kazalarını yeniden iskan etmek fırsatını buldular. Bu arada, Garb ve Şuf yeniden bir Dürzi nahiyesi olmuş idi.⁴ Kudüs Krallığının eline geçen Beyrut'u, Selâhaddin-i Eyyubî ger aldıysa da on yıl sonra Haçlılar burayı tekrar zaptettiler ve Kudüs Krallığına bağladılar. 1291'e kadar haçlılar'ın elinde kalan şehir, bu tarihte Memlûk Sultanı el-Melikü'l-Eşref Halil adına şam Valisi Emir Şencer Ebû Şücâî tarafından fethedildi.⁵ Nitekim 1441'de, bir Dürzi – Maruni heyetinin, Roma'ya giderek, Papa tarafından kabul edildiğini görüyoruz. Böylece, XIII. – XV. asırlarda, Memlûklere karşı vukua gelen isyanın ardından; orta Lübnan Mutavalilerinin ve Dürzilerinin şiddetle cezalandırılması, Marunilerin Nahr İbrahim cenûbundaki bölgeleri, XV. Asırdan itibaren, işgâl etmelerini kolaylaştırdı.⁶ Osmanlı İmparatorluğu ise Lübnan'ı 1516 yılında, Yavuz Sultan Selim zamanında topraklarına kattı.⁷

I. OSMANLI DÖNEMİNDE LÜBNAN

Osmanlı İmparatorluğu Lübnan'ı 1516 yılında Yavuz Sultan Selim zamanında topraklarına kattı. Osmanlılar, fethettikleri diğer topraklarda olduğu gibi bu yöre halkına da din, kültür ve sosyal yapısına müdahale etmeksizin İmparator tarafından atanan valiler tarafından yönettiler.

⁴ M.C. Şehabeddin Tekirdağ; *a.g.m.*, s.104.

⁵ Davud Dursun; "Lübnan", Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi, C.6, İstanbul, 1992, s.81.

⁶ M.C. Şehabeddin Tekirdağ; *a.g.m.*, s.104

⁷ İrfan, C. Acar; *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu*, Ankara, 1989, s.7.

Osmanlıların, fethedilen topraklarda din farkı gözetmeksizin uyguladıkları bu liberal sistem Lübnan'daki çeşitli din ve mezheplerin dini, sosyal ve kültürel varlıklarını Osmanlı idaresinde kaldıkları 400 yıl süre ile korumalarını sağladı.⁸

Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarında Beyrut, eyalet statüsünde değildi.⁹ Sayda ve Beyrut sancakları Şam Eyaletine bağlı sancaklardı.¹⁰ Daha sonra 1660'da Sayda eyaleti oluşturuldu.¹¹ Osmanlı padişahları Lübnan'daki feodal yapıya fazla dokunmamışlar, buradaki beylere Sayda valiliğine bağlamalarına rağmen bu beyler yarı bağımsız bir düzen içerisinde kalmışlardır.¹² 1887'de ise Beyrut vilayeti oluşturulmuştur.¹³

1. Emirler Döneminde Lübnan

XVI. yüzyıl başında Tenuhiler, 1516'da Suriye'yi alan Osmanlı'lara bağlı kaldılar. Lübnan'da gücü azalan Tenuhiler, yönetimi Dürzi'lerden Maanoğullarına bırakmak zorunda kaldılar. Bunlardan Fahreddin II. Lübnan'da bağımsız bir devlet kurmayı tasarladı. XVII. yüzyılın ilk yarısında, Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklandı. İsyan 1635'te bastırıldı. Halefleri zamanında Lübnan'da yine karışıklıklar çıktı. 1660'ta Şam valisi olan Köprülü Fazıl Ahmet Paşa, Lübnan'a kuvvet göndererek ayaklanmayı bastırdı. 1892'de Maanoğullarının son emiri Ahmed ölünce, Lübnan'da iktidar Vadiyüttayim'den gelen Şihaboğullarına geçti.¹⁴

Kays ve Yemen kolları arasında uzayıp giden ihtilaf Tanuhileri zayıflattığı gibi, aynı ihtilaf Dürzilere de sirayet ederek, onları da iki fırkaya ayırmış ve Cebel daimi bir ihtilaf kaynağı haline gelmiştir. Bilhassa Maanoğullarının Yemen kolunu tutmalarına mukabil, Şihabilerin Kaysilere taraftar olması bu muhalefeti çoğaltmıştır. Şihaboğulları zamanında, Lübnan'da meydana çıkan Canbulati ve Yazbaki isiminde iki fırka, bunların yerine geçmiştir. Fahr al-Din'in sükutu ile, Osmanlı hakimiyeti, bilhassa Sayda valileri vasıtası ile, Lübnan'da daha çok hissedilmeye başlamış ve böylelikle, asayişsizliği ve Dürzi reislerinin tecavüzlerini önlemeye çalışan Şihabilerin nüfusu zaafa uğramış idi.¹⁵

⁸ İrfan C. Acar; *Lübnan bunalımı ve Filistin Sorunu*, Ankara, 1989, s.7

⁹ Yılmaz Öztuna; *Devletler ve Hanedanlar*, Türkiye, C.2, (1074-1990), Ankara, 1989, s.1065

¹⁰ Orhan Kılıç; "*XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin Eyalet ve Sancak Teşkilatlanması, Osmanlı*", c.6, (Editör: Güler Eren), Ankara, 1999, s.94

¹¹ İ. Hakkı Uzunçarşılı; *Osmanlı Tarihi*, C.4, s.247.

¹² Haluk Ülman; *1840-1845 Yılları Arasında Suriye ve Lübnan'ın Durumu ve Milletlerarası Politika*, Ankara, Eylül-Aralık, 1963, s.264-266.

¹³ Enver Ziya Karal; *Osmanlı Tarihi*, C.8, Ankara, 1988, s.141.

¹⁴ John B. Christopher; *Lebanon, Yesterday and Today*, New York, 1966, s.42.

¹⁵ M.C. Şehabeddin; "*Lübnan*", C.7, İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1972, s.101.

Maanoğulları egemenliğinin ortadan kalkması, Fransızların bölgedeki Hıristiyanları korumak amacıyla müdahaleci bir tavır almaları ve kimi Dürzi şeyhlerinin Hıristiyanlığı benimsemeleri, Sayda, Beyrut ve Şam'da olaylara yol açınca, Osmanlı yönetimi 17. yüzyıl'da bölgeyi Şam eyaletine bağladı.¹⁶

16. ve 17. yüzyılda Lübnan'da sayıca ve en kalabalık olan mezhep Maruniler idi. Daha ziyade Beyrut'un doğusu ve kuzeydoğusunda yaşayan Maruniler, Hıristiyan Katolik mezhebini benimsemiş bir topluluktur. Bu yüzyıllarda sayıca kalabalık olmalarına rağmen Marunilerin ülkedeki etkinliği fazla olmayıp devrin güçlü Dürzi aileleri ile ilişkileri oldukça iyi idi. Osmanlı idaresindeki Lübnan'da, Sunniler ve Şiiiler'de sayıca fazla olmayıp özellikle ilk zamanlarda fazla güce sahip değillerdi. Ancak, Sunilik mezhebini benimsemiş olan Osmanlı devrinde, Lübnanlı Sunni topluluk ayrıcalıklı ve avantajlı bir duruma sahip oldu. Buna karşılık, güney Lübnan'da ve doğuda Baalbek civarında yaşayan Şiiilerin Sunniler kadar gücü yoktu.

18. yüzyıla yaklaşıldıkça Lübnan'da ki geleneksel Dürzi üstünlüğü azalmaya başladı. Her şeyden önce Dürzi aileler arasında kanlı çekişmeler gerek sayı gerek ekonomik yönden Dürzilerin gücünü azaltmıştı. Böylece, Lübnan'da geleneksel Dürzi egemenliği azalmaya, buna karşılık Maruni Hıristiyanların ekonomik ve siyasi güçleri artmaya başladı. 18. ve 19. yüzyıllarda Dürzilerin geleneksel üstünlüklerinin yavaş yavaş Marunilere geçmesine neden oldu. Ülkedeki Maruniler güçlenirken 18. yüzyıl sonlarında Dürziler arasında silahlı iç mücadele iyice kızıştı. Bu gelişme Dürzileri iyice yıpratırken 1788 yılında, II. Beşir ünvanı ile Hıristiyan Beşir Şihab'ın Lübnan emirliğine atanması ülkedeki Hıristiyanları daha güçlü hale getiren bir unsur oldu.¹⁷ Çok zeki ve hassas bir adam olan Emir Beşir,¹⁸ Osmanlı Valisi Cezar Paşa ile arasının devamlı açık olmasına rağmen imparatorluk ile iyi ilişkiler kurması ve sürdürmesi sayesinde Emirliğini devam ettirdi. 1804 yılında Cezar'ın ölümü, Beşir'in Lübnan'da ki gücünü daha da sağlamlaştırmak için iyi bir fırsat yarattı. Bu amaçla Beşir, zengin ve güçlü Dürzi aileler olan Arslan, Talhuk, İmad bi Abdülmelik'lerin malları ile ayrıcalıklarını ellerinden aldı. Nitekim, ileride Dürzilerin iktidardaki Beşir Emirliğine muhalefeti Canbolat ailesinin liderliği altında yapılacak.¹⁹

¹⁶ Tufan Karaaslan; *Ortadoğunun Coğrafyası*, Konya, 1988, s.108.

¹⁷ İrfan C. Acar; *a.g.e.*, s. 8-9

¹⁸ Şinasi Altundağ; Kavalalı Mehmet Ali Paşa isyanı, *Mısır Meselesi*, 1831-1841, Ankara, 1988

¹⁹ Philip Hitti; *Lebanon in History*, London, 1957, s.412.

Lübnan, 1832'den 1840'a değin Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın işgalinde kalmıştır.²⁰ Mehmet Ali Paşa'nın Suriye valiliği, hatta Anadolu toprakları üzerinde gözü vardı. Mehmet Ali Paşa, Yunan isyanında Osmanlılara yardım etmesine karşılık mükafat olarak Girit Valiliğini almış ancak Suriye Valiliğini elde edememiştir. Osmanlı toprakları üzerindeki emellerinden vazgeçmeyen Mehmet Ali Paşa, oğlu İbrahim Paşa komutasındaki bir orduyu Suriye'ye gönderdi. Ordu, 1831 yılında bütün Suriye'ye girerek, 1832 yılında bütün Suriye'yi ve Akka'yı ele geçirdi. Osmanlı ile Mısır Valisi arasındaki bu krizde Emir Beşir Mısır'ın yanında, rakipleri Dürziler ise Osmanlıların yanında yer alıp, birçok Dürzi Osmanlı saflarında savaştı. Ülkedeki Hıristiyanlar da İbrahim Paşa'yı desteklediler.²¹

İbrahim Paşa'nın ordusu Emir Beşir'in kuvvetlerinin desteğiyle de Sur, Sayda ve Trablusşam da dahil olmak üzere bütün Suriye ve Lübnan'ı ele geçirdi. Bu arada, Mehmet Ali Paşa'yı Suriye'den atmak isteyen Osmanlılar, Hüseyin Paşa komutasında bir orduyu güneye gönderdiler. 1832 yılında sırasıyla Belen ve Konya'da yapılan savaşları Osmanlılar kaybetmiştir.

Ancak daha sonra İbrahim Paşa, Suriye'deki ordusunun takviyesi için Dürzilerden bir miktar genci zorla asker yapmak istedi. Ancak Dürziler bu isteğe karşı çıkarak ayaklandılar ve kısa zamanda ayaklanma bütün ülke Dürzilerini harekete geçirdi. İbrahim Paşa, Dürziler ile baş edemeyince, Emir Beşir'den, oğlu Halil komutasında bir Hıristiyan ordusunu Dürzilere karşı göndermesini istedi. Bu istek Beşir'i zor durumda bıraktı. O güne kadar Dürziler ile Hıristiyanların karşı karşıya gelerek doğrudan bir çarpışmaya girmeleri söz konusu olmamıştı.

Ancak Beşir gönülsüz de olsa oğlu Halil komutasında bir orduyu İbrahim Paşa'nın ordusunun karşısında tutunamayarak teslim oldular. Böylece Mısır ordusu ile Lübnan Hıristiyanlarından oluşan bir orduyla birlikte Dürzilerin üzerine yürüdü. 1838 yılında çetin bir savunma yapmalarına rağmen Dürziler İbrahim Paşa'nın ordusunun karşısında tutunamayarak teslim oldular.

Dürziler ile İbrahim Paşa arasındaki mücadeleden istifade eden Osmanlılar, Suriye'ye bir ordu gönderdiler.

²⁰ John B. Christopher; *a.g.e.*, s.46.

²¹ Fahir Armaoğlu; 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Ankara, 1973, s.113-115.

Mamafih 1839 yılında Nizip'te yapılan savaşı yine İbrahim Paşa kazandı. Lübnan'daki Dürziler ve Müslümanlar da Paşa'ya olan muhalefetleri nedeni ile İngiliz görüşünü destekliyorlardı.

1840 yılı Haziran'ında Beyrut'ta tekrar toplanan Hıristiyan, Dürzi ve Müslüman liderler, zorunlu askerlik, silahsızlanma ve yüksek vergilere karşı koymak için İbrahim Paşa ve Emir'e karşı silahlı mücadele başlattılar. Ancak İbrahim Paşa'nın güçlü ordusu isyanı bastırarak liderleri tutuklayıp sürgüne gönderdi.

Ancak İbrahim Paşa'nın zaferi uzun sürmedi. İsyani destekleyen Osmanlı İmparatorluğu, İngiliz ve Avusturya kuvvetlerinden oluşan bir deniz filosu 8.500 asker ile Beyrut açıklarına geldi. Bu gelişmeler üzerine Mısırlılar geri çekilirken isyancılarla birleşen müttefik kuvvetler kısa zamanda Beyrut'un açıklarına geldi. Bu gelişmeler üzerine Mısırlılar geri çekilirken isyancılarla birleşen müttefik kuvvetler kısa zamanda Beyrut'un sahil şeridini ele geçirdiler. Suriye'de bozguna uğrayan İbrahim Paşa iyice geriledi ve babasından müttefikler ile diplomasi yoluyla anlaşmasını istedi.²² İbrahim Paşa'nın Suriye'de yenilmesi ve geri çekilmesi, Lübnan'da uzun sürecek bir istikrarsızlığın ortaya çıkmasına neden oldu.²³

2. Kaymakamlık Döneminde Lübnan

İbrahim Paşa'nın Suriye'deki yenilgisi Lübnan'da II. Beşir Emirliğinin de sonu oldu. Son ana kadar Paşa'yı desteklemiş olan Beşir, Lübnan'ı terk ederek Malta'ya sürgüne gitti. 3 Eylül 1840 tarihinde Osmanlılar III. Beşir'i Lübnan Emirliğine atadılar. II. Beşir iktidarının son bulması ve III. Beşir'in emir olması ile Lübnan'daki iç siyasi dengeler yeniden değişti. Emir'e karşı ayaklanmada birleşmiş olan Dürzi ve Maruni feodal beyler tekrar geleneksel rekabetlerine başlayınca içerde huzursuzluk ve kargaşa baş gösterdi.²⁴

Dışardan gelen baskılar sonucu Osmanlılar duruma müdahale ettiler. Mustafa Paşa komutasında bir ordu Beyrut'a gönderildi. Mustafa Paşa, Osmanlı İmparatorluğunun Lübnan'daki Şihab Emirliğine son verdiğini açıkladı. Şihab'ın yerine Mustafa Paşa'nın yardımcılarında Ömer Paşa atandı. Lübnan'la ilgisi olan devletler ise son Dürzi Hıristiyan çarpışmalarından sonra sorunların çözümü ve iç siyasi yapıya ilişkin çeşitli görüşler attılar.

²⁴ Sabahattin Şen; *a.g.e.*, s.26.

Muhtelif görüşlerden sonra Avusturya Prensi Metternich'in önerdiği bir formül kabul edildi.²⁵

Bu düzen gereğince Lübnan, Sayda eyaletine bağlı iki kaymakamlığa ayrılmış, bunların birine Dürzi, diğerine de Maruni birer yerli kaymakam atanması kararlaştırılmıştır. 1842 yılı sonlarında yürürlüğe konulan bu yeni düzen, kaymakamlara kendi bölgeleri içinde idari bağımsızlık tanıdığı için Babıali'nin Lübnan'ı merkeze bağlamak gayretine aykırı bir adımdır. Buna karşılık her iki kaymakamlık da Sayda eyaletine bağlandığına göre, aynı düzenin, hiç değil emirlik idaresine kıyasla ileri bir adım olduğu söylenebilir.

Ancak, Lübnan'a verilen kaymakamlık düzeni de ülkeye huzur getirmemiş, Dürziler ile Maruniler arasında yeniden silahlı çatışmalar çıkmasını önleyemediği gibi Lübnan üzerindeki milletler arası çekişmeyi de şiddetlendirmiştir. Bu kere ortaya çıkan çatışma ve çekişmelerin görünürdeki sebebi de, her iki kaymakamlık içinde bulunan karmaşık köylerin durumudur. Kaymakamlık düzeni kurulduktan sonra Dürzi ve Marunilerin böyle karmaşık yaşadıkları köylerde idarenin kimin elinde olacağı ve bir anlaşmazlık çıkarsa başvurulacak merciin neresi olması gerektiği konuları, 1843-1844 yıllarında uzun geçimsizliklere, milletler arası tartışmalara yol açmıştır.

Lübnan'ın iki kaymakamlığa ayrılmasına karar verildikten sonra Lübnan dağlarında ki Dahr al Baydar Boğazı, orta nokta olarak alınmış, bunun kuzeyinde kalan bölge Maruni, güneyinde kalan bölge Dürzi kaymakamın idaresi altına konulmuştur. Ancak her iki bölge içinde de Dürzilerle Maruniler'in karmaşık olarak yaşadığı köyler vardı.

Lübnan'daki Fransız konsoloslarına göre; Dürzi bölgesi içindeki karmaşık köylerde Dürzi kaymakamın tayin edeceği bir Maruni vekil bulunmalı, bu Maruni vekil doğrudan doğruya Maruni kaymakama bağlı ve ona karşı sorumlu olmalıdır. İngilizler'e göre; Dürzi bölgesi içindeki karmaşık köylere Dürzi vekilin yanı sıra bir Maruni vekil de tayin edilmeli, fakat bu tayin Dürzi kaymakam tarafından yapılmalı ve Maruni vekiller Dürzi kaymakama bağlı olmalıdır.

²⁵ İrfan C. Acar, *a.g.e.*, s.12.

Ancak, Osmanlı görüşü ağır basmış, karmaşık köylere halk tarafından seçilecek biri Dürzi, öteki Maruni iki vekil tayin edilmesi ve bunların doğrudan doğruya Sayda valisine bağlı ve ona karşı sorumlu olmaları kararlaştırılmıştır.

Babıali'de, 1845 sonbaharında, Lübnan idaresinde gerekli görülecek değişiklik ve yenilikleri yapmak üzere, Hariciye vekili Şekip Efendi'yi Beyrut'a yollamıştır.²⁶ Bunun üzerine Şekip Efendi her iki kaymakamlık için yazılı bir düzen belirledi ve buna Şekip Efendi düzenlemeleri dendi. Bu düzenlemeye göre her kaymakamlık bir meclis kuracak, bu mecliste bütün gruplar temsil edilecek ve bunlar kaymakama yardım edeceklerdir. Buna göre her grup'tan 10 temsilci seçilecek ama Şiilerin on bir temsilcisi olacaktı. Bu meclisin idari, mali ve yargıya ait yetkileri vardı. Şekip Efendinin bu düzenlemeleri Lübnan'daki gruplar için ilk düzenlemelerdir.²⁷

2.1. Kaymakamlık Düzenini Uygulamanın Zorluğu ve Maruni-Dürzi Çekişmesi

Tabiri uygunsuzsa demokratik bir ortam kaymakamlık düzeninden sonra oluştu ve bu durum sosyal bir krize (Dürzi kaymakamlıklarında) oluştu. Çünkü üst yöneticiler Dürzilerden, çiftçiler ise Hıristiyanlardandı. Sosyal çekişme mezhebi ve dini çekişmeyle tetiklendi. Hıristiyanlar değişik bölgelerde Dürzi liderlerine karşı gelmek için kendi gruplarındaki genç ve yaşlılarına baktılar. Dağ bölgesini saran devrimci gruplar oluştu. Bunlara çapulcular, maceracılar ve hırsızlar da katıldı. Konuşmalar yükseldi, durum kötüleşip anarşi yayıldı ve hayat durdu. Güneyde Hıristiyan çiftçilerle Dürziler arasında çatışmalar başladı. Sayda valisi Esat Paşa, Hıristiyanlara karşı güç kullanmaya yanaşmadı. Çünkü onların endişelerinin ve isteklerinin ölçülü olduğunu biliyordu. Hıristiyanların Dürzi iktidar yönetimini Hıristiyanların boyun eğmeleri konusunda Kolonius'un ısrarlarına da kulak asmadı. Çünkü, bunun sebebi, bölgede Dürzi varlığını ve gücünü yayıp, egemen kılmak ve bu vasıta ile İngiliz nüfuzunu genişletmekti. Ayrıca Lübnan'ın Osmanlı'nın direkt yönetimi altında kalmasını istemiyordu.²⁸

²⁶ Haluk Ülman; 1860-1861 *Suriye Buhranı*, Ankara, 1966, s.16-20

²⁷ Dr. Mülhim Kurban; *Lübnan'ın Yeni Siyasi Tarihi*, Beyrut, 1981, s.87.

²⁸ Ahmed Talyni; *Lübnan'da Yönetim Krizi*, Beyrut, 1990, s.88.

3. Lübnan'da 1860 Yılı Olayları

Şekip Efendi'nin kurduğu düzenin, hiç değilse görünürde, Lübnan'da uzun bir süre için sükun ve güvenliği sağladığını söyleyebiliriz. Fakat 1860 yılı yaklaştıkça Lübnan'ın durumu yeniden karışmaya başlamıştır. Gerçekten 1845 yılı ortalarından başlayarak Lübnan'da Osmanlı yönetimine ve feodal yapıya karşı yer yer ayaklanmalar çıkmıştır.²⁹ Yani 19. yüzyılın ikinci yarısında büyük devletlerin de müdahalesi sonucu Maruni-Dürzi çatışmaları gündeme geldi. 1858 yılı ortalarından başlayarak Lübnan'da her gün biraz daha çoğalan huzursuzluğun nedenleri çeşitlidir. Bunları şöyle sıralayabiliriz;

Beşir II'nin tahttan indirilmesinden bu yana Lübnan'da süregelen huzursuzluk, 1858-1860 yılları arasında, ülkenin her bölgesini etkileyen bir isyan şeklinde doruğa ulaştı. Kisrevan'da Maruni toprak sahipleri, Maruni feodal şeyhlerine başkaldırdı. Suf, Biga ve Vadi al-Tayn'da Dürzi köylüler ve ki bunlar feodal liderler tarafından destekleniyordu. Bölgede Dürzi hakimiyeti kurmak amacıyla, Hıristiyan komşularına saldırdılar.

Bu kargaşanın sebeplerinden biri, ülke genelinde etkin bir kişilik olan Maruni lider Bulus Mas'ad ve diğer din adamlarıydı. Dışarıda ise; İngiliz, Fransız ve diğer Avrupalı milletlerin Lübnan mücadelesi ve Beyrut'ta Hurşid Paşa'nın Dürzi karşıtı eylemleri söz konusuydu. Tüm bunların sonucu olarak, ancak 1861'de bastırılabilen Kisravan toprak sahipleri isyanı patlak verdi. Bu isyan, Taniyus Suhun'in lider seçilmesinin hemen ardından Ocak 1859'da doruğa ulaştı. Bunun üzerine toprak sahipleri anlaşmaya varma ümidini kaybeden Cezinlilerin Kisravan'ı işgal etmeyi planladıkları cümleleri hızla kulaktan kulağa yayıldı ve Taniyus Suhun ve diğer köy liderleri önderliğinde toprak sahipleri, Cezinlileri Beyrut'a doğru sürmek suretiyle saldırıya geçti. 1859 yılının baharında, Cezinliler Kisravan'dan tamamıyla çıkarılmıştı. Kisravandaki bu başarı, Lübnan'daki diğer köylülerin umutlarını körükledi. Fakat bazı engeller söz konusuydu. Suf, Garb ve Curd Dürzi feodal şeyhlerinin toprak çalışanları arasında Dürziler olduğu gibi, Dürzilerden daha çok da Hıristiyanlar vardı.

Ghazir olayları ise, yalnızca bir başlangıçtı ve 1857'ye gelindiğinde, Hubays ve Cezin'in şeyhleri Beşir Asat ve onun yandaşlarıyla birleşmişlerdi. Mart 1858'de, kaymakam karşıtlarının bir isyan başladı.

²⁹ Tufan Karaaslan, *Orta Doğu'nun Coğrafyası*, Konya, 1998, s.108.

Hemen ardından Beşir Ahmed 'Metn' bölgesinde ikinci bir ayaklanma çıktı. Bu kez feodal parti o kadar katı bir tavır sergiledi ki Beşir Ahmed, Beyrut'a kaçmaya zorlandı ve Brummana'ya yalnızca Hurşid Paşa ve onu koruyan bir grup Osmanlı askeriyle dönebildi. Fakat kaymakam, toprakları üzerinde tüm kontrolünü kaybetmişti.

Diğer iki yıllık dönemi meşgul eden olay Beşir Ahmed'e karşı olan isyan değil, Kisrevan'daki köylü ayaklanmasıydı. 1858 yılının bahar aylarında, feodal şeyhler ve Beşir Assaf yandaşları müttefiklerini kaymakama karşı ayaklandırıırken, Kisrevan'daki bir çok köyde yaşayan köylüler, toprak sahipleri aleyhine propagandaya girişti. Her köyün gençleri, topluluklarını adaletsizliğe karşı korumak için bir çatı altında birleşti.

Aslında feodal şeyhlere karşı başkaldırının en vahşi olduğu bölge, Kisrevan'daki Cezin bölgeleriydi.

Köylü işbirliğinin gerçek sebeplerinden habersiz olan Cezinliler, kaymakama başkaldırıda işlerine yarayacağını düşünerek buna destek verdiler. Fakat çok geçmeden köylü direnişinin gerçek sebebi anlaşıldı. O yılın yaz aylarının sonuna doğru Cezin'in en büyük köylerinden biri olan Ajaltun'un yerlileri, feodal şeyhleri köylerine davet ettiler. Cezinliler daveti kabul etti ve eylülde toplandı. Fakat Cezin işbirliğine yanaşmadı ve toplantı bir sonuca ulaşmadan sona erdi. Bunun üzerine bazı köylerde ayaklanmalar şiddetlendi. Her köyün yerlileri, toprak sahiplerine başkaldırdı. Ve bir çok Cezin şeyhi saldırıya uğradı ve bir çoğu evini terk etmek zorunda kaldı.

Böyle bir direnişle karşılaşan Cezinliler, direnişe geçmek için harekete geçti ve kendi aralarında fikir ayrılıkları yaşadıklarından kolaylıkla bir sonuca varamadılar. Hıristiyan feodal ailelerinden ve Dürzi feodal şeyhlerinden yardım istediler, fakat bu gayretler de bir sonuç vermedi.³⁰

Lübnan Dağlarında olup bitenler Suriye'de duyulunca, Hıristiyanlara karşı zaten kötü duygular besleyen Araplar, o dolaylarda yaşayan Dürzilerinde kışkırtmasıyla, Şam'da yaşayan Hıristiyan halka saldırmaya başlamış 9 Temmuz'da şehrin Hıristiyan mahalleri yağma edilip yakılmış ele geçirilen Hıristiyanlar öldürülmüştür.³¹

³⁰ Kemal Salibi; *The Modern History of Lebanon*, New York, s.80.

³¹ Tufan Karaaslan; *Ortadoğunun Coğrafyası*, Konya, 1998, s.108.

Bu olaylar Fransa'nın çıkarlarını gerçekleştirmesi için fırsatlar yarattı. 5 Ekim 1860'da Fransa, İngiltere, Avusturya, Prusya ve Osmanlı hükümetinden oluşan uluslararası bir komisyon 1860 yılı olaylarının sebebinin öğrenmek ve böyle olayların yeniden meydana gelmesinin engelleyerek, Lübnan için yeni bir idari ve yargı sistemini tavsiye etmek için toplandı.³² Bu komisyonun çalışmaları, 9 Haziran 1861'de 'Lübnan Nizamnamesi' adıyla bölgede yeni bir yönetim şeklinin kurulması sonucunu doğurdu.³³

4. Mutasarrıflık Döneminde Lübnan

Lübnan'da iki kaymakamlık sistemi de başarılı olamamıştı. Birbirleri ile ekonomik, siyasi ve askeri bir güç rekabeti içine girmiş olan Dürziler ile Maruniler arasında iç savaşı andıran bir mücadele cereyan etmişti.

Bu kez günün koşullarına uyarak yeni bir siyasi yapı oluşturulması için Fuat Paşa başkanlığında İngiliz, Fransız, Rus, Avusturya ve Prusya temsilcilerinden oluşan bir komisyon kuruldu. Komisyon, siyasi çözüm için aylarca süren toplantılar yaptı. Nihayet, 9 Haziran 1861 tarihinde, İtalya'nın da katılımıyla 7 devlet tarafından İstanbul'da bir antlaşma imzalandı.

Bu antlaşmaya göre; Lübnan kendi içinde Beyrut, Sayda, Trablusşam ve Bekaa olmak üzere dört bölgeye ayrılıyordu. Lübnan imzacı devletlerin rızası alınmak suretiyle Osmanlı İmparatorluğunun atayacağı ve "Mutasarrıf" adı verilen Osmanlı vatandaşı bir Hıristiyan-Katolik tarafından yönetilecekti. Mutasarrıfın altında yine din esasına dayalı 4 Maruni, 3 Dürzi, 2 Grek Ortodoks, 1 Grek Katolik, 1 Sunni ve 1 Şii'den oluşacak 12 kişilik bir konsey olacaktı. Lübnan, idari yönden de 7 kaymakamlığa, onun altında ilçeler ve nihayet köylere bölünüyordu. Her köy kendisini yönetecek bir köy şeyhi seçecek, bu şeyhlerde 12 kişilik konseyin seçiminde oy kullanacaklardı.

Yine antlaşmaya göre, feodal hakların ortadan kaldırılması öngörülüyor ve her ferdin kanun önünde eşit olduğu belirtiliyordu. Böylece, çifte kaymakamlık dönemi sona eriyor, bu kez ülkedeki diğer dini grupların da dahil edildiği ve yine din ve mezhep esasına göre siyasal iktidara katılmayı öngören bir idari yapı kurulmuş oluyordu.

³² Thomas Cellelo, *Lübnan bir ülke çalışması*, Washington, 1987, s.260.

³³ Sabahattin Şen; *a.g.e.*, s.31.

Lübnan'da 1861 yılında başlayan mutasarrıflık idaresi döneminin en önemli özelliği süratli bir ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmenin kendisini göstermesi idi.

Dürziler, bu dönemde gerek imparatorluk gerek ülkeyi yöneten mutasarrıflar ile yakın ilişkiler kurarken Maruniler, yeni idareden hiçbir zaman hoşnut olmayıp, mutasarrıflarla ilişkileri hep soğuk oldu ve 1908-1909 yıllarını takip eden dönemde, Arap milliyetçiliği fikrinin Orta Doğu'daki Müslümanlar arasında da yayılması bölgedeki siyasi gelişmeleri temelden etkileyecektir.³⁴

İngilizlerle anlaşılan Arap milliyetçileri, Mekke Şerifi Hüseyin isimindeki liderlerinin çevresinde bir araya gelerek 1916 yılının Haziran ayında Osmanlılar'a karşı bir isyan başlattılar. Şerif Hüseyin 5 Kasım'da kendisini Arap ülkeleri kralı ilan etti.

1917 yılı Haziran'ında tekrar isyan eden Şerif Hüseyin, Hicaz'da başarı kazanmıştır. Şerif'in oğlu Faysal komutasındaki ordu, İngiliz kuvvetleri ile birlikte önce Filistin'e sonra Suriye'ye girdi. Faysal, Beyrut'a da Şükrü Paşa komutasında bir birlik sevk burada da Şerif'in hükümdarlığının başladığını ilan etti.

Bu gelişmeler üzerine Fransızlar da boş durmadılar. Sykes-Picot Antlaşması gereği İngilizler, Fransızların Suriye'ye yaptığı müdahaleye ses çıkarmadılar. Kısa zamanda İngiliz ve Fransız kuvvetleri ülkedeki duruma hakim olarak çevrede üç işgal bölgesi kurdular. Güneyde Filistin İngilizlerin, kuzeyde Lübnan ve Suriye'nin sahil kesimleri Fransızların denetimine verilirken, kıyının ötesinde kalan iç Suriye toprakları Arap bölgesi olarak belirlendi.³⁵

³⁴ Sabahattin Şen; *Orta Doğu'da İdeolojik Bunalım, Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi*, İstanbul, 2004, s.25.

³⁵ İrfan C. Acar, *a.g.e.*, s.10.

İKİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE LÜBNAN

I. İNGİLİZ VE FRANSIZLARIN ORTADOĞU PLANLARI VE SYKES-PİCOT ANTLAŞMASI

1. Sykes-Picot Antlaşmasının Hazırlık Safhası

Konuya giriş yapmadan önce İngiliz ve Fransızların üzerinde o kadar çok durdukları Orta Doğu ve önemini belirtmek gerekir.

Tarihten günümüze kadar ulaçmış yeryüzü bölgeleri ile ilişkili geleneksel isimler vardır. Örneğin; Uzakdoğu, Yakındoğu, Orta Doğu ya da Mağrip, Maşrik v.b. Bu geleneksel terimlerin Avrupalı coğrafyacılar tarafından ortaya atıldığını söyleyebiliriz. Orta Doğu olarak adlandırılan bölgeye ise, 2. Dünya Savaşı öncesi Yakındoğu adı verilmekteydi.¹ Bu isim, siyasal ve kültürel unsurlar tarafından belirlenmiştir. En dar bakış açısıyla Ortadoğu; Türkiye, İran, Mısır üçgeni ve bu üçgenin içinde kalan ülkeleri kapsar. En geniş bakış açısına göre ise, bu devletleri ve onlara komşu olan çevre Müslüman ülkeleri yani Kuzey Afrika, Sudan, Somali ve Afganistan'ı içerir. Orta Doğu'nun dünya politikasında ki tarihi rolü Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasında kültürel ve ekonomik bir "aracı" olmasından kaynaklanır. Orta Doğu eski Grek, Hindu ve Çin'in felsefe ve bilimsel düşünceleri korumuş, geliştirmiş ve Avrupa'ya aktarmış; Musevilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlığın doğuş yeri olmuştur. Komşu olduğu üç kıtada hemen hemen her büyük fatih bölge üzerinde egemenliğini kurmaya çalışmış ve Orta Doğu sırasıyla, Pers, Grek, Roma, Arap ve Moğol, Tatar ve Türk imparatorluklarının kapsamı içine girmiştir. 15. yüzyılda denizyollarının bulunmasıyla bölgenin kıtalar arası ulaşımındaki azalan önemi, modern zamanlarda Süveyş kanalının açılması ve hava yollarının ortaya çıkmasıyla yeniden eski konumuna gelmiştir. Dünyanın en önemli su yolları olan Türk Boğazları, Süveyş Kanalı, Kızıldeniz, Babel Mendep Boğazı, Hürmüs Boğazı ve Basra Körfezi Orta Doğu'dadır.² Ayrıca, 20. asrın başlarında insan hayatının her alanına önemli bir stratejik madde olarak giren yeni bir madde olan petrol bu önemi belirginleştirmiştir.³

¹ Oral Sander; *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü*, Ankara, 2000, s.7.

² Oral Sander; *Siyasi Tarih, 1914-1994*, Anakra, 1994, s.72-73.

³ Süleyman Kocabaş; *Türkiye ve İngiltere*, İstanbul, 1985, s.218.

İşte, bütün bu unsurlar İngiltere ve Fransa'nın uzun yıllar boyunca bu bölge ile uğraşmalarına neden olmuştur. Birinci Dünya Savaşı döneminde Orta Doğu'da İngiliz ve Fransızlarla ilgili siyasi gelişmeleri inceleyelim.

Fransa 22 Ekim 1918 de büyükelçisi aracılığıyla İngiltere'ye, 1916 mutabakatının geçerliliğini koruduğunu hatırlatarak Fransa'nın İngiltere'nin taleplerini desteklemesinin karşılığında Orta Doğu'da kendi taleplerini desteklemelerini istemiştir. Fransa, diğer müttefik devletlerin hükümetleriyle barış görüşmeleri başlamadan önce iki hükümet arasında Orta Doğu politikalarını netleştirmek istediğini bildirmiştir. Bu notta İngiliz Dışişleri Bakanlığı bürokratlarının dikkat çeken başka istek ve nitelermeler de vardır. Fransız Hükümeti "Orta Doğu Fransız Yüksek Komiserliği"nden bahsetmekte, Filistin'in Fransız himayesinde olduğunu ima etmekte ve gerekirse Osmanlı Devleti'nin Orta Doğu'daki varlığının devam etmesine müsaade edilebileceğinden bahsetmektedir .

Fransa'nın bu talepleri İngiliz Dışişleri Bakanlığını savaş sonrası Ortadoğu politikası için harekete geçirmiş. Mutabakatta "Orta Doğu Fransız Komiserliği" şeklinde bir ifade olmadığı, Yüksek Komiserliğinin İngiltere tarafından kurulacağı, Fransız temsilcisinin de "Baş Siyasi Danışmanı" olarak kabul edildiğini ifade etmiştir.

Konu ile ilgili geniş bir değerlendirme Sykes-Picot Anlaşmasına isim babalığı yapmış olan Sir Mark Sykes tarafından yapılmıştır. Sykes, Fransız notundaki bazı ifadeleri çok rahatsız edici bulmuştur. Fransa'nın azami kazanç, asgari kayıp bir diplomatik oyun oynadığını düşünen Sykes, karşılamakla beraber bazı ifadeleri kabul edilemez olduğunu söylemiştir.

Fransa'ya çok kesin ifadelerle ve acil olarak Türklerin yaşamadığı hiçbir bölgede Osmanlı idaresinin kağıt üzerinde de olsa devamına onay verilmeyeceği aktarılmalıydı.

Sykes-Picot Antlaşmasının mevcut haliyle yürürlüğe girmesi durumunda bütün İslâm dünyasını karşılarına alacaklarını, Fransa'ya destek vererek İslâm topraklarını silah zoruyla kontrol altına almalarının gerekeceğini, bunun ise İngiltere'nin gücünü aşacağı İngiliz çıkarları açısından Orta Doğu'da Fransız ve Arap talepleri başlıklı memorandumda ifade edilmekteydi. İkinci olarak hemen hemen imkansız bir iş olarak görülen Müslüman halkları tahakküm altına almada ihtiyaç duyulacak Fransa'nın İngiliz çıkarları için son derece zararlı olacak stratejik mevkiileri işgal etmesine müsaade edilecekti. Stratejik tehlikeyi örneklendiren memorandum Genelkurmay Başkanlığı'nın

memorandumuna dikkat çekerek Şam'ın önemine vurgu yapmaktaydı. Şam'ın sadece Suriye coğrafyası için değil İngiliz nüfuzuna bırakılan B bölgesi için de mühim bir etkisi vardı. Bu iki bölgenin aşiretlerinin ticaret merkezinin Şam olması, Şam'ı idaresi altında tutan devletin aşiretler üzerinde büyük nüfuz kazanmasını sağlayacak Dolayısıyla 1916 mutabakatı Şam'a yerleşmeleri durumunda Fransızlara Arap yarımadasının çok büyük kısmında nüfuz kurma imkanı sağlayacaktı Dışişleri Bakanlığı'na göre Fransızların Şam'da bulunması savaştan önce Rusların Kuzey İran'da bulunmaları kadar zararlı idi. İngiltere'nin Orta Doğu politikasının belirlenmesinde etkili isimlerden biri olan Gertrude Bell'in Arap yarımadasında Fransızlarla nüfuz rekabetine girmenin Fransız-İngiliz ilişkileri üzerinde yıkıcı sonuçları olacağı düşüncesine memorandum dikkat çekmekteydi.

Dışişleri Bakanlığı Genelkurmaydan General Clayton'un raporuna da dikkat çekerek Generalin Sykes-Picot'a göre Arap yarımadasının İngiltere ve Fransa arasında iki bölgeye ayrılmasının iki açıdan çok olumsuz olduğunun altını çizmektedir. Generale göre bölgede etkin bir yönetimin kurulması, bir merkezden ve aynı kurallar çerçevesinde olmasına bağlı idi. Bu merkez ancak Şam olabilirdi. Bölgenin yarısının Fransa diğer yarısının İngiltere tarafından himaye edilmesi Arap yönetiminin etkinliğini azaltacaktı. İkinci olarak İngiltere ve Fransa yönetim usulleri birbirinden çok farklılık arz ettiğinden bölgede istikrarsızlık ve yönetimde verimsizlik meydana gelebileceği gibi Fransa ve Britanya arasında devamlı ayrılık ve çatışma tohumları atılacaktı. Generale göre zaten yıllardır farklı Orta Doğu politikaları takip eden iki ülkenin gelecekte çıkar çatışması sebep olacak bütün düzenlemelerden kaçınması gereklidir.

Memorandum, Osmanlı Devleti ve halife ile ilgili olarak ta şu tespitleri yapmıştır. Arap bağımsızlığı hareketinin başarılı olamayacağı çünkü Müslümanların gözünün Mekke'de Şerif Hüseyin'de değil İstanbul'daki halife üzerinde olduğunu ancak savaşın sonuçlarının şartları değiştirdiğinin de unutulmaması gerektiğini vurguluyordu. Savaştan önce Müslümanlar Osmanlı Türklerini, millet olarak çok sevdikleri için değil fakat Batı karşısında ayakta kalan en güçlü Müslüman devlet oldukları ve Müslümanların çıkarlarını korudukları için ilgi duyuyorlardı. Halbuki savaş sonrasında Osmanlı ciddi bir güç olmaktan çıktı ve neredeyse bağımsızlığı elinden alındı. Dolayısıyla Müslümanların hoşuna gitmese de Osmanlı'nın mağlubiyeti o kadar ağır ve ezici oldu ki bunu kabul etmek durumunda kaldılar. Bu şartlarda Müslüman dünyası,

yeni bir toplanma noktası arayışına girecektir ki, eğer Hüseyin başarılı olursa İslam dünyasının yeni lideri olmak için büyük şansa sahipti. Memoranduma göre İngiltere desteklesin veya kösteklesin Hüseyin'in yeni Müslüman lider olması kaçınılmaz görünmekteydi. Eğer İngiltere desteğini verirse ekonomik yardımlarla ve oğullarına Suriye ve Irak tahtlarını vererek siyasi prestijlerini İslam dünyasında artıracaktı. Eğer destek verilmezse bu sefer Müslümanların gözünde İslam'ın mücahit ve şehitleri olarak değer kazanacaklar, Türklerle İngiltere'nin yumuşaması Arap hareketini güçlendirecekti. Hüseyin'in oğlu Emir Faysal'ın bu hesabın farkında olarak Fransızların Suriye taleplerine karşı çıktığını ifade eden Dışişleri Bakanlığı, Fransızlarla Arapların çatışmasının İngiltere idaresindeki bütün Müslüman tebaayı Osmanlı Devleti'ne savaş ilan edildiği döneme benzer bir gerginliği sebep olacağını İngiltere'nin Fransa'yı Müslüman Arap topraklarına sokan devlet olarak suçlanacağını iddia etmekteydi

İngiltere Arap hareketini desteklerse daimi Müslüman düşmanlığını kazanma riski azalmış olarak Türkiye'yi rahat parçalayabilecek, İngiliz imparatorluğu Mısır ve Hindistan ile karadan bağlantı kuracaktı. Ayrıca Fransa Orta Doğu'ya sokulmamış ve Hindistan yolunu kesmesi de engellenmiş olacaktı. Aksi taktirde Arap hareketinin başarısız olmasına ve Suriye'nin Türk idaresinden Fransız idaresine geçmesine göz yumulursa İngiltere'nin Müslüman tebaası arasında Türkiye taraftarları güç kazanacak kendilerine verilen taahhütler yerine getirilmediği için Arapların düşmanlığı kazanılacaktı. Bunun yanı sıra İngiltere ve Fransa arasında eskiden beri var olagelen Orta Doğu rekabeti, tekrar ivme kazanacaktı. Bu münasebetle, 1916 Sykes-Picot Anlaşması yeniden gözden geçirilmeliydi.

Aynı memorandumun ikinci bölümü 1916 İngiliz-Fransız Anlaşmasının uygulanamazlığı başlığı altında kaleme alınmıştır. Memorandum Fransız büyükelçisi Paul Cambon'un 18 Kasım 1918 tarihli notuna atıfta bulunarak, Fransa'nın 1916 Anlaşmasında ısrar ettiğine dikkat çekmektedir. Diplomatik görev öncesinde Fransa'nın böyle bir ısrarlı tavır sergilemesi doğaldı.⁴

⁴ K. Tuncer Çağlayan; "*Ortadoğu'nun Yeniden Yapılandırılması Aşamasında İngiliz Dışişleri Bakanlığının Bazı Görüşleri*" (Ekim-Aralık, 1918), Birinci Ortadoğu Semineri (Kavramlar, Kaynaklar ve Metodoloji), (Elazığ, 29-31 Mayıs 2003), Bildiriler, Elazığ, 2004, s. 278-285.

2. Sykes-Picott Antlaşması'nın İmzalanması

Sykes-Picot Antlaşması, Osmanlı ülkelerinin paylaşılmasına yönelik antlaşmaların en kapsamlısı ve en önemlisidir. Bu antlaşma, Londra Antlaşmasının tam bir yıl sonra imzalanmıştır.⁵

3 Ocak 1916 da Fransa'nın Asya uzmanı General F.George Picot, İngiltere'nin Doğu uzmanı Mark Sykes arasında imzalanan ve bunların adıyla anılan paylaşım antlaşması nasıl ortaya çıkmıştı. Bu da ilkin Boğazlar Meselesi gibi yine Rusya faktöründen kaynaklanmıştı. Adamof'un yazdıklarına göre, Ruslar'ın Doğu Anadolu'yu işgal ile Musul ve Kerkük petrol bölgesine doğru hızla ilerlemeye başlamaları, İngiltere ve Fransa'yı korkutmuştu. "Bu nedenle Rusya'nın Küçük Asya'daki müstakbel kazançlarını tespit edecek bir antlaşmanın akdi için ellerini çabuk tutmaları gerekiyordu. İşte bunun sonucunda da, müttefiklerin gizli antlaşmalarını kesinlikle belgeleyen 'Sykes-Picot Antlaşması'nı' görüyoruz. Yine Adamof'a göre, Rusya'nın yayılmacılığından endişeye kapılan İngiltere,"Bağdat Ordusu" adı altında, petrol bölgesini korumak için güçlü bir ordu kurmuştu. Sykes-Picot Antlaşması'na göre, İngiltere ve Fransa'nın hâkimiyet ve nüfuz alanları dışında kalan alanlarda bir "Arap Devleti"nin kurulması kararı alınmıştı. Akka limanından itibaren Lübnan ve Suriye Fransa'ya veriliyordu. Fransa , Filistin üzerinde direnmesine rağmen, burasını almayı başaramamış, Filistin İngiltere'nin himaye sinde "milletlerarası bir bölge" olarak kabul edilmişti. Bu statüde burada "Yahudi Devleti"nin kurulmasının şartları hazırlanacaktı. Anadolu'dan Mersin, Adana, Maraş, Antep, Urfa, Mardin, Malatya ve Sivas 'a kadar alan da Fransa'nın nüfuzuna ayrılmış, çekişmeli konu Musul da en sonunda Fransa'ya bırakılmıştı. İngiltere, Musul'u Fransa'ya vermekle, adı geçen devleti kendisi ile Rusya arasına tampon bir devlet olarak sokuyordu. İngiltere'ye ise, Filistin'in yanında, Güney Suriye, Aşağı Mezopotamya, Bağdat ve Basra bırakılmıştı.⁶

Sykes-Picot, Mart 1916 yılında Rusya'ya giderek Rus Dışişleri Bakanı Sazanov'lada görüşmeler yaptılar. Rusya, Kuzeydoğu Anadolu'daki toprak isteklerinin kabul edilmesi şartıyla, İngiliz, Fransız paylaşmasını benimsedi. İngiltere ve Fransa'da 13-26 Nisan ve 10-23 Mayıs 1916'da bunu kabul ettiler.

⁵ Şerafettin Turan; *Türk Devrim Tarihi*, C.1, Ankara, 1991, s.60.

⁶ Süleyman Kocabaş; *Tarihte ve Günümüzde Türkiye'yi Parçalama ve Paylaşma Planları*, ?, 1999, s.316-317.

Fakat antlaşmanın son şekli 10-23 Ekim 1916’da ortaya çıkmıştır.⁷ Buna göre, Doğu Anadolu ve Boğazlar Rusya’ya veriliyordu.⁸ Ayrıca, İstanbul ve Boğazları Rusya’ya bırakan “İstanbul Antlaşması” da yeniden teyit edilmiştir.

Bu arada, İtilaf Devletleri safında harbe dahil olan İtalya’ya pay verilmek istenmiş, onun hissesine de On İki Ada ve Güneybatı Anadolu ayrılmıştı.

Antlaşmalar gizli olduğu için Türkler ve Araplar bunlardan habersizdi. Antonius’un yazdıklarına göre, özellikle Araplar aldatılmışlar, bu, ”vefanın ihlali” olarak değerlendirilmiştir. Ermeniler ve Kürtler de aldatılmış, bunlara “bize destek vermeniz halinde size devlet kurduracağız” dedikleri alanlar Rusya ve Fransa arasında pay edilmiştir.

Türkler ve Araplar, Sykes-Picot Antlaşması’ndan, Bolşevik Hükümeti’nin Çarlık Rusyası’nın gizli belgelerini açıklamaları sonucu haberdar olmuşlardı. Bu açıklama bomba tesiri yapmış, bu olayı Cemal Paşa vasıtasıyla Arap dünyasına duyurmuştu. Amaç, Arapların İngilizler tarafından aldatıldığı’nın propagandasını yaparak bunların arasını açmaktı. Olup bitenler karşısında Şerif Hüseyin de şoke olmuş ,İngiltere’den izahat istemişti. İngiltere’nin Sudan Valisi Wingate yerdiği cevapta, Bolşevikler’in açıklamalarının “Geçici, müsvetteler olduğunu, asıl antlaşmayı teşkil etmediği’ni bildiriyor, Cemal Paşa’nın propagandasını ise, “garaz ve cehaletiyle müttefiklerin arasını açmak” taktiği olarak değerlendiriyordu.⁹

II. FRANSA’NIN SAVAŞ ÖNCESİ LÜBNAN’DAKİ FAALİYETLERİ

Lübnan halkı Osmanlı yönetimine karşı bağlı olup, toplu bir isyan hareketinde hiçbir zaman bulunmamıştır. Ancak, zamanla Lübnan ve Osmanlı otoritesi arasındaki ilişkilerin bozulmasında vali tarafından ilave vergiler alınması halkın Osmanlı’ya bakışını değiştirmeye başlamıştır. Bilhassa kimlik kartlarının ortaya çıkması bir başka şikayet konusu oldu, birçok Lübnanlı Osmanlı vatandaşı olduklarını inkar etti. Diğerleri kimlik kartlarının askere alma ve vergi alma için kullanılacağından korktu. Onların ortaya çıkışı Osmanlı ordusuna hizmet edecek Müslüman olmayanlar için gerekli kanunla birlikte ortaya çıktı.

⁷ Ömer Kürkçüoğlu; *Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926)*, Ankara, 1978, s.42.

⁸ Y. Hikmet Bayur; *Türk İnkılabı Tarihi, 1914-1918 Genel Savaşı*, Ankara, 1983, s.4.

⁹ Süleyman Kocabaş, *Tarihte ve Günümüzde Türkiye’yi Parçalama ve Paylaşma Planları*, 1999, s. 316-317.

Onlar şimdiye kadar bedel ödemedi, askerlik muafiyet vergisinden muaf olmuşlardı. Dağlıkta oturan Lübnanlılar muaf olmaya devam etti, fakat Osmanlı otoriteleri dağlık dışında oturan binlerce Lübnan'ın, ki onların birçoğu Beyrut'ta oturuyordu. Bütün diğer vatandaşlar gibi vergilerini tam ödemelerini ve orduya hizmet etmeleri konusunda ısrar etti.

Yusuf Franco'nun Haziran 1912'de 5 yıllık görev süresinin dolmasından sonra, Lübnan idari değişim için isteklerini yaptırmak için fırsat yakaladı.

Onlar dağlıkta reformlar için etraflı bir program teklif eden diğer yetkili güçlerin desteğiyle Fransa'da (bir inançlı ülke) buldular. Fransa reform programını evvel uygulamadan yeni bir valinin atanmasını imzalamayı reddetti. Diğer taraftan Osmanlı hükümeti atamanın onaylandıktan sonra istenen reformları tartışmaya hazırlanabileceğini söyledi. Yılın sonuna kadar süren görüşmeler sırasında Dağlık, bir Osmanlı valisi olmaksızın kaldı. Bu zaman diliminde, valinin görevini Maruni patriğinin kardeşi İdari Konseyin kötü başkanı Sa'adallah Havayik tarafından görüldü ki, gerçekten tam özerklik istemeleri için halkı daha da cesaretlendirdi. Bu zamanda yeni bir valinin acil ihtiyaç olduğunu Osmanlı hükümetine bildirmek için Beyrut valisine hareket eden bir Fransız valisinin ataması için Fransa'nın baskı yaptığı yönünde yaygın dedi kodular vardır.

Fransa ve diğer yetkili güçlerin baskısı altında Osmanlı hükümeti, yeni bir valinin atamasını ve reformlar için bir programı içeren yeni bir protokolü 22 Aralık 1912'de onayladı. Bu protokol şunları sağladı.¹⁰

1) 1864'ten beri Reglemed Organique'ın ilk büyük değişimini ve

2) Temel birkaç Lübnan isteğini

a) İdari konseyin gücü artırıldı.

b) Seçim sistemi değiştirildi.

c) İlave Maruni temsilcileri katıldı.

d) Bir ticari mahkeme dağlıkta kuruldu.

e) İki Lübnan limanının açılması onaylandı. Bunu bir tanesi Junieh'te Maruniler için diğeri de Nabi-Yunis'te Dürziler için

f) Sınırların genişletilmesi isteği kabul edilmedi.

¹⁰ Ahmet Talyni; Lübnan'da Yönetim Krizi, Beyrut, 1990, s. 95.

Lübnanlı Hıristiyanların gözünde Fransa'nın prestiji daha da arttı. Reformların sağlanması için Fransa onların savunucusu ve koruyucusu olduğundan onlara bir delil olacaktı. Lübnanlılar artık idari düzenlemelerden memnundu. Şimdi onlar radikal politik ve toprak değişimi istiyorlardı. Osmanlı kuralı altında özerklik artık yeterli değildi. Onlar Fransa koruması altında geniş sınırlara sahip bir Hıristiyan devleti istediler. Balkan Savaşlarında Osmanlı'nın yenilgi almasından sonra Lübnanlı Hıristiyanların politik hırslarının artması Osmanlı'nın zayıflamasından kaynaklandı ve Osmanlı aradaki varlığını tehlikeye düşürdü. Lübnanlılar artık amaçlarını gerçekleştirmek için zamanın geldiğini düşünüyorlardı. Onlar büyük şekilde Levantta ki Fransa Politikasından da cesaretlenmişti. Fransa Temsilcileri halk arasında aktivitelerini yoğunlaştırdı. Fransa savaş gemileri Lübnan limanlarını daha sık ziyaret etti. Komutanları Maruni patriğini sık sık ziyaret etti. Fransa artık Suriye ve Lübnan'ın meseleleriyle yakından ilgileniyordu. Fransa politikacılarının demeçleri özellikle de Premier Poincare'in 21 Aralık 1912'deki senatodaki konuşması Fransa'nın Suriye ve Lübnan'ı işgali için zemin hazırlandığına Lübnanlı Müslümanlar ikna oldu. İdeal önceki beş yılda İdari Konsey Yusuf Franco'ya karşı sürekli mücadele etti. Şimdi artık tek politik kuvvet durumundaydı ve onun otoritesi yeni vali Ohannes Paşa tarafından otoritesi sarsılmadı. Ayrılıkçı eğilimler daha belirgin oldu. Lübnanlı Hıristiyanlar özellikle de Maruniler bağımsızlığı uzak bir hedef değil de acil politik bir cümle olarak gördüler. Onlar Fransa korunması altında bir bağımsız Hıristiyan devleti kurmak ve Lübnan'ı işgal etmek için gizli ve açık olarak Fransa'ya baş vurdular. Onlar bütün Lübnanlı Hıristiyanları özellikle de kararsız olan Yunan Ortodoks toplumunu böyle bir akımı desteklemesi için ikna etmeye çalıştılar. Onlar arzularını dinsel bir dilden ziyade laik ve ulusal sözcüklerle ifade ettiler. Bir çok eğitimli Lübnanlı kendilerinin özerkliğini ve yabancı korumasını arayan küçük bir grubun üyeleri olarak değil de kendi bağımsız devletini isteyen bir ulusun parçası olarak görmeye başladılar.

Modern politik partilerin yokluğunda politik aktivitelerin merkezi olarak arzu edilen hedefleri gerçekleştirmek için çeşitli sosyal dernek ve komiteler oluşturuldu. Onların küçük üyeliklerine rağmen ulusal ve laik terimlerle Lübnanlı Hıristiyan arzularının gerçekleşmesinde önemli bir etkileri oldu. Onların üyelerinin bir çoğu batı eğitimli avukat ve gazetecilerdi. Onların önemi modern Lübnan'ın oluşumuna direkt olarak katıldıkları savaş sırasında ve sonrasında belli oldu. Lübnanlı göçmenlerde Mısır,

Fransa, Birleşmiş Milletler ve Güney Amerika'da benzer dernekler kurarak önemli bir finansman kaynak oluşturdular. Bağımsız daha büyük Lübnan kavramı batı fikir ve kültürü etkisinde kalan göçmenler arasında daha fazlaydı.¹¹

Kıyı alanlardaki Müslümanlar arasında milliyetçi akım artmasıyla, Hıristiyan Lübnanlılar da kendi devletlerini kurma istekleri milliyetçi bir karakter kazandı. Özellikle de Balkan Savaşı'ndan sonra bu isteklerini kamçulamaya artırdılar. Müslümanların tutumundaki değişim kıyı ve Bekaa Vadisi Hıristiyanların daha da tehdit ediyordu. Onlar yeni Osmanlı Kanunlarından, özellikle de Osmanlı Ordusu'na Müslüman olmayanların mecburu askere alınması kanunundan kötü şekilde etkilendiler. Binlerce genç Hıristiyan askere alınma korkusuyla özellikle Balkan Savaşı'ndan sonra göç etmeye başladılar.

Kıyıda Hıristiyanlar nasyonalizm akımından yararlanmak için kıyıda Müslümanlara katılmaya hazırlandılar. Fakat onlar bu birleşmeye kısa süreli bir taktik olarak baktılar. Onların asıl amacı Fransa liderliğinde dağlıkta bir Hıristiyan devlet kurmaktı.

Dağlık Lübnan sınırları belli bir alan değildi. Ancak nüfusun çoğunluğu Müslüman'dı. Osmanlı Suriye'sinin de önemli bir kısmıydı.

CUP (İttihat ve Terakki Yönetimi) ve yeni vali baskı ve rüşvetlerle ayrılıkçı bu akımı zayıflatmaya başladı. Osmanlı Otoritesinin tek büyük başarısı Beyrut reform derneğinden Sidon ve Jabal Amel'deki Mutavallilerin ayrı kalmasını başarmasıdır. Hükümet onların bazı isteklerini kabul etmeyi teklif etti. Özellikle Sunnilerden ayrı bir toplum olmayı kabul etti. Müslüman ve Hıristiyanlar arasındaki işbirliği Haziran 1913'te Paris'te Arap kongresinde hazırlıkları sırasında devam etti. Beyrut reform derneğinden 3'ü Müslüman, 3 Hıristiyan vilayeti temsil etmek için seçildiler. Müslüman ileri gelenlerinin Salam'ın sert tutumundan anlaşılıyordu ki Beyrut'taki o ve onun yandaşları reform akımının kıyının Fransız işgalinden ve Beyrut'un dağlık Lübnan'a katılmasına öncelikle engel olmaktı.

1913'ün sonuna doğru Arap Müslümanlarla ilişkileri düzeltilme çabalarını adım adım artırdı (Beyrut valisinin yeni konulan CUP tarafından). Reform için Müslüman isteklerinin çoğunu kabul etti. Bu çabalar sonuç getirdi. 1912'nin sonundan beri gelişmeye başlayan Müslüman Hıristiyan işbirliği zayıflamaya başladı.

¹¹ Martin El Yesuhi; Lübnan Tarihi (Mütercim Reşit El Huri Ertuni), ?, 1986, s.48.

Reform derneği dağıldı ve iki toplum arasında güvensizlik daha da artırdı. 1914'te I. Dünya Savaşı çıkmasıyla İmparatorluk parçalanmış ve Lübnan işgal edilmiş olduğundan Osmanlının yabancılara müdahalesi ortadan kalktı.

I.Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla olası Fransız işgalinden korkan bir çok Müslüman Beyrut, Şam'ın kıyıları ve iç bölgelerine kaçtılar. Hıristiyanlar ise kendini kurtaracaklarını ümitli bir şekilde beklemeye devam ettiler. 4 yıllık süren savaş Lübnan'a büyük acılar çekti. Sonunda Lübnan sadece Fransızlar tarafından değil de Filistin'den kuzey kesimlerine kadar ilerlemiş olan İngilizler tarafında işgal edildi.¹²

III. SAVAŞ SIRASINDA LÜBNAN'IN DURUMU

Savaştan sonra da halkın çoğunun Osmanlı'ya güçlü bağlarla dinsel yönden de halifeye bağlıydı. Fakat bir çoğu da Osmanlı yanında savaşa girme taraftarı değildi. Osmanlı Halifesi'nin cihat çağrısı çok az istek uyandırmıştır. Hatta Osmanlı, Emir'inde bu çağrıya uymasını da istemiştir.¹³

Oluşan Arap muhalefeti ve siyasi faaliyetine karşı tedbir alınması için Osmanlı Devleti Cemal Paşa'yı görevlendirmiştir. Geçici bir yasa ile olağanüstü yetkiler verilmiştir. Cemal Paşa'nın ana hedefi idari konsey ve Maruni Kilisesi'ydi. Dağlık'taki iki en önemli etkiye sahip bu unsurlar Türk otoritesine karşı oluşumun ana kaynağıydı. Bütün bu tedbirlere rağmen Osmanlı Devleti duruma hakim olamamıştı.

Dünya Savaşı yılları Haziran 1916'da Türklere karşı Arap devrimine başladılar. 1918 Ekim'inde Suriye ve Lübnan'daki Müslümanlar tarafından Faysal ve onun ordusuyla bağımsız devletlerini kurma istekleri daha da arttı. Savaşın başlamasıyla Hıristiyanlar özellikle Maruniler Fransızların Lübnan'ı işgalini istediler.¹⁴

Maruniler Patriğinin isteğiyle, Maruniler, Fransa kızıl haçı için yardım topladılar. Maruniler Fransız ordusuna katılmak için hevesliydi.

Cemal Paşa'nın ana hedefi idari konsey ve Maruni Kilisesiydi. Dağlıktaki iki en önemli etkiye sahip bu unsurlar Türk otoritesine karşı oluşumun ana kaynağıydı.

Haziran 1915'te Ohannes Paşa istifa etti. Onun yerine bir Müslüman vali geçti.

12 Meir Zamir, The Formation of Modern Lebanon, New York, 1985, s. 42

13 Tayyar Arı; Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi, İstanbul, 2004, s.162.

14 Sabahattin Şen; Orta Doğu'da İdeolojik Bunalm, Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi, İatanbul, 2004, s.66.

Dağlık Lübnan direkt Osmanlı Devleti altında sıradan bir il olduğu için dağlıların özerkliğı kaldırılmış oldu.

Onlar herhangi bir Müslüman devletin bir parçası olarak asla tayin edilmedi. Onlar Lübnan'ı da içine alan bir Arap Suriye devletini oluşturmak için Şam'da Faysal, Arap hükümeti tarafından atılan adımları öfkeyle karşıladılar.¹⁵

¹⁵ Mehmet Kafkas; *Geçmiş Bilmek*, İzmir, 1993, s.46-48.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İŞGAL DÖNEMİNDE LÜBNAN

I. FRANSA'NIN LÜBNAN'I İŞGALİ

1. San Remo Konferansı'nda Lübnan'ın Durumu

İngiltere ve Fransa, Arap memleketinde manda rejiminin kurulmasına karar verdikten sonra 1920 Nisan'ında toplanan San Remo Konferansında İngiltere ve Fransa, Amerika'nın bu konferansa katılmasından da yararlanarak, Ortadoğu'daki manda rejimlerini aralarında paylaştılar. Suriye ve Lübnan Fransız, Irak, Ürdün ve Filistin de İngiliz mandalarına verildi. Arap halkları için bağımsızlık şimdi aşılması gereken çok uzun bir yol olmuştu.¹

I. Dünya Savaşının çıkmasıyla olası Fransız işgalinden korkan birçok Müslüman Beyrut, Şam'ın kıyıları ve iç bölgelerine kaçtılar.² Hıristiyan Maruniler ise, Müslüman yönetimine girme korkusuyla bölgeyi terk ettiler. Fakat, 1916'da imzalanan Sykes-Picot Antlaşması sonucu milletler meclisi tarafından Fransa'ya Suriye'de manda hüküm sürme hakkı verilmişti. Bu mandacılık fikriyle birlikte, batıda güvenliğin sağlanması adına Maruni umutları garanti altına alınmıştı.³

Modern Lübnan tarihinin, 1918 Fransız istilasıyla başladığı söylenebilir. Allenby, işgal altındaki Suriye'nin üç bölüme ayrıldığını açıkladıktan sonra, o zamana kadar Beyrut'un askeri yöneticisi olan Alpay de Piepape, Fransız bölgesinin baz yöneticisi ilan edildi. Yine aynı bölgede görevlendirilen Georges-Picott ise, 1919'un ilk haftalarına dek Beyrut'a gelemeyecek olduğundan; Robert Coulandre'yi geçici bir süreliğine ilişkileri düzenlemekle görevlendirdi. Birkaç hafta sonra ise, Maruni avukat Emile Edde Coulandre'yi yardımcı olarak atadı ve bölgede büyük prestij kazandı.

Coulandre ve Edde arasında daha sonraları başlayan münakaşa Edde'nin ofisini terk etmesine yol açtığı esnada Georges-Picot henüz Beyrut'a varmamıştı. Edde'ye gösterilen ilk iyi niyet, Fransızların Lübnan için başından beri uygulamakta olduğu taktiğin bir işaretçisiydi.

¹ Fahir Armaoğlu, 20. yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914-1980, Ankara, 1989.

² Ali Muhammed Lağa, *a.g.e.*, Beyrut, 1991, s.216-222.

³ Sanda Mackey; *a.g.e.* s.106.

Fransız yönetimi, Lübnan milliyetçilerinin taleplerini karşılamadaki karallığını sürdürdü. Coulandre-Beyrut'a yaptığı kısa ziyaret esnasında- Fransız yanlısı tavırlarını açıklamakta sakınca görmedi ve hatta Fransa'nın Lübnan'a –öncelikle- Maruni arkadaşlarını korumak için geldiğini halka ilan etti. Sonuç olarak, Fransa temsilcileri Lübnan'da nereye ziyarete gitseler büyük bir Maruni kalabalığı tarafından alkışlar içerisinde karşılanıyorlardı. Çok açtı ki Fransız ve Marunilerin çıkarları çakışıyordu. Fransa, Suriye politikasını sürdürebilmek için Hıristiyan çoğunluğa sahip barış yanlısı bir Lübnan'a ihtiyaç duymaktaydı. Faysal ve onun Arap hükümeti, hala Doğu Bölgesinin himayesinde olduğu ve birleşik "Arap-Suriye" için mücadele ettiklerinden iki taraf arasında uzlaşma kaçınılmazdı.

Maruniler bu sebeplerle Fransızların müttefiki olarak çok işe yarayacaklardı.1919'da, Amerika ve İngiltere temsilcileri Paris'teki Barış Konferansı'nda Faysal'ın Birleşik Arap Krallığı isteğine desteklerken Maruni delegeleri ise (ki bunlar Patrik İlyas al-Huwayyik önderliğindeydi) Versailles'e Fransız korumasında, ayrı bir Lübnan fikrini desteklemek amacıyla hareket etti. Dışarıdaki diğer Lübnanlı komiteler ve Lübnan Yönetim Kurulu tarafından gönderilen topluluk da, Lübnan'ın ayrılmasına dair fikirlerin destekçisi oldu. Bu son topluluk üç Hıristiyan üyeden oluşmaktaydı. 1 Dürzi, 1 Maruni üye ve Emile Edde'de, bu üç üyeden hariç topluluğun lideri konumunda bulunmaktaydı. Bu arada, Barış Konferansı'ndaki üst kurul, daha önce Türk ve Alman denetiminde olan istila altındaki toprakların manda alınmasına karar verdi. Söylenene göre bu topraklar, bağımsızlık fikrine hazır bulunmamaktaydı. Benzerleri olana Afrika ve Uzakdoğu'daki Alman kolonileri gibi kendi ilişkilerini sürdürmeye hazır olana kadar mandacı kuvvetlerin himayesi altında bulunmaları gerekmektedir. Bu yüzden bu ülkelerde başlatılacak olan Fransız ve İngiliz himayesi onları tam bir bağımsızlığa hazır kılacaktı. Suriye'de Arap milliyetçisi kuvvetler kesin bir şekilde mandacı gücü protesto etti. Faysal ve hükümeti bunu söz konusu bile etmek istemedi. Batı bölgesinde ise, Maruniler ve Yunan Katolikler bu fikri mantıklı buldu ve kısa bir süreliğine kurulacak olan Fransız himayesinin belki de, bağımsız Lübnan fikri için en muhtemel yol olduğuna dikkat çekti.⁴

⁴ Meir Zamir, *The formation of Modern Lebanon*, New York, 1985, s.65.

General Henri Gouraud ise 21 Kasım 1919'da Beyrut'a vardı ve koyu bir Katolik olan general'in varlığı Hıristiyanları rahatlattı. 1920 yazında ise Gouraud Suriye'de mandayı etki kılmak için bir takım önlemler aldı. 22 Temmuz günü ise General Gouraud komutasındaki birlikler Mayselun Savaşı Faysal'ın Arap güçlerini alt ederek Şam'ı işgal etti. Bu ayın sonunda ise Faysal Suriye'yi terk etti. Doğu ve Batı bölümleri ise artık tamamıyla Fransızların elindeydi ve bu iki ayrı bölgeyi Fransız mandasında ayrı eyaletlere dönüştürmek için yasal düzenlemeler yapma vakti gelmişti. 31 Ağustos 1920'da ise Yüksek Komisyon "Büyük Lübnan"ı kurma adına bir genelge ilan etti. ve bu genelge daha önceki Lübnan'ın topraklarıyla Biga, Trablusşam, Sidon ve Tire bölgelerini kapsamaktaydı. Diğer gün ise "Büyük Lübnan Devleti" resmen ilan edildi ve hükümet kurma çalışmaları başladı.

Yeni Fransa politikası Kasım ve Aralıkta Clemanceau'nun Faysal'la olan görüşmelerinde belli oldu. Fransa başbakanı Lübnan'ın Suriye'den ayrılmasında ısrar etti. Tek tartışılan mesele Lübnan'ın gelecekteki sınırlarıydı. O, Faysal'da, Barış Konferansında belirlenen sınırlar içinde ve Fransa mandası altında Lübnan'ın bağımsızlığını tanıması istedi. Faysal bunu kabul etti, ancak mevcut sınırların korunmasını şart koştu.

28 Aralıkta geçici anlaşmada, iki taraf bu konuda bir anlaşmaya vardı. Dağlık Lübnan'a ilaveten, gelecek Lübnan devleti, Sidon, Tire, Morgoyoun, Hasbaya ve Rashaya'yı da içine alacaktı.⁵

II. İŞGAL DÖNEMİNDE LÜBNAN'DAKİ İÇ GELİŞMELER

Mayıs 1916 Sykes Picot antlaşması, İngiltere ve Fransa arasında Arap topraklarını böldüğü için önemliydi.

Sykes Picot anlaşması Lübnan'ın geleceğinde önemli bir etkiye sahipti.⁶ Anlaşma Cillia'yı içine alan ve kuzeyde İskenderun, güneyde Safed sınırına kıyıya uzanan Mavi Bölgenin Fransa'nın kontrolünde olmasını şart koştu. Mavi Bölgenin güney kesimi günümüzün Lübnan'ına denk gelir.

Görüşmeler sırasında Fransa temsilcisi savaştan önce Beyrut'ta konsolos general olarak hizmet yapmış olan Picot'tu.

⁵ Kemal Salibi, *The Modern History of Lebanon*, New York.,1977, s.84.

Sykes-Picot antlaşması Suriye'nin geri kalan kısmından Lübnan'ı ayırmak için gelecek Lübnan'ın devleti için potansiyel temel teşkil etti. Savaştan hemen sonra Lübnan ve kıyı alanı direkt Fransız kontrolü altına girerken, Suriye'nin geri kalanı Şam'daki Faysal Arap idaresine girdi.⁷

Sykes, Suriye Partisi olarak sundu ve onları iki ana gruba ayırdı. Koloni, ticari ve finansal yatırımlar ve orada dinsel, kültürel ve eğitimsel yatırımlar. Öncekiler arasında, bankacılar ve limanlar, trenyolu, ithalat ve ihracatı içine alan müteşebbisler tekstil ve ipek üretimi ilaveten sanayiciler finansçılar ve mutahitler bulunmaktaydı. Onlar direk olarak baskıcı grup olarak faaliyet gösterdi ve Fransa baskısını ve diğer organizasyonları destekleyerek ve finanse ederek indirekt olarak faaliyet yaptılar. Onlar savaşın çıkmasını Suriye Lübnan, ve Filistin ilaveten Ciliz'ho içine alan "La Syrie Integrale" diye isimlendirildikleri alanda Fransa'nın kontrolünü sağlaması için bir fırsat olarak gördüler. Onlar böyle bir kontrolü o alanda yapılmış olan büyük yatırımları kontrol etmek için gerekli gördüler. Onlar Levantı zengin tarımsal bir bölge olarak gördüler. Trenyolu sistemi ve İskenderun'dan Beyrut ve Trablusşam'daki limanlar Fransa için stratejik öneme sahipti. Bu nedenle Suriye'de Fransa kontrolü ve özellikle Şam'da önemli Müslüman merkezi üzerindeki kontrolü, Kuzey Afrika'daki Müslüman kolonilerdeki gibi Fransa'nın pozisyonunu sağlamada önemli olduğu gibi koloni elestler tarafından göz önüne alındı. Savaş sonunda, Suriye, Fransa'ya yarardan çok zarar verdi.

Ticari ve finansal sektörler Fransa Katolik Kilisesi ve onun rahip sınıfı tarafından özellikle Desuits, Lazarists ve Franciscans tarafından güçlü şekilde desteklendi.

Bütün bu sektörler Levant'da Fransa politikasının oluşumunda aktif rol oynadı. Bu yıllarda onların aktivitelerini ve etkisini hesaba katmadan Fransa'nın Suriye politikasını anlamak mümkün değildir.

1. İşgal Döneminde Lübnan'da İç Gelişmelerde Etkin Olan Cemiyetler

Lübnan'da oluşturulan cemiyetlerin en aktiflerinden biri Comite'de Defense des Interests Franceis en Orient'ti Fransa'nın moral politik ve ekonomik varlığını Orta Doğu'da sürdürmek amacıyla Kasım 1911'de kuruldu.

⁶ Ömer Kürkçüoğlu, *Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926)*, Ankara, 1978, s.42-43.

⁷ Süleyman Kocabaş; *Tarihte ve Günümüzde Türkiye'yi Parçalama ve Paylaşma Planları*, İstanbul, 1999, s.316.

Onun başlangıç faaliyetlerinden biri Debet Gazetesinin editörünü bir misyon olarak 1912'de bölgeye göndermekti. Suriye'de Fransa'nın varlık durumu üzerine bir rapor hazırlamaktı. Cemiyet bir çok tanınan politikacı tarafından desteklendi. Onun başkanı, birkaç kez başbakan olarak görev yapan Alexandre Ribat'tu. Onun genel sekreteri Denys Codnin, kiliseyle yakın bağları olan bir milletvekiliydi, kısa bir zaman için onun sekreteri Robert de Caix'di. Onun üyeleri arasında Poincere, Biland, Flantin, Franklin-Bouillon, Deschanel, Herriot ve Henri Simon'dur. Grup; Marsilya, Lion ve Pois ticaret odalarında içine alan Ortadoğu'daki ekonomik yatırımlara sahip olan çeşitli banka ve ticari girişimcilerden para aldılar.

Savaş sırasında ve sonrasında diğer aktif dernek la Syrie integralde Fransanın üstünlüğünü korumak için 1912'de kurulan Camite de l'Orientdi. Onun ilk başkanı Pichon ve daha sonra Bathouy'du. George Samne gibi Lübnanlı ve Suriyeli göçmenler Fransa Suriye'sinin geleceğine doğru daha liberal davranışı benimseyen bu grupta önemli bir rol oynadı. The Comite de L'orient, Levent'da Fransa kontrolünü sağlamak için kampanyada önemli bir yeri olan Flandirn gibi belirgin Fransa kolonileri tarafından da desteklendi. O, Suriye'de Fransa yatırımlarını savunacak bir grup senatörün başıydı ve 1916 da çeşitli dernekleri bir baskıcı grup altında organize etti: Suriye'de Fransa'nın Komite Faaliyetleri (The Comited' Action Francaise en Syrie).

Suriye Partisinde en etkili cemiyet l'Afrique Francaise modeli üzerine Eugene Etiennenin başlangıcı 1901'de kurulmuş olan l'Asic Francaise'dir. Onun amacı Fransa'da Asya'nın geleceğini bildirmek ve Asya'da Fransa'nın yatırımlarını büyötmektir.⁸ Bununla beraber, savaş sırasında Orta Doğu'da Fransa'sının pozisyonu ilerletmek için çabalarını artan bir şekilde sarf etmiştir. Onun başkanı Emile Senast'dı ve birçok lider politikacı, Leygue, Millerand, Poincere, Doumer ve Merin onun destekçileri arasındaydı. Cemiyetin Margerie, Rerthelot Gout and Georges-Picot gibi Ouai d'Orsay'da bilinen memurlarıyla yakın bağları vardı. Lamy ve Berard gibi ünlü yazarları ve birçok gazetecisiyle l'Asie Francaise Fransa'nın halk biçimini şekillenmesinde çok etki sağladı.

Cemite de Francaise'nin başarısı Robert de Giv çabalarına büyük şekilde bağlanabilir. O, iyi bilinen bir gazeteciydi. Onun fikri 1919 ve 1923 arasındaki çok önemli yıllarda Levant'da Fransa politikasının şekillenmesinde önemli bir rol oynadı. Quar d'Orsay'a tavsiyeci olarak Nisan 1919'da Faysalla görüşmelere katıldı. Daha

sonraki yıl Suriye ve Lübnan'da Yüksek komiser Gouraud genel sekreter tayin edildi ve 1923 yazına kadar bu görevini sürdürdü. Sonraki yıllarda Suriye politikasına Quai d'Orsoy'a tavsiye vermeye devam etti ve Milletler Cemiyeti'nin daimi mandalar komisyonunda Fransa'yı temsil etti. De Caiy Meroccoda Lyautey's politikasını takdir etti ve kendisi arada Fransa'nın üstünlüğü korumada aktifti. Savaştan önceki makalesinde, Fransa'nın Almanya ve İngiltere'nin artan etkisine karşı koymak için akitvitelerini artırmasını istedi. O zamanda Osmanlı İmparatorluğuna katılmaya karşıydı, fakat 1915'den tüm Suriye'de direk Fransa'nın kontrolünü korumayı amaçlayan bir politikayı savundu. O, Levant'da İngiltere politikasının en çok konuşan kritikesiydi ve Faysal ve Arap ulus akımının güçlü bir temsilcisiydi.

Savaşın çıkmasıyla ve özellikle Çanakkale Boğazı Savaşının başlamasıyla, bu gruplar propagandalarını ve lobi çalışmalarını yoğunlaştırdı. 21 Nisan 1915'de yapılan bir toplantıda, Comite de l'Asie Francaise Leventda Fransa'nın yatırımlarını savunmak için uğraşan Gix'in kişisel teşebbüsleriyle bir önerge geçirildi. Önerge hükümete sunuldu.

Savaş ilerlerken, Orta Doğu'da İngiltere'nin niyeti daha belirgin oldu, bu gruplar aktivitelerini giderek arttırdı. Onlar; 1917'nin sonunda yeni Rusya devrimci hükümetiyle Sykes-Picot anlaşmasının yayınlanmasını muteakiben Fransa hükümetini şiddetle protesto etti. Barış konferansı, başkanlığını Profesör Huvelin'in yaptığı Comite de l'Orientin üyelerini içine alan bir misyonu organize etmeye karar verdi. Amaç, Fransa'nın yatırımlarını ve kaynaklarının tespiti için orayı ziyaret etmektir. Misyon Quar d'Orsay'dan finansal destek aldı. Onların geniş raporu daha sonra Lübnan'da Fransa'nın ekonomik politikasını etkileyen tüm sorunlar için temel bir kaynak oldu.

Bu baskıcı grupların aktiviteleri, Fransa halkı, hükümeti ve Milli Meclis arasında Lübnan meselesine bir sempati ve destek atmosferi oluşturdu. Bu, bağımsız ve Büyük Lübnan Devleti'nin oluşması için 1920 yazında karar için zemin çalışmasına vesile oldu. Bu duygular, Maruniler ve onların patriği Havayik tarafından desteklendi. Suriye Partisinin Suriye ve Lübnan'da Fransa'nın direkt kontrolü politikası, Lübnanlı Hıristiyanların kendi arzularıyla tamamen örtüşüyordu.

⁸ Stephen H. Longrigg; Syria and Lebanon under French Mantate, London, 1968, s.81.

Fransa Hükümetinin Faysal'la anlaşması Lübnanlı Hıristiyanlar için çok önemliydi. Çünkü böyle bir antlaşma onların niyetlerini altüst edebilirdi.

Suriye ve Kilikya'da Fransa üstünlüğünü arayan ticari ve finansal sektörler için Lübnan meselesi ikincil öneme sahipti. Onlar direk Fransa kontrolü altında, yerel özerkliği olduğu, alanın etnik ve dinsel ayrımına en arzu edilen çözüm olarak Suriye Federasyon'unu gördüler. Buna karşı olarak, Fransa Katolik Kilisesi ve onun dinsel sınıfı Marunileri destekledi.

Savaş sırasında, Lübnanlı göçmenler, Lübnan meselesi mücadelesinde yer aldı. Çünkü Lübnan halkı Avrupa'dan mahrum bırakılmıştı. Fransa'da Suriye ve Lübnanlı Hıristiyanlar göçmenler Fransa halkının düşüncesinde etkileri olan önemli bir baskıcı gruptu.

Comite Libano is de Paris'le ön savaş aktiviteleri aktarılmaktadır. Onun üyeleri, Suriye ve Lübnan'ın zenginliği, halkının Fransa'ya Bağımlılığı ve İngiltere ve Almanya'nın artan aktivitelerinin Fransa'yı tehdit'i üzerine yoğunlaştılar. Onlar, Levant'da Fransa işgalini arzulayan Fransa cemiyetleriyle birlikte çalıştılar.

Haziran 1917'de, bu göçmenler Suriye ve Lübnan'da Fransa mandasını isteyen ve diğer ülkelerde Lübnan ve Suriyeli göçmen grupların desteğini kazanmaya çalışan Comite Central Syrien kurdular. Yeni grup Comite de l'Orient tarafından desteklendi, her iki cemiyetin genel sekreteri George Samne'dir. Sermayeler, Fransa şirketleri finansçıları ve Quai d'Orsay tarafından sağlandı. CCS başkanı Shukri Ghanem Liyon ve Marsilya şirketlerinden aktiviteleri için para aldıklarını söyledi. Fransa kolonileri Lübnan ve Suriye'yi içine alan Suriye'deki kontrolleri için bunun yararlı olduğunu gördüler. Gerçekten, Barış Konferansında Quar d'Orsoy kendisi CCS'yi Suriye ve Lübnan halkının Fransa mandasını desteklemesi için kullandı.⁹

CCS, bununla beraber, Fransa koloni akımının ve Fransa hükümetinin tek sözcüsü değildi. Savaş sonuna doğru ve Barış Konferansı sırasında, CCS kendi haklarına sahip bir baskıcı grup olarak kuruldu. Onun bülteni Correspondance d'Orrent ve ciddi makaleleri, Levent'da Fransa mandası oldu. Fransa baskısında onun üyeleri tarafından yayınlandı.

⁹ Meir Zamir, *The formation of Modern Lebanon*, New York, 1985, s.160.

Onun üyeleri ilk önce Suriye'deki Haşimi ailesine karşıydılar ve onlar Fransa'da, Faysal ve Arap akımına karşı düşmanca bir atmosfer oluşmasına destek oldular. Onların Suriye ve Lübnan'da Fransa'nın desteğinin abartılması, Fransa halkına sunulan Suriye'nin çarpıtılmış imajından kaynaklanıyordu. CCS'nin güçlü destekçileri olan Fransa politikacıları ve Gout gibi memurları Lübnan ve Suriye meselesinde kendilerini uzman görüyorlardı.

1918'in sonuna doğru, hem Lübnan'da hem de dışarıda Bağımsız Lübnan Devleti meselesine karşı Hıristiyanlar arasında farklı görüşler vardı. Bazısı, başlıca amaç olarak tüm Suriye'de Fransa mandasını istiyorlardı, onlar için bağımsız Büyük Lübnan isteği bu aşamada daha az önemliydi. Lübnan'ın yerel özerkliğini kullanabileceği Fransa mandası altında bir Suriye federasyonunu savunan resmi program CCS tarafından benimsenen durumdu. Bu pozisyon, kısmen komiteye destek olan ve tüm Suriye'de Fransa üstünlüğünü isteyen Fransa ticaret yatırımları gereği kabul edildi. Bağımsız ayrı bir Lübnan Devleti onların amaçlarıyla uyuşmaz. CCS üyeleri onların durumunu düzeltmek için çeşitli düzenlemeler ortaya koydu ve Lübnan'ın ekonomik bağlarla Suriye'nin geri kalanıyla yakından bağlı olduğunu belirtti.¹⁰

Büyük Lübnan'ın Suriye federasyonuna katılması konusunda anlaşan Lübnanlı Hıristiyanlar vardı. Fakat onlar Faysal Krallığını hakim olacağı Fransa mandası fikrine karşı çıktılar. Onlar, Lübnan'ın Arap ulusu akımı ve Müslümanlarla işbirliği içinde olunmasını savundular ve yabancı korumasına güvenmediler. Bu durum, Katolik olmayan Hıristiyanlar özellikle de Yunan Ortodoks toplumu tarafından desteklendi. Onlar arasında, bunları yürürlüğü koyan İskender Ammun'du. İskender Ammun Lübnan Maruni ailesinin bilinen bir üyesiydi. Savaştan önce Mısır'da Merkezileşme Partisinde aktif rol almıştı ve Rapiste Arab kongresinde onu savunmuştu. O, ayrıca tüm Arap yönetimlerine sahip olan Mısır'da Suriye birliği için Partinin bir üyesiydi ve Faysal kuralı altında Suriye Federasyonunu destekledi. Onun başkanı Michel Lutf'allah ve onun üyeleri arasında Rashid Rida ve Abd ol-Rahman Shah baudar vardı. Faysalla yakın bağlar kurulduktan sonra, Haziran 1917'de Mısır'da Yabancı Lübnan'ın başkanı olarak boyun eğdi ve Şam'da Arap hükümetinde adalet bakanı olarak hizmet yapmaya devam etti.

¹⁰ Muhammed Ali Lağa; *Lübnan'da Siyasi Eğilimler*, Beyrut, 1991, s.217.

O, Suriye ile birlik için Lübnan'lı Hıristiyanları ikna etmek için Faysal'ın çabalarında önemli rol oynadı.

Suriye ile birliğe karşı olanlarda olup, bunların amacı Bağımsız Büyük Lübnan Devleti'ni kurmaktı. Onlar için Fransa mandası ikinci önemdeydi ve bazısı onunla birlikte olmaya dahi karşıydı. Bu kampta en önemli grup savaştan önce aktiviteleri ve milliyetçi eğilimleri olan Mısır'ın yabancı Lübnan'ıydı.

Onun üyelerinin birçoğu İngiltere memurlarının Fransa karşıtı propagandalarıyla savaş sırasında ve sonrasında etkilendi. Başkan Wilson'un liberal prensiblerinden etkilenecek, onlar bağımsızlığını ve kendi devletini kurmayı istediler. Onlar CCS'ye karşıydılar ve Lübnan'da Fransa kontrolüne karşıydılar. İskender Amnun çekilmesinden sonra, birliğe Mısır idaresinde yüksek mevkide olan bir Lübnanlı Maruni Auguste Adib Paşa liderlik yaptı. Derneğin Buenos Aires ve Sao Pouloda şubeleri vardı ve Abbas Bejani ve Khairallah Khairallah'ın liderliğini yaptığı bir organizasyon olan Comitee Libanois de Paris'i içine alan diğer Lübnanlı gruplarla yakın bağlarını devam ettirdi.

Fakat Lübnan ulusal akımının amaçlarını tespit eden patrik liderliği ve idari Konsey altında Lübnan'daki Marunilerdi. Lübnan yabancı kuvvetlerin kontrolü altına girince, onlar niyetlerini gerçekleştirme yönünde büyük bir çaba harcadılar. Onlar bağımsız Büyük Lübnan'ı çok istediler, fakat Lübnanlılar Birliği (Alliance Libanice) farklı olarak Fransa korumasını istemeye devam ettiler. Fransa Suriye'nin tümünde kendi etkisini ve yatırımlarını korumak için Lübnan Hıristiyanlarına ihtiyaç duyarken, Maruniler, birleşik Suriye'de Arap karşıtı ve Müslümanlara karşı Fransa korumasına ihtiyaç duydular. Onlar kendilerini desteklemeleri için Fransa hükümeti ve halkını etkilediler. 1918 ve 1920 arasında Kilise ve İdari Konsey bu amacı elde etmeye çalıştı; onlar Paris'e üç delege gönderdiler ve onların aktiviteleri kendi devletlerini koruma yönünde odak noktayı oluşturdu.¹¹

2. Paris Barış Konferansında Lübnan'ın Durumu

Barış konferansında Arap isteklerini sunmak için birkaç gün sonra bir İngiliz gemisiyle Cüneyh'ten onun hareketi Hıristiyanları kendi isteklerini sağlam olmayan yapısını gösterdi. Bu noktada Hıristiyanlar, Faysal ve Arapların isteğine karşı Barış Konferansına kendi delegelerini göndermeye karar verdi.

¹¹ Meir Zamir, *a.g.e.*, s.160-164.

Hıristiyanlar artık sadece Fransa'ya güvenemezdi. Onların meselesi için uluslararası desteği sağlamak için hem Lübnan hem de Avrupa'da gecikmeksizin kendileri faaliyet göstermek zorunda kaldı. Bunun başlangıcı çok sayıda Hıristiyan ileri geleninden özellikle Marunilerden geldi. Picot İngiltere ve Faysal'a karşı Fransa varlıkları için böyle bir temsilciler heyetinin kıymetini anladı. Pichon, Fransa'nın delegeyi organize edemediği izlenimi verememekten açıkça endişeliydi. O, onların kendi hükümetinden ziyade CCS ile temas sağlamasını tavsiye etti. 9 Ekim'de idari konsey bağımsız büyük Lübnan değil de Fransa koruması ve bir özerklik sağlayan bir çözüm için Paris'e 7 üyesinin gitmesine yetki verdi. Fransa herhangi bir bağımsızlık isteğini tüm Suriye'de Fransa mandasına zarar verebileceğinden endişelenmekteydi. Picot, Arap hükümetiyle işbirliğinden sonra Fransa'ya bağlılığını göstermekten endişe duyduğu için Habib Al-Saad yardımıyla çözümün içeriğini etkileyebildi. Gerçekten de çözümün Fransa versiyonu, Konsey her ne kadar 4 gün sonra da farklı Arap versiyonunda onu geçirmesine rağmen 5 Ekim'de Quai'de Orsay'a gönderdi.¹²

Gerçekten de hem Allenby hem de General Clayton'un politikası Barış Konferansında Fransa delegesinin katılmasını engellemeye yönelikti. Olay İngiltere'nin niyetiyle ilgili Fransa'nın şüphesini arttırdı. Beyrut'tan delegenin hareketinin amacı Picot'a öncelikle bildirilmiş olduğundan Picot ve Allenby arasındaki ilişkiler bozuldu. Fransa, Londra'daki yabancı ofisi protesto etti. İngiltere onun yakında devam etmesi için delegeye müsaade etti. Fakat onlar alandan herhangi bir temsilciler heyetinin hareketini engellenmeye karar verdiler. Lübnan delegesi Ocak 1919'un sonunda Paris'e vardı. O, Barış Konferansında Suriye üstünde Fransa mandasını desteklemek için quai D'orsay adına çeşitli Suriye ve Lübnanlı grupları birleştiren Şükrü Ganem'le temas kurdu. Onlar CCS programını seçmediler. Ancak benimsemişlerdi ve onların başlıca rolü Fransa'nın tavrını desteklemek ve Faysal, İngiltere ve Amerikan temsilcilerine konferansta direnebilmektir. Lübnan delegesinin başı Davut Ammun Onlar Konseyine şunları söyledi. Lübnan, Suriye Federasyonunun bir parçası olmaya isteklidir. Delegeler bağımsızlık için az şey yapabilmelerine rağmen Fransa'nın genişlemiş sınırlar isteği yoktu. Bu batı bölgesine Bekaa Vadisi'nin katılmasını ifade eden Sykes Picot Antlaşmasının kendi politikalarıyla örtüşüyordu.

¹² John B. Christopher; Lebanon; Yesterday and Today, New York, 1966, s.210-212.

Onlar Konseyi onun konuşmasında ve onun Fransa gazeteleriyle mülakatlarında Amman, Lübnan'ın tarihsel ve coğrafik sınırlarının restorasyonunu istedi. Delege 8 Mart 1919'da bu konuyu detaylı bir notayla Barış Konferasyonu sundu. O, 1861'de Suriye'ye yolculuk yapan Fransa tarafından hazırlanan bir haritayı da içine alıyordu. O delegelerin Lübnan meselesine katkısı önemsenmeyecek kadar az olmuştu. Faysal dışında Suriye'de Barış Konferansı'nda bulunan tek delege vardı ve o ayrı bir Lübnan varlığını arzusu mevcudiyetine tanıklık etti. 1919'da artık idari Konseyin otoritesi kalmamıştı.¹³

3. King Crane Kongresi

Paris Barış Konferansı, 18 Ocak 1919'da toplandı. Birinci Dünya Savaşı sonrası barış antlaşmalarını hazırlamak amacıyla toplanan bu konferansta İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Japonya ve İtalya'nın büyük bir siyasi ağırlığı vardı. Bu devletlerin temsilcilerinden oluşan kurul, kararların alınmasında belirleyici bir rol oynadı. Bu kurul içerisinde özellikle İngiltere ve Fransa, en etkili iki devlet konumundaydı.

Bu konferansta artık İngiltere ve Fransa'nın karşısında Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson ve kurulacak olan Milletler Cemiyeti vardı. Öte yandan, Araplarla Fransızlar arasında savaş çıkabileceği endişesi Amerika Başkanı Wilson'u harekete geçirmişti. Wilson, halkın isteklerini saptamak üzere, Ortadoğu'ya bir komisyon göndermek önerisini ortaya atınca, bu durum İngiltere ve Fransa'yı şaşkınlığa sürükledi.¹⁴

Bunun üzerine Amerika iki kişiyi bu işle görevlendirdi. Bunlardan biri kolej başkanı Dr. Henry C. King, diğeri Başkan Wilson'un 1917'deki Rus misyonundan bir diplomat olan Charles R. Crane'di. Böylece bu temsilcilerin isimlerine izafeten bu komisyona King-Crane Komisyonu adı verilmiştir. Araplar böyle bir komisyonun gönderilmesini bağımsızlık isteklerini dile getireceğinden dolayı memnuniyetle karşıladılar.

¹³ Muhlim Kurban; *Lübnan'ın Yeni Siyasi Tarihi*, Beyrut, 1981, s.13.

¹⁴ Süleyman Kocabaş; *Tarihte ve Günümüzde Türkiye'yi Parçalama ve Paylaşma Planları*, İstanbul, 1999, s.316.

Gönderilen bu komisyonun görevleri; bölgenin gelecekteki yönetimi ile ilgili toplumsal, ekonomik ve ırk sorunları hakkında bilgi toplamaktı. Bu bilgilerde konferansın düşünme, sınır çizme ve mandateri saptamasında yol gösterici olacaktı. Manda sisteminin tam olarak oturmasını sağlamak için mandaterin iyi bir şekilde oturmasını sağlamak gerekiyordu.

Komisyon, 10 Haziran 1919'da Yafa'ya ulaştı. Suriye'de 42 gün kaldı. 1520 köy ve şehri ziyaret etti. Komisyon Şam'daki din adamlarıyla görüştü. Bunların bir kısmı İngiliz bir kısmı da Fransız mandasını istiyorlardı. Suriye Konferansı ise, Amerika yoksa İngiliz mandasını istediler. Fransa'yı kesinlikle istemiyorlardı.

Komisyon, 7 Temmuz 1919 yılında da Beyrut'a geldi. Beyrut'un kadısı, müftüsü ve Salam ile Beyhum'un da aralarında olduğu 8 Müslüman liderden oluşan bir heyet komisyonla görüştü. Oluşturulan bu heyet kesinlikle bağımsızlık istemiştir. Komisyon Lübnan'a geldiğinde Maruni, Dürzi, Grek Katolik ve Grek Ortodoks birer üyeden oluşan bir delegasyon kuruldu. Delegasyon Lübnan nüfusunun % 90'ı adına bir dilekçe verdi. Fransa'nın yardımı ile doğal sınırları içerisinde Büyük Lübnan'ın kurulmasını istiyordu.

Maruni Patriği Komisyondan Lübnan'ın bağımsızlığını yoksa, Fransız mandasını istediklerinin bildirdi. Komisyon, ilk raporu 10 Temmuz 1919'da Wilson'a ve aynı gün benzeri bir raporu Paris'teki Amerika barış delegelerine gönderdi. İki raporun özeti şuydu. Faysal, Suriye Kongresi ve Suriye halkı da Fransız mandasını istemiyordu.

Komisyon Fransa'yı sadece azınlıkların istediklerini söyleyince Fransa'nın tepkisi sert oldu. Ancak, Paris ve Beyrut'taki Fransız basın ve kulüpleri İngiltere'yi Suriye ortalarına müdahale etmekle suçladı. Fakat bu antlaşmazlık uzun sürmedi. Yaptıkları antlaşma gereği Fransa'nın Suriye ve Lübnan'ın mandalığını almasına, Filistin, Irak ve Arap yarımadasının İngiltere'ye bırakılması hususunda antlaştılar.¹⁵ Oluşturulan Komisyonun hazırladığı raporun resmi bir fonksiyonu bulunmadığı gibi, dikkate de alınmadı. Kamuoyundan üç yıl gizlenen bu rapor, ancak 1922 yılında açıklandı.

¹⁵ Ömer Osman Umar; Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938), Ankara, 2004, s. 360-368.

Fransa ile İngiltere arasındaki gerilimi artıran bu rapor, aynı zamanda Arap dünyasında da gerçekçi olmayan beklentiler yaratmıştı.¹⁶

III. BÜYÜK LÜBNAN DEVLETİNİN KURULUŞU

Lübnan ve Hıristiyan menfaatlerinin uyuşmadığını birçok Hıristiyanlı artık görmeye başlamıştı. Çünkü herhangi bir anlaşmada ilk zarar gören Lübnanlı Hıristiyanların menfaatleri oluyordu. Pichon ve Picot gibi Marunilerin ve diğer Hıristiyanların menfaatlerin koruyacaklarını ve isteklerini gerçekleştirmek için destek olacaklarını söylediler.

İngiltere memurları bölgede Fransa'nın pozisyonunu ve prestijini yıkmak için elinden gelen her şeyi yaptı. Faysalın Şam'da kendi rejimini kurması halkın ona büyük ilgisi Fransa'yı şaşırtmıştı. İngiltere, Faysalı kullanarak Fransa'ya ait olan yerleri ele geçirmeye çalışıyordu. Şam, Beyrut ve Bekaa'daki olaylar bu şüpheyi destekliyordu. 45.000 İngiltere memuru ve askeri Suriye ve Lübnan'da koğuşlandı. Fransa'nın ise çoğu koloni birlikleri ki onunda çoğu Klikeya'da koğuşlanmış sadece 8.000'den oluşan bir Fransız garnizonu vardı.¹⁷

Kasım 1918'de Picot, Batı Bölgesinde Allenby'e politik danışman şefi oldu. O, Fransa'nın pozisyonunun zayıflığını anladı ve İngiltere'den alanı almak için 20.000 Fransa askerinin gönderilmesinin tek çözüm olduğunu hükümetine söyledi.¹⁸ Ancak, Allenby, bunun Arap düşmanlığını arttıracak ve düzeni bozacak gerekçesiyle veto etti. Savaş sırasında Fransa bir milyondan fazla askerini kaybetmişti ve Suriye ve Lübnan'a gerekli kuvvet ve parayı sağlaması zordu. İngiltere'yle karşılaştırıldığında, Filistin'de otoritelerini sağlamada daha etkiliydiler.

1919'un ilk yıllarında Beyrut'taki Fransa temsilcileri Lübnanlı Hıristiyanlara karşı olan politikalarını gözden geçirmenin gerekli olduğunu açıkça gördüler.

Picot, Faysal'ın Lübnan'ı Suriye'ye katabileceğini ve Fransa'nın kıyıdaki menfaatlerine zarar verebileceğini gördü. Pichon'a gönderdiği bir yazısında uygulanabilecek üç şart ileri sürdü. Bunlar:

1. Lübnan'ı Suriye'ye katmak,

16 L.C. Brow; İmparatorluk Mirası, Balkanlarda ve Ortadoğu'da Osmanlı Damgası, İstanbul, 2000, s.215.

17 Meir Zamir; *a.g.e.*, s.165.

18 Martin El Yesuh; *Lübnan Tarihi*, (Mütercim, Reşit El Huri Ertuni), ?,1986

2. Tüm bölgede Fransa mandasını sağlamak,
3. Büyük Lübnan'da Faysalın Fransa mandasını tanımasını sağlamak başka bir deyişle Suriye'de onun krallığını Fransa'nın tanıması, Faysalın otoritesini zayıflatmak için Suriye'de Faysala karşı olanları kışkırtmak.

Picot, birinci ihtimalin Lübnanlı Hıristiyanlardan tepki alacağını, üçüncünün ise İngiltere'yi karşısına alacağını belirtti. Fransa her iki taktiği sonraki iki yılda uyguladı. 1919'da, Faysalla uzlaşmaya çalışırken, 1920'de onu tahttan indirmeye çalıştılar.

Picot'un ilk amacı, hem Hıristiyanlar hem de Müslümanlar arasında Suriye ve Lübnan'da Fransa'nın pozisyon ve prestijini güçlendirmektir. Fransa temsilcileri yerel halkın desteğini sağlamak ve Faysal için yoğun kampanyalar başlattı. Ayrıca Dürzi, Mütevalliler ve Aleviler gibi küçük grupların desteğini almak için özel çabalar sarf edildi.

Fransa, Müslüman muhalefetini zayıflatmak için yoğun şekilde çalıştı. Picot'un kendisi Müslüman güvenini kazanma gereğine ikna edildi. Onun yakın arkadaşı Sykes 1917'den beri bunu yapmakta ısrar ediyordu. Fransa'nın bu politikası Müslümanlar tarafından olumlu karşılanırken Lübnanlı Hıristiyanlar tarafından protestolara neden oldu. Ayrıca Fransa, Anti Fransız faktörlere karşı sert tedbirler aldı. Beyrut'un hemen işgalinden sonra Fransa'ya karşı yoğun kampanyalar başlamıştı.

Bu bağınaz ve baskıcı politikaca belli derecede başarılıydı. 1919 Mart'ında Picot Ouai d'Orsay'a Fransa'nın pozisyonunun düzeldiğini bildirebildi.

Sunni Lübnanlılar hala tedirginlik içindeydi. Sunni ve Heterodoks Müslümanların çoğu yıllarca dinsel, kültürel ve dilini Fransa'nın tehdit edeceği propagandalarına maruz kalmıştı. Onların liderleri ve ileri gelenleri Türkler altında sahip oldukları etkili pozisyonlarını kaybetmekten korkuyorlardı. Bunların çoğu sonradan kovuldu veya yeni idare tarafından otoriteleri kışkırtıldı. Onların birçoğu Anti Fransız tutum izlediğinden, Fransa onlara güvenemiyordu ve otoriteler Hıristiyanlarla işbirliği yapılmasının daha uygun olduğunu gördüler. Savaş sırasında Mısır'da olan Lübnanlı Hıristiyanlar Lübnan'a geri döndüler ve yeni idarede önemli pozisyonlar aldılar. Onların ikisi Emile Edde' ve Bişare al-Huri Lübnan'ın politik gelişiminde önemli rol oynadı.

Savaştan sonra ortaya çıkan Faysal ve Arap ulusal akımı Suriye ve Lübnanlı Müslümanlar arasında güçlü bir kuvvete sahipti ve Büyük Lübnan'ın oluşumunda önemli bir faktördü.

Faysal, Fransız koruması altında bir bağımsız devlet isteyen Marunilere karşı oldukça negatif bir tavır aldı. Onun karşıtlığı politik, kültürel, bölgesel ve ekonomik faktörlere dayanıyordu. Dolayısıyla Arap ve Lübnan ulusal akım arasında bir ayrılık oluşmuştu. Bu ayrılık 1943’de Ulusal Pakt ile kısmen giderildi. Burada Bişare al-Huri’nin başkanlığını yaptığı Hıristiyan liderler sonunda Fransa korumasından vazgeçti ve Lübnan’ı Arap dünyasının bir parçası olarak tanıdı.

Faysal Marunilerin sınırları genişletme isteğine açıldı. O ve birçok Müslüman o bölgenin ve Bekaa Vadisi’nin Lübnan’la katılmasına hazırlanıyorlardı. Fakat, Marunilerin Fransa mandasından vazgeçmeleri ve Faysal kuralı altındaki Suriye federasyonunun bir parçası olmayı kabul etmeleri gerekiyordu.¹⁹ Onların bu yöndeki çabaları 1920 yazında İdari Konseyin Fransa mandasına karşı bir çözüm benimsenmesiyle kısmen başarıyla sonuçlanmıştı.

Ekim’den beri Suriye’deki olayları takip eden Fransa memurları 1919’un baharında, Faysalla anlaşmanın önemini görmeye başladılar. İngiltere’ye rağmen Suriye’de Fransa mandasını kabul ettirecek tek lider Faysal’dı. Bu akılla, Clemenceau Faysal’la Nisan 1919’da daha sonra Barış Konferansını için Paris’te bir uzlaşma anlaşması için gerekli teşebbüsler de bulundu.

Clemenceau için, bütün Suriye meselesi ikincil öneme sahipti. Onun ana hedefi, Avrupa’da Almanlara karşı Fransa’nın menfaatlerini korumaktı. Fransa’nın onun iki müttefiki İngiltere ve ABD ile birliğini koruması gerçekten önemliydi. Fransa lideri Orta Doğu’da Lloyd George’ye ödünler vermeye hazırlanıyordu. Gerçekten de o, barış konferansında Musul bölgesini Lloyd George’ye teslim etti ve Filistin’in İngiltere mandasına geçmesini kabul etti.

1919’da Clemenceau’nun Suriye politikasındaki etkisizliği, Fransa halkının ve medyasının baskısını ve karşıtlarının kızgınlığını artırdı.

Nisan’da, Faysalla yapılan görüşmelerde anlaşmanın zor olacağı görülüyordu. 13 Nisan’da yapılan bir toplantıda, Almanya’nın batı sınırlarının tartışıldığı bir tarih, Clemenceau Faysalla bir uzlaşmaya vardı. Yerel toplulukların bir federasyonu formunda Suriye’nin bağımsızlığını tanıyacağını bir başka deyişle Suriye’de Faysalın Fransa mandasını uygulanması konusunda anlaşıldı.

¹⁹ Ali Abdulmunim; İşgalden Kurtuluşa Kadar Lübnan Tarihi, (1918-1946), Eş-Şarkiye, 1988, s.93.

Faysal, Fransa'yla anlaşma için halkının desteğini arkasına almaya çalıştı. Böylece bir özerk Lübnan Faysal kiralı altında Suriye'nin bir parçası olacaktı. Böylece Picot'un birkaç ay önce teklif ettiği üç tekliften birincisi boşa çıkmıştı.

Faysalla Clemenceau'nun bir anlaşmaya vardığı söylentileri Maruniler arasında endişeye neden oldu. Fransız, Batı bölgesinde Arap ulusal aktivitesine olan kısıtlamaları gevşetmeye başlamıştı. Fransız memurlar, Fransa'nın Müslümanların desteğini kazanmak için Lübnan'da Hıristiyanları kurban etmeye hazır olduğunu söylediler. 10 Mayıs'ta Picot Fransa'nın tüm Suriye'de hakimiyeti sağlayacağını ve Lübnan'ın Suriye'nin geri kalanından ayrılmasına gerek olmadığını söyledi.

Maruniler yeni Fransa politikasına büyük tepki gösterdi. Mayıs ve Haziranda Cebeli Lübnan, karşıt gösterilerin ve protestoların bir merkezi oldu. Bunların arkasında başkanlığını Habib al'Saad'ın yaptığı İdari Konsey ve Patrik Havayik altındaki Maruni kilisesi vardı. 23 Mayıs da Konsey, Lübnan'ın coğrafik ve tarihsel sınırlarıyla tam politik ve idari bağımsızlığın istedi. Fransa mandasından bahsedilmedi.

Blerki'de Maruni patriğinin evi karşı tavrın odak noktası oldu. Lübnan'daki delegeler, patriği Barış Konferansında Lübnanlı Hıristiyanları savunması için Paris'e gitmesini teşvik ettiler. Bazıları patriğin pasiflik ve isteksizlikle suçluyordu. Ancak bu karşıt hareketi sağlayan bunlardı. Havayik, Picot'a temsilciler heyetinin ileri gelenlerinin gitmesini sağladı. Ancak yapılan bir toplantıda bir sonuç alınamayınca, Clemenceau ve Barış Konferansına Lübnan'ın bağımsızlığını isteyen telgraflar gönderdiler.

Havayik'in Cebeli Lübnan'da Müslüman üstünlüğünden korkması ve Fransa'yla olan düş kırıklığı, Havayik'in Barış konferansına gitmesini ve bağımsız Lübnan'ı garanti etmesi halinde bir İngiltere mandasını isteyeceğini, General Allenby teklif etti. Ancak İngiltere otoritesi buna ilgi göstermedi. Havayik'e, haklarını direkt olarak, Uluslararası Soruşturma Komisyon'una sunmasını tavsiye etti.

Haziran ortasında Havayik ve piskopos, durumu değerlendirmek için Blerki'de toplandı. Üç güç boyunca Havayik Marunilerin seçme şansını olmadığını ve Fransa'ya güvenmeye devam etmelerini tekrarladı. Ulusal hedeflerine Fransa'nın yardımıyla kavuşabilirlerdi. O, Picot'a Büyük Lübnan'ın tam bağımsızlığını garanti etmeleri halinde, Lübnan ve Suriye arasındaki gelecek ilişkilerin doğasını tespit etmek için Lübnan'ı Fransa'ya bırakacaklarını söyledi.

Faysal'a karşı yeni Fransa politikası birçok Katolik olmayan Hıristiyan ve Heterodoks Müslümanların tutumlarını gözden geçirmelerine neden oldu. Yeni Fransa pozisyonundan memnun olan Beyrut'taki Sunni ileri gelenleri Faysal'a bağlılıklarını sağlamak için diğer toplulukları ikna etmeye çalıştı. Hıristiyan desteğini sağlamak için onlar genişletilmiş sınırlar içinde bir özerk Lübnan'ı teklif ettiler. Çünkü onun ekonomik zenginliği için gerekliydi. Fakat Hıristiyanların Şam'da gelecek Arap hükümetinin hükümdarlığını tanıması şartını koştı. Bu çabalar, bir derece başarıyla sonuçlandı.

Picot ve Fransa temsilcileri zor pozisyonda kalmışlardı. Faysal'a karşı olan Fransa'nın yeni politikası herhangi yararlı bir sonuç üretmediği gibi sadık destekçileri Marunileri de karşılıklarına almalarına neden olmuştu. Ancak, Picot Faysal'la uzlaşma isteğindedi. Maruni isteğinin Fransa'nın çıkarlarıyla örtüşmediğini söylüyordu. Batı bölgesinde Fransa memurlarının raporları, politik meseleler Havayik ve Maruni Kilisesinin tutumunu açıkça kritize ediyordu.²⁰

Bu zamanda, Picot, Lübnan'ın Suriye'ye katılmasına karşı Maruni tepkilerinin bir avantaj olduğunu gördü

Haziran'ın başında Picot, Fransa'da Lübnanlı Hıristiyanların güvenini yeniden kazanmak için Quai d'Orsay'a bilgi verdi. Böylece Fransa Lübnan'ı kullanarak alanda pozisyonlarını güçlendirebilecekti. Lübnanlı ileri gelenler, onun doğal ve tarihsel sınırları içinde bir Lübnan devleti için bir gizli program hazırladılar. Bu devlet, geniş politik idari, kanunsal ve yargı haklarına sahip olacaktı. Ancak, Lübnanlı Hıristiyanlar arasından onun valisini atayacak güce sahip olacak, Fransa'yla yakın işbirliği yapmak zorunda olacaktı. Lübnan, Suriye Konfederasyonuna temsilciler gönderecekti. Bununla beraber, Suriye konfederasyonu Fransa'yla işbirliğini durdurursa, Lübnan'ın bağları bozulacak ve Fransa koruması altında bağımsız bir devlet olacaktı. Picot, böyle bir çözümü Lübnanlı Hıristiyanların çoğunun destekleyeceğinden emindi. O, uygun zamanda bu teklifin kullanılmasını sır olarak tutmasını önerdi.

Picot'un planı işlemedi. Çünkü Faysal'ın böyle bir anlaşmaya veya Fransa mandasını Suriye'de tanımaya niyeti yoktu. Faysal, Suriye bağımsızlığını garanti eden Uluslararası Soruşturma Komisyonuna güvenmeye karar verdi.

²⁰ Muhammet Ali Lağa; *a.g.e.*, s.220.

Faysal, Lübnan'da kontrolü sağlamak için Fransa mandasını artık gerekli görmüyordu. Çünkü kıyı alanın yerleşimcilerinin çoğunluğunun onun krallığı altında birliği destekleyeceğine ikna edildi. Artık, fırsat için herhangi bir yeri terk etmeyi istemiyordu. O, Şam programı için yerleşimcilerin desteğini kazanmak için aktivitelerini Batı Bölgesinde giderek arttırdı. Bunda en aktifler arasında, Cemil Elahi, İskender Ammun ve Yusuf el-Hakim gibiler vardı.

Şam'da, Suriye Kongresi için Haziran'da yapılan seçim hazırlıkları Faysal'ın destekçilerine Lübnan ve Suriye arasında yakın bağlar kurmak ve kıyı alanının Suriye'nin önemli bir parçası olduğunu gösterme fırsatı verdi. Her ne kadar Fransa otoriteleri Batı bölgesinde seçimleri yasaklasalar da, yerel ileri gelenler ve liderler Kongre'ye kendi delegelerini tayin etti. Müslümanlar eşit sayıda üyelik teklif ederek, Beyrutlu Hıristiyanların cezbetmeye çalıştılar. Fakat onların çoğunluğu azaldı ve Beyrut sonunda 9 Sunni, 2 Maruni tarafından temsil edildi.²¹

Bu komisyon ziyareti Fransa'nın Lübnanlı Hıristiyanlara tutumunu değiştirdi. Lübnanlı Hıristiyanlar Fransa mandası için yerel destek olarak önemliydi ve alanda Fransa'nın gelecek pozisyonunu sağlamak için Lübnan'da gerçek kontrolü sağlamlaştırmak için önemliydi. Marunilerin bağımsız büyük Lübnan isteği artık Fransa politikası için bir engel teşkil etmiyordu. Hatta Fransa bunu destekleyebilirdi. Fransız memurlar Batı bölgesinde Faysalın destekçilerinin aktivitelerini zayıflattı. Aynı zamanda Fransa mandası altında bağımsız büyük Lübnan için destek sağlamak için çeşitli toplulukları ikna etmek için yoğun çalışmalar başlattı. Fransa artık Marunilerle birlikte anılmak isteniyordu. Müslümanlar ve Hıristiyanlara eşit mesafede olmayı tercih ediyordu. Müslümanların Fransa mandasını istememesi, Fransa'nın Hıristiyanlara özellikle Marunilere karşı güvenmelerinden başka seçenek bırakmıyordu. Maruniler için isteklerinin Fransa istekleriyle birlikte tanınması büyük bir avantajdı.

Maruniler kendi geleceklerini Amerikan Soruşturma Komisyonunu bırakmayı pek düşünmüyorlardı. Onlar alanın geleceğinin tespitinde tüm halkın oy kullanmasını istediler. Ancak Faysal'ın kıyıdaki yoğun propagandalarından sonra, onlar soruşturmanın sonucundan çekiniyorlardı. Onlar bölgedeki nüfusun çoğunluğunun özellikle Müslümanların istenmedik tepki göstermesinden korkuyorlardı.

²¹ Sandra Mackey, Lebanon Death of a Nation, ?, 1991, s.104.

Bu nedenle Maruniler Fransa mandası için desteklerini yeniden gözden geçirdiler. 10 Haziranda Picot'un desteklediği İdari Konsey Fransa mandası isteğini tekrarladı. Ancak bunun bağımsız Lübnan için bir ön koşul olmadığını vurguladı. Mandasının karakteri Bağımsız Lübnan Cumhuriyeti ve mandacı güç tarafından birlikte tespit edilebilirdi. Önceki iki aylık deneyim Lübnanlı Hıristiyanların Suriye'den ayrılmak isteklerinden endişe duymalarına neden olmuştur.

Bütün yanlışlarına rağmen Komisyon, Bağımsız Lübnan için, Lübnan'daki 6 temel toplumun aldığı tutumu tespit etmek için tek fırsattı. Arap Hükümeti, Fransa ve İngiltere kendi bölgelerinin halkını etkilemek için yoğun propagandalar başlattı. Komisyona sundukları dilekçeler güvenilir olmayan bilgilerdi. Temsilciler Heyeti ünlü ileri gelenler ve dinsel liderlerden ibaretti. Suriye ve Lübnan halkının çoğunluğuyla birlikte, bu temsilciler Soruşturma sonucunun tüm bölgenin geleceğini tespit edeceğini ikna edildi.

Komisyona gönderilen belgelere göre; Maruniler ve Yunan Katoliklerin Suriye'den ayrı ve Fransa mandası altında bağımsız Büyük Lübnan'ı istedikleri anlaşılıyordu. Sunnilerin ezici çoğunluğu da Şam Programıyla birlikte Amerikan ve İngiltere mandası altında Faysal krallığı altında bileşik bir Suriye'yi istiyorlardı. Bu iki zıt durum arasında diğer üç kesimin farklı pozisyonları vardı. Yunan ortodoks, Durzi ve Mutevalli Yunan Ortodokslar eski bir ikilemele karşı karşıyaydılar. Onlar bir taraftan Müslüman kurallarından diğer taraftan Maruni Katolik üstünlüğünden korkuyorlardı. Özerk Sengeklin parçası olan Kure sınırında yaşayanlar Marunilere sempati duyuyorlardı. Faysalın ajanı Yusuf al-Hakimin çabalarıyla bu bağlılık sarsılmadı. Ancak Beyrut'ta zengin ve önemli Yunan Ortodoks toplumu bölündü. Bishop Messara'nın başını çektiği taraf Arap hükümetinin kurulmasından itibaren Faysalla yakından işbirliği içinde olaylar Suriye'yi destekliyorlardı. Diğerleri Fransa mandası altında bağımsız Lübnan'ı destekliyordu.²²

Durziler'de Maruni üstünlüğünden korktular ve Fransa mandasından Yunan Ortodokslara göre daha hoşnutsuzlardı. Onların çoğu Amerika mandasından ziyade İngiltere mandası altında Faysal hükümetini destekledi.

²² Helena Cobban; *a.g.e.*, s.68.

Onların liderlerinin çoğu, Lübnan'da Fransa mandasının garanti edilmesi halinde böyle bir devletin dışında kalmayı tercih edeceklerdi. Fransa mandasına ve böylece Bağımsız Lübnan'a Dürzi karşıtlığı, alandaki iki en etkili aileden kaynaklanıyordu. Junblats, İngiltere'ye yakından bağlıydılar ve Arslanlar, Şam'da Arap idaresindeki pozisyonlarını destekliyorlardı. Fransa, Şuf sınırının kaymakamı Tefik Aslana güvendi.

Hem Fransa hem Faysal hükümeti Mutavalli'lerin desteğinin büyük öneminde hem fikirdi. Her iki taraftan propaganda ve korkutmalar, bu toplumun çoğunun yaşadığı Bekaa ve Tire-Cebil-i Amel alanlarını özellikle açtı. Heterodox Müslümanlar ve Mutevalliler, Sunni çoğunluğundan endişeli olduklarından onlar, ayrı bağımsız bir topluluk olarak resmi bir devleti arzuladılar. Müslüman kesimin üyeleri olanlar Fransa ve Hıristiyan krallığı fikrine karşıydılar. Onlar Cebel-i Amel'de benimsedikleri özerk Fransa ve İngiltere altında kısıtlanabilirdi. Onlar Arap hükümeti altında bunun korunacağına inandılar. Mutevallilerin çoğunluğu Fransa mandası altında bir Hıristiyan Lübnan'a karşıydılar ve Faysalı desteklediler. Hem Fransa hem de Faysalın kur yaptığı Kamal al-Asad'a Şam ziyareti sırasında Cebel-i Amel'in valiliği teklifi yapıldı. Sonrasında Faysal'ı destekledi. Fransa'da Kemal al Muhammed Al Kamver gibi çeşitli Mutevallilerin desteğini almayı başardı. Fransa komisyonun varmasından önce alanda birçok resmi memuru kovarak, anti-Fransız tavırları önledi.

Komisyon, Suni, Dürzi, Mutavalli ve bazı Yunan Ortodoks ve Batı bölgesinde Protestanlar arasında güçlü anti-Fransız hisleri olduğunu belirtti. Bu hislerin Marunilerin üstünlüğünden ziyade bağımsız Büyük Lübnan'a karşı olarak az önemi değildi. Komisyon Suriye'nin bir parçası olmasını tavsiye etti.

Maruni kilisesinin, Havayik'in Lübnan'ın bağımsız bir devlet olması için Fransa'yla yakın bir ilişkiye girme çabaları ve bunun başarısızlıkla sonuçlanmasından bahsediliyor.

Ekimin sonunda, Clemenceau Hükümeti Lübnan'da politikasını sağlamlaştırmaya başladı. Hıristiyan arzularının bu pozitif tutumu Clemenceau'nun 10 Kasım 1919'da Havayik'e göndermiş olduğu kutlama mektubu da açıktı. Fransa Hükümetinin bir bağımsız Lübnan devleti için ilk tahaatnamesiydi. Havayik Fransa'daki misyonluk amacını elde etmişti. Ancak onun geniş sınırlar isteği henüz garanti edilmemişti.

Clemenceau Suriye politikası sürekli baskı altındaydı. Lübnanlı Hıristiyanlara karşı bir hareket; ortaya çıkan karşıtlığı dağıtmak ve Fransa'nın Levant'da isteklerini ve

geleneksel pozisyonunu korumadaki kararlılığının göstermek için gerekiyordu. Hareket; Lübnan'da Hıristiyanların dağılmasını isteyen ve kendi dinsel ve kültürel isteklerini korumaktan endişeli olan Roma Katolikleri tarafından amaçlandı. Clemenceau, muhtemelen Havayik ve onun halk ve birçok politikacı arasında sağlamış olduğu destekten etkilenmişti.²³

1. Osmanlı Döneminde Lübnan'da Bağımsız Bir Devlet Kurma Teşebbüsleri

Avrupa devletleri, bölge işlerine karışmasıyla bölge uluslararası bir durum içerisine girdi. Devletin sınırlarının belirlenmesinde iç dinamiklerden ziyade dış etkenler etkili oldu. Fransız temsilci, Lübnan'ın Hasbaya, Rashaya güneyden ve Merciyana kadar ve kuzeyden Beyrut, Sayda, Trablus, Akka ve büyük nehre kadar alanını ayrıca doğuda el Bekaa'yı Lübnan'a kattı. Bu durum, Bofar Dotbul'un yönettiği Fransız saldırısı esnasında çizilen haritada kendisini gösterdi. Ancak İngiltere muhalefeti sebebiyle güneyden Sayda şehrinden itibaren başladı ve şu şehirlerden geçiyordu: Derbusim, Mağduşe, Aynu Dellp, Muharebiye, Yukarı haniye kefermeti, Cernaya, Ramane, Reyhancermak; Semere, ve Ayşe. Sonra sınır (doğu), Reyhan dağının tepesine varır. Oradan da kuzeye doğru Miha dağına gider. Lübnan dağları mutasarrıflığının kurulmasıyla varılan çözüm iç dengelerdeki arzulardan ziyade bölgedeki uluslararası güç dengelerini yansıtıyordu.²⁴

Bağımsız Lübnan hükümeti Lübnan coğrafyasının 5/3'den daha fazlasına sahip değildir. Lübnan'ın coğrafi sınırları ise Batıda: Akdeniz'den uzanıp Kuzeyde: Büyük Nehir, Doğuda: Asi Nehri ve Güneyde: Leytani'ye kadar uzanır. Kuzeyde bulunan Trablus Akka kaymakamlıklarını, Güneyde de Sayda kaymakamlığını Lübnan'dan ayırdılar.²⁵

Güney sınırları meselesi meselesi hakkında bazı grupların (siyasi) tutumları 1908-1918: II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesinin uluslararası siyasette bilhassa İngiltere ve Fransızlar açısından ciddi sonuçlar ortaya çıktı. Onların bölgeye olan ilgileri arttı. Lübnan sınırlarının belirlenmesinde bazı Hıristiyan grupların tavrı: Hıristiyan grupların çoğu kendi programlarına Lübnan'ın Arap ülkelerinden bağımsız olmasını gerektiren ıslahatları (reformları) programlarına yerleştirdiler.

²³ Meir Zamir, *a.g.e.*, s.162.

²⁴ Halife Usam Kemal; *Lübnan'ın Güney Sınırı (1908-1036)*, Hatun El Betrun, 1984, s.19.

²⁵ Meir Zamir, *a.g.e.*, s.162.

Bolus Necim (1908) senesinde Lübnan dağlarındaki özerk yönetimin güçlendirilmesini el-Bekaa'nın ayrıca Bişare, Akka, el-Havle ve Merciyen bölgelerinin de dağ mutasarıflığına konulması isteğinde bulunuyor. Lübnan birlik partisi 1909 senesinde devletlerin güvencesi dahilinde Lübnan'ın mutlak bağımsızlığını öneriyor. Suriye'ye yakın bazı Hıristiyan grupların Lübnan sınırı hakkındaki tutumları, Lübnan'ın sınırlarını genişletmek isteyenlerin yanı sıra Lübnan mutasarıflığının Suriye'ye bağlanması isteğinde bulunan pek çok Hıristiyan vardı ve tabii sur ediyorlardı.

Örneğin; Matrağın Reşit 1908 senesinde Adem-i Merkezîyetçilik esası üzerine Suriye ile bir olma çağrısında bulunuyordu. Ona göre Lübnan Suriye'nin ayrılmaz bir parçasıydı. Gerek tarih gerek etnografya, gerekse ticari yönden onu Suriye'den ayırt etmek mümkün değildir. Şükrü Ganem 1918 senesinde Suriye ile Fransız vasiyetinde birleşme eğilimine gitti. İskender Amir ise 1912 senesinde Lübnan bağımsızlığı ve sınırların genişletilmesi talebinde bulduysa da 1917 senesinde iki şart karşılığında Lübnan'ın Büyük ve Birleşik Arap devletine katılmasına itiraz etmedi. Şartlar: 1) Lübnan sınırlarının genişletilmesi ve savaş öncesi imtiyazların korunmasıdır. Bu konuda Davut Berakat ve Doktor Emin el-Mağluf'da ona muvafakat etti. Bazı islami akımların tutumları ise siyasi parti ve değişik cemiyetlerden oluşan islami akımların pek çoğu Osmanlı İmparatorluğu çerçevesinde bazı ıslahat programlarını aldılar. Bazıları da Arap ülkesinin tam bağımsızlığı eğiliminde programlarına bazı ıslahatları geçirdiler. Doğal olarak bunların büyük çoğunluğu Lübnan ve Filistin sınırı meselesine önem vermiyorlardı. Çünkü çoğunluğu Suriye Arap milliyetçiliğini destekliyordu. Ancak Filistin'deki Siyonist tehlike bütün düşünürlerin önem verdiği bariz bir konuydu. Türkler Arap hareketi komutanlarından büyük bir kesimi idam etmesinden sonra Lübnan'lı Müslüman aydınların çoğu Şerif Hüseyin'in programının belirlenmesinde ve Arap devriminin yapılmasında temel bir rol aldılar. Derzum konusuna gelince burada Emir Şekip Arslan'ın liderliğini yaptığı ve Osmanlı'yı destekleyen bir akım ve ayrıca Arap hareketini içeren ve adı Emir Arslan ve Selim Takıyuddin gibi önemli şahısların içinde bulunduğu bir akım daha vardı. Ayrıca Abbas el-Mısri, Selim Biuziddin ve Muhammed Telhuk gibi şahısların başında bulunduğu Lübnan taraftarı olan bir akım daha vardı. Fransız İngiliz çekişmesi ve 1918 yılına kadar siyanist hareketinin emelleri arasındaki güney sınırı meselesi İngiliz ve Fransızların tabii Suriye üzerindeki hükümlerliliği hakkındaki çekişme bu bölgedeki uluslararası siyasetin açıklık

belirtilerinden di. Bu çekişme bazen stratejik, coğrafi kazanıma dayanırdı. Bazen tabii servetlere bazen de dini yönden Kudüs ve Şam'ın ehemmiyetine bağlıydı. XIX. Asrın ikinci yarısından beri Fransa bu bölgede bilhassa Lübnan dağında ekonomik bazı menfaatler ağı kurmak istedi. Örneğin bankalar, demir yolları, limanlar, elektrik, su ve gaz gibi. Kültürel ve sağlık yönünden de okullar, üniversiteler ve hastaneler açmak istedi. Siyasi yönden Fransa'nın buraya girişini güçlendiren husus dini azınlıklar sorununa el atması onları himaye edip müdahale etmesi idi.²⁶

İngiltere ise, daima Suriye'ye girmek için çalışmıştır ki Malta ve Cebeli Tarık'ta sahip olduğu konuma benzer bir durumu orta Doğu'da da elde etsin. Buna ilaveten Musul'daki petrolle de ilgileniyor. Akdeniz'den Irak'a, İran'a ve hatta Hindistan'a kadar uzanan bir demiryolu açma çabası içindeydi. 1912 Aralık ayında İngiltere dışişleri bakanı Gray Londra'daki Fransız elçisi Kamlouin'a İngiltere Suriye'de emelleri olmadığını açıkladı. Fransız başbakanı Buon Kare bunun Fransız temsilcileri meclisine duyurdu. Yani, İngiltere'nin Fransa'nın Suriye'de ki çıkarlarını kabul ettiğini belirtti. Osmanlı devletinin Almanya'nın yanında savaşa girmesinden sonra kolonici ve ekonomik güçler planlarını uygulamak için bölgeye hücum ettiler.²⁷

2.Güney Lübnan Sınırı Meselesi (1918-1920 Yılları)

Halkların geleceklerini belirlemede bazı dönemler belirleyici oluyorsa bu dönem (1918 yılının) sadece çağdaş Lübnan tarihinde değil aynı zamanda yıkılan Osmanlı İmparatorluğunun bir parçasını oluşturan Arap ülkelerinin tarihinde de dönüm noktası olmuştur.

2.1. Bazı Grupların Tutumları

1918-1920 yılları arasında Lübnan sınırı meselesine bakış konusunda çekişen siyasi akım ve grupların bakışları farklı olmuştur. Örneğin Lübnan milli bir varlık olarak veya belli gruplarına sahip bir azınlık olarak görenler bu varlık için muayyen bir devletin sınırlarını önermişler. Değişik halk hareketleri ve diplomatik çalışmalarla bu hedefi gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Yine Lübnan varlığının daha büyük bir kavmiyet içinde görenler örneğin Suriye ve Arap milliyeti gibi bunlar halk hareketleri ne diplomatik çalışmalarla bu hedefleri gerçekleştirmek istemişlerdir.

²⁶ Hasaneyn Cevde; *Lübnan Coğrafyası*, İskenderiye, 1985, s.250.

²⁷ Mülhim Kurban; *a.g.e.*, s.58.

Ancak güçler dengesinin bil hassa uluslararası sahada birinci projenin sahiplerine hedeflerini gerçekleştirmek için yani büyük Lübnan sınırları kapsamında Lübnan devletini kurmak için onlara müsamaha etmiştir.

2.2. Güney Sınırı Meselesinde Yapıcı Bakışa Sahip Bazı Hıristiyan Grupların Tutumu

Bu grupların tutumlarını barış konferansına giden Lübnan heyetleri ve bazı cemiyet ve partilerin konferansa sundukları notalarda değinebiliriz.

9 Aralık 1918'de İdare Meclisi bir mazbata yayınladı. Orada temel nokta olan Lübnan dağları çerçevesinin ve tarihi ve coğrafi olarak bilinen sınırlarıyla genişletilmesi sorununu kapsıyordu. İdare meclisi bir heyete bu mazbatayı götürüp Paris'teki barış konferansına sunması ile yükümlü tuttu. Şubat ayında Davut Amun, Lübnanlılar adına yaptığı bir konuşmada Lübnan'ın doğal ve tarihi sınırları talebinde bulundu.

Kolonici ve Deniz Araştırmaları Cemiyeti başkanı Besson kendi cemiyeti adına Lübnan, Suriye ve Filistin'in federal bir devlet çerçevesinde ve Fransa'nın manevi vesayeti altında birbirine bağlanması gerektiğini söylüyor. Fransızlar bir kamuoyu baskısı çerçevesinde ve İngilizlerin Şerif Hüseyin ile yaptıkları görüşmeler ve bölgede meydana gelen özellikle de Irak'ta meydana gelen askeri gelişmeler İngiliz dışişleri bakanı Grey Londra'daki Fransız elçisine Suriye hakkındaki görüşmelere bulunmak üzere bir Fransız temsilcisinin tayin edilmesini önerdi. Bunun üzerine Fransızlar Fransuva Cora Biko'yu tayin ettiler. Böylece görüşmeler başladı.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FRANSIZ MANDASI DÖNEMİNDE LÜBNAN

I. FRANSA'NIN LÜBNAN'DA UYGULADIĞI İDARİ POLİTİKA

31 Ağustos 1920'de ise Yüksek Komiser "Büyük Lübnan"'ı kurma adına bir genelge ilan etti. Bu genelge daha önceki Lübnan'ın topraklarıyla Biga, Tripoli, Sidon ve Tire bölgelerini kapsamaktaydı. Diğer gün ise 'Büyük Lübnan Devleti"' resmen ilan edilerek hükümet kurma çalışmaları başladı.

Büyük Lübnan Devleti sonraki 6 yıllık tarihi boyunca Yüksek Komiser tarafından seçilen 6 Fransız yönetici tarafından yönetildi ki bu yöneticiler: Kaptan Georges Trabaud (1920-1923), M. Privat Aubouard (1923-1924), General Vandenberg (1924-1925) ve Leon Cayla idi (1925-1926). 1922'ye kadar Trabaud, 17 üyeden oluşan danışma kurulu tarafından ülkedeki farklı bölgeleri temsil etmekle görevlendirildi ki bu iş için General Gouraud tarafından aday gösterilmişti. 8 Mart 1922'de ise Gouraud, Büyük Lübnan için "Temsili Kurul" genelgesini yayınladı. Bu temsili kurul ilk kez 25 Mayıs'ta toplandı. İlk başkanları Maruni politikacı Habib Paşa oldu ki, Habib Paşa 1918'de Faysal'la yaptığı işbirliği dolayısıyla Fransızlar tarafından göz ardı edilen bir isimdi. Sonraki 2 yıl süresince ise, iki isim daha Habib Paşa'yı alt ederek başkanlığa yükselmeyi başardı. Bunlar 1923'de Naüm Labaki ve 1924'de Emile Edde idi. Son olarak da, 1925'de Kurul, General Maurice Sarrail tarafından seçim öncesinde kapatıldı.¹ 1926 Mayıs'ında, Büyük Lübnan yerine özel bir anayasa ile bağımsız bir yönetime ve 45 üyeden kurulu bir temsilciler meclisine dayanan Lübnan Cumhuriyeti kuruldu.²

1926'da Lübnan Yasal Cumhuriyeti'nin kurulması Lübnan'da General Gouraud'un göreve başlamasından sonra başlayan politika ve yönetim adına ilerlenen yolun son noktasıydı. Suriye'de ise Gouraud ve General Maxime (1923-1924) o kadar yoğun bir direnişle karşılaştı ki herhangi bir yasal sistemi orada etkin kılmak imkansızdı.

¹ Kemal Salibi; The Modern History of Lebanon, NewYork, 1965, s.167

² Musa Duman; Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, İstanbul, 1993, s.262.

General Sarrail, Suriye yönetimindeki, Fransız mandasına karşıt direniş, daha sonra 1925'den 1927'ye kadar sürecekt olan Suriye ayaklanmasına dönüşen Havran Dürzi isyanıyla doruğa ulaştı.

Bu arada, Lübnan politik hayatında ise Hıristiyan, Dürzi ve hatta bazı Müslüman liderlerin Fransız yetkililerle işbirliği içinde olduğu görölmekteydi. Lübnanlılar, daha fazla "kendi kendilerini yönetme" hakkına sahip olmak istiyorlardı. Fransızların sayesinde tanıdıkları birçok reforma da karşı değillerdi. 1919'da Lübnan'da General Gouraud'a eşlik eden Robert de Caix, bu reformlardan sorumlu baş kişiydi.³ 1923'den itibaren de Caix, Fransız ve Katolik bazı okulların mezunlarından seçtiği görevlilerle Lübnan yönetiminin temelini oluşturdu. Bu yetkililer Modern Lübnan'ın ilk isimlerinden oldu.⁴ Bu yetkililer, manda dönemi ve bağımsızlığın ilk yılları boyunca görevlerini sürdürdüler. Bunlardan bazıları, sonradan da çok yüksek mevkilerde bulundu. 1920'de ise, muhtemelen de Caix'in önerisiyle, Yüksek Komiser, Suriye ve Lübnan için özel bir para birimi düzenledi ki, bu hak Osmanlı Bankası'nın bir koluna verilmişti. Bu arada 1919'dan itibaren Mutasarrıflık Döneminin askeri birlikleri ve ayrıca Beyrut'un polis kuvvetleri tamamıyla organize olmuştu. Halkın güvenliğinin sağlanması için ciddi bir adım atıldı. Savaş sonrasında ülkenin peşini bırakmayan suç kavramına bir son koyuldu.

Paris'te senatör olan Henry de Jouvenel, Aralık 1925'de Beyrut'a ayak bastığında, Suriye'deki isyan hala ilk yılındaydı. Jouvenel himaye altındaki topraklarda yüksek yetkili görevindeydi. Daha önce aynı görevde bulunan General Sarrail ise din karşıtı vahşi tavırlarıyla Suriye isyanını ateşleyenlerden olmuştu. De Jouvenel, durumu düzeltmek için çalışmalara başladı. Suriye'de düzeni kurmak için çalışmalara devam ederken bir yandan da yasal değişimlere öncü oldu. Ekim 1924'te ise General Weygand da yasal gelişmeleri devam ettirdi. Fakat yıl bitmeden görevden ayrıldı. Temmuz 1925'te ise bir kurul seçildi ve 23 Mayıs 1926'da Büyük Lübnan Devleti'ni Lübnan Cumhuriyetine çeviren yasa kabul edildi. 26 Mayıs günü ise kurul toplanarak, Ortodoks avukat ve gazeteci Charles Dabbas'ı Lübnan'ın ilk başkanı olarak seçti. Lübnan Hükümeti ise Lübnan'da politik hayatı belli bir seviyede tutmayı hedefliyordu.

³ Kemal Salibi; *a.g.e.*, s.168-169.

⁴ İrfan C.Acar; *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu*, Ankara, 1989, s.26.

Kurulun üyeleri arasında Hıristiyan olan, Lübnan milliyetçisi Şiha'da vardı ve Roman Katolik Michel Şiha belki de en etkin üyelereydi. Şiha'ya göre Lübnan'ın gelişmesi yalnızca farklı mezhepler arasında geleneksel ilişkilerini düzenlenmesi ve korunmasıyla mümkündü. Ona göre Lübnan geleneğin güce karşı direnmesi gereken bir ülkedir. Sonuç olarak; Şiha'nın ön ayak olduğu anayasa, Lübnan sınırlarının değiştirilemez olduğunu ilan ettiyse de cumhuriyetin seçilecek olan başkanının Lübnan halkına sadık kalması gerektiğini belirttiyse de taraflar arasındaki işbirliğine dair katı kurallar koymak yerine olayları olurlarına bıraktı. Bu yüzden oluşturulan yeni yasa halkın huzurunda farklı mezhepleri eşit şekilde temsil etme ilkesini benimseyemedi.

Lübnan Hükümeti Anayasası ilan edildiği andan itibaren, sabırsız milliyetçiler yasanın içerdiği "olumsuz" maddeleri göz önünde bulundurdular. Yasaya göre, Lübnan Hükümeti Lübnan'ın işlerinin yönetiminde tamamen özgürdü. Fakat, dış ilişkilerin sorumluluğu Fransızlara aitti. Daha da ötesi Yüksek Fransız Komiseri çıkarılan herhangi bir yasayı veto etme hakkına sahipti. Yani pratikte bu yüksek komiserin hakları görünürden daha genişti. Hükümetin belirli kademelerine Fransız yetkililer atayarak, her birimde kontrolü ellerinde de tutabileceklerdi. Yani, 1926'da kurulmuş olan Lübnan Cumhuriyeti Fransızca'nın ikinci resmi dil olması hususu da dahil olmak üzere her yönden Fransız hakimiyeti altındaydı.

Cumhuriyetin ilk üç yılında, yasadaki belirtilen Lübnan Hükümet yapısını muhafaza etmenin güç olduğu anlaşıldı ve bu yapı devre dışı bırakıldı. Anayasadaki bu hükümet yapısına göre, Lübnan Hükümeti iki bölümden oluşmaktaydı: 4 yıl görevde kalacak olan temsilci meclisi ve 6 yıl görevde kalacak ve 16 üye arasından seçilecek olan bir "senatör". Bu iki birim tarafından seçilecek olan başkan ise birimi basında 3 yıl kalmak zorundaydı. Lübnan gibi küçük bölge için bu kadar birim fazla karmaşıktı. Sonuç olarak, Ekim 1927'de konulan bir madde sonucu ilk senatör seçildi. Nisan 1929'da ise başkanlık dönemi 6 yıla çıkarıldı.

Fransız mandasının ilk 10 yılının sonunda, Lübnan Cumhuriyeti işler bir hükümet sistemini benimsemişti. Manda rejimine karşı çıkanlar bir takım eleştirilerini sürdürmekle birlikte sağlanmış olan politik istikrarı da reddemiyorlardı. 1930'lu yıllarda Lübnan, modern bir ülke olma yolunda çok yol kaydetmişti.⁵

⁵ Helena Cobban; *The Making of Modern Lebanon*, Londra, 1985, s. 62.

Lübnan Anayasası'nda bulunan "mandacı zihniyet" de dahil birçok madde, 1943'e kadar zorla varlığını sürdürdü. 1943'de ise mandacılığa son verildi.

II. FRANSA'NIN LÜBNAN'DA UYGULADIĞI EĞİTİM VE KÜLTÜREL POLİTİKASI

Orta Doğu'nun bugünkü durumu hem Avrupalı Devletlerin onu yeniden biçimlendirmeyi üstlenmesinden hem de İngiltere ve Fransa'nın kurdukları hanedan, devlet ve politik sistemlerin sürekliliğini sağlayamamalarından kaynaklanmaktadır. Batılı Devletler I. Dünya Savaşı'nda ve sonrasında bölgedeki eski düzeni bir daha geri gelmeyecek şekilde kendi lehlerinde değiştirmeye çalışmışlardır.⁶ Bu Batılı Devletlerden biri olan Fransa'da tarihi emellerini gerçekleştirmek için harekete geçmiştir.⁷ Bir kez Büyük Lübnan'ın kontrolünü eline alan Fransa, Lübnan'ın Arap kesimini reddetti ve Fransızca'yı resmi dil olarak ilan etti. Hükümet, iş hayatı ve sosyal hayat tamamıyla Fransızların elindeydi. Bütün okullarda Fransızca dersi okutulmaya başlandı ve Fransa tarihi, kültürü, bilimi anlatılmaya başlandı.⁸ Böylece Avrupa dil ve fikirlerinin, öğretim ve yabancı misyonlar aracılığıyla memlekette yayılması geleneksel anlayışları zayıflattı ve yeni fikirlerin nüfuzu altına soktu.⁹ Fransız okulları daima tek bir siyaset ve ekseriya tek bir merkezi takip etmiştir. Bu okullar, ülke halkının eğitiminde milli faydalar sağlamaya çalışmamışlardır. Fransız okullarının tek bir programları vardı. Fransız eğitim programı, her şeyi ile emperyalist gaye güden bir program olmuştur. Bu okullarda okutulan kitapların Fransa'da okutulan kitap olduğu görülmektedir.¹⁰ Ekonomik hayat da yine Fransızların elindeydi. Fransız yatırımcılar bankaları, demiryollarının ve kamu kurumlarının sahibiydi. Sonuç olarak, mandacılıktan ekonomik alanda en çok faydalananlar Fransızca konuşabilenlerdi.

Çoğunluğu Maruni olan Hıristiyanlar ise, Fransızca eğitimleri sayesinde Arapça ve İngilizce konuşanlar üzerinde üstünlük elde etmişti.

⁶ Kadir Kasalak; "Manda Sistemi ve Irak ile Suriye'de Uygulanması", *Birinci Orta Doğu Semineri* (Kavramlar, Kaynaklar ve Metodoloji), (Elazığ, 29-31 Mayıs 2003), Bildiriler, Elazığ, 2003, s.78-79.

⁷ David Fromkin; *Barışa Son Veren Barış*, (Çeviren; Mehmet Harmancı), İstanbul, 1993, s.183.

⁸ Sandra Mackey; *Lebanon Death of a Nation*, ?, 1991, s.106-110.

⁹ Bernard Lewis; *Tarihte Araplar*, İstanbul, 2000, s.221.

¹⁰ Mustafa Halidi-Ömer Ferruh; *Misyonerler, Eğitim ve Siyaset*, İstanbul, 1991, s.81-82.

Fransız avantajı, bir çok hükümet pozisyonu ve ekonomik pozisyon fırsatını sağladı.¹¹ Buralarda eğitim görmüş erkek ve kadınlar, devlet hizmetlerinde ve çeşitli meslek gruplarında daha fazla görev almak istiyorlardı.¹²

Mandacılık esnasındaki eğitim anlayışının en önemli eksiği, Lübnan milliyetçiliğini geliştirmek adına hiçbir adımın atılmamasıydı. Devlet okullarının da varlığına karşın, ülkedeki okulların % 70'i finansal desteği yurtdışından sağlanan dinci gruplar tarafından karşılanmaktaydı. Lübnanlı gençler yabancı misyonlu bu okullara başlıyor ve on iki yıl sonra kendi coğrafyasına, tarihine, kültürüne dair hiç bir şey öğrenmeden mezun oluyorlardı. Çocuklar, başka inançlara sahip diğer öğrencilerle birlikte okumaktaydılar.¹³ Osmanlı ise; Osmanlı geleneğinden bu kopuşu engellemek için son yıllarında yabancı okullar ve misyoner okulları üzerinde devlet kontrolünü sağlamaya çalışmışlardır¹⁴

III. FRANSIZ MANDASI DÖNEMİNDE LÜBNAN'DA MEYDANA GELEN SİYASİ GELİŞMELER

1. 1936 Yılına Kadar Lübnan'daki Siyasi Gelişmeler

Fransız mandası döneminde Trablusşam'da Abdülhamid, Karni ve Beyrut'ta Salim Salam Suriye ile birleşme taleplerini arttırırken, Lübnanlı Sunniler ise geniş bir Arap imparatorluğunun kurulması için önyak olmaya devam etti. Beyrutlu tanınmış aileler, Suriye'yle birleşme fikrindeki ısrarlarına devam ettiler. Lübnan Cumhuriyeti Fransız mandası fikrini ise ısrarla reddettiler. Osmanlı dönemlerinin önemli liderlerinden biri olan Jisr, Müslüman çoğunluğu kısa sürede Lübnan'ın lehine çevirdi ve Lübnan Cumhuriyetinde kendi topluluğunun tek önemli temsilcisi haline geldi. Jisr, hiçbir milliyetçi ideoloji taşımamakla birlikte, 'Ahdab' ve Sulh'lar ise Lübnan'da Arap milliyetçiliğinin koruyucuları haline geldiler. Politik görüşlerindeki keskin farklılıklara rağmen, kısa sürede ülkedeki önemli Hıristiyan liderlerle ilişkilerini geliştirme yoluna gidebildiler.

11 Sandra Mackey; *a.g.e.*, s.106-110.

12 Albert Hurani; *Arap Halkları Tarihi*, İstanbul, 1997, s.384.

13 Sandra Mackey; *a.g.e.*, s.106-110.

14 L. Carl Brown; *İmparatorluk Mirası, Balkanlarda ve Orta Doğu'da Osmanlı Damgası*, İstanbul, 2000, s.381.

1926-1932 yılları arasında ise Lübnan politikasını Edde ve Khuri arasındaki rekabet meşgul ediyordu. Bu mücadele Dabbas'ın ikinci kez başkan seçilmesiyle (1929) daha da alevlendi. Çünkü iki Maruni lider de Dabbas'ın ikinci döneminin ardından onu alt etmeyi planlıyordu. 1931'de ise bu rekabet doruğa ulaştı. Çünkü bir sonraki yıl Cumhuriyet'in lideri seçilecekti. Fransız Yüksek Komiseri Khuri'nin adaylığını ret ederek desteğini Edde'den yana koydu. Fakat seçilme şansı biraz azdı. Çünkü 1929-1930 yılları arasında Müslümanlar ve Yunanlı Ortodokslar arasındaki popülaritesini kaybetmişti. Roman Katolik misyonunu ise güçlendirmişti ki bu Arap milliyetçilerinin de hoşuna gitmemişti. Edde gibi Maruni lider Hasip Paşa al Sad'ın da seçilme şansı azdı. Khuri'nin başkanlığa seçilmesini engelleyecek şey yeni bir adaydı. Sonuç olarak, 1932'nin ilk aylarında Müslüman aday Muhammed al-Jisr kendini gösterdi ki bu "yalnızca bir Hıristiyan Lübnan'ın başına geçebilir" ilkesine de aykırıydı. Müslüman, Yunan Ortodoksları ve Maruniler, Muhammed'in başarılı olacağından emindi.

Fakat, Fransız Yüksek Komiseri bir Müslüman lideri Lübnan başkanı olarak kabul etmeye hazır değildi. Onlara göre, Hıristiyanların taleplerini göz önünde bulundurmak adına, Hıristiyan bir başkanın varlığı şarttı. Görüşmelerin sonunda Charles Dabbas'ın bir süre daha başkanlığı sürdürmesine karar verildi.

Bu arada ilk kurulduğu 1926 yılından beri bağımsız kararlar alan Lübnan Kabinesi'nin varlığı, Fransızları kızdırmaktaydı. Normalde, Fransızlar bu bağımsız hareketlere fazla tepki göstermeyebilirdi. Fakat 1932'de Lübnan'ın durumu normal olarak değerlendirilemezdi. 1929'dan beri Lübnan, ekonomik problemler yaşamaktaydı. Lübnan Kabinesi ise krizin farkına varamayacak kadar meşguldü. Diğer ufak-tefek politik olaylarla . Bu olay, Hıristiyan Lübnanlılara mandacı zihniyete karşı koymak adına ilk gerekçe oldu. Müslümanlar da açık bir şekilde Fransızlar'ın Arap topraklarındaki mandacı zihniyetine karşı çıktı.

Mayıs 1932'den Ocak 1933'e dek Başkan Charles Dabbas, Fransız Yüksek Komiseri tarafından görevde tutuldu. Son olarak 31 Ocak'ta Habib Paşa al-Saad Yüksek Komiseri tarafından 1 yıllığına başkan olarak seçildi ki daha sonra bu dönem 2 yıla uzatıldı.

Yapılan eleştirilere rağmen, Lübnan'da Dabbas ve Sad'ın başında bulunduğu hükümet dönemi, rahatlama ve başarı dönemi idi. Yapılan yasalar hakkında şikayetçi olanlar aslında Lübnanlılardan çok politikacıları.

1 Şubat 1934’de ise, Lübnan Hükümeti ‘yasama’ biriminde Osmanlılara benzer bir sistem benimsedi.

1934’den sonraki üç yıl boyunca yeni hükümet kurulmadı. Yönetim 1937’ye dek genel sekreterin elinde kaldı. Habib al-Saad’ın başkanlığı ikinci dönemin sonuna ulaştı ve Edde-Khuri arasındaki çekişme yeniden gündeme geldi. En son, Aralık 1935’de Yüksek Komiser tarafından Habib al-Saad’ın yerine yeni bir başkanın seçileceği açıklandı. Yeni başkan üç yıl süreyle görevde kalacaktı. 20 Ocak 1936’da seçim için toplanıldı.

Yüksek Komiser başkanı olarak, 1933’de Henri Ponsot’un yerine atanan Count Damirn de Martel, Edde-Khuri rekabetiyle hiç alakadar olmadı. Bu iki Maruni lider arasındaki bu rekabet onda meraktan çok şaşkınlık yarattı. Seçimler esnasında ise, Edde, Khuri’yi devirerek başkanlığa seçildi.

Emile Edde’nin başkanlığı esnasında Khuri karşıt grubun lideri olarak kabinede yer aldı. Edde, sonrasında ülkenin Müslüman sekreteri Abdullah Bayhum’u görevden alarak yerine Lübnanlı Hıristiyan milliyetçisi olarak tanınan Eyyub Thabit’i atadı. Lübnan’daki Müslümanlar, dolayısıyla Thabit’in atanmasına başkaldırdılar. Suriye’de 1936’nın ilk ayları devam eden kargaşa Lübnan’da da kendini hissettirmeye başladı. Beyrut’ta dükkanlar kapatıldı. Trablusşam ve Sidon’da gösteriler düzenlendi. Lübnanlı Müslümanların isteği –özellikle Sunnilerin- Müslüman sahil kasabalarının ve Biga bölgesinin Suriye’yle birleşmesiydi. 1936’nın bahar ve yaz dönemi, kargaşa dönemi idi. Çünkü Suriye ile birleşme yanlısı gruplar Lübnan’lı milliyetçi gruplarla sürekli çatışmaktaydı.¹⁵

Lübnan’daki Müslüman ayaklanması 10 Mart 1936’da Beyrut’ta Salim Salam’ın evinde düzenlenen konferansla doruğa ulaştı ve bunun sonucunda bazı liderler de tutuklandı.

Müslüman ve Suriye milliyetçisi grupların bu birleşme talepleri üzerine, Lübnanlı milliyetçiler, Büyük Lübnan’ın bağımsızlığını sonuna dek savunacak olan bir parti kurma fikrinde birleştiler. Fakat başarıya ulaşamadılar.¹⁶

¹⁵ İrfan C.Acar; *a.g.e.*, s.29-31.

¹⁶ Walid Khalidi; *Conflict and violence in Lebanon : Confrontation in the Middle East*, Combridge Harward University, 1979, s. 35.

2. 1936 Tarihli Fransız-Lübnan Bağımsızlık Antlaşması

Cumhurbaşkanlığı seçiminden sonra Mecliste kendi başkanlığında bir muhalefet grubu oluşturan Huri, Anayasanın yeniden tam olarak yürürlüğe konması ve Fransız manda rejiminin sona erdirilmesi için Lübnan ile Fransa arasında doğrudan müzakereler yapılması görüşünü savunmaya başladı. Gerek Müslümanların tabanına gerek Maruniler içerisinde önemli bir bölümün desteğine sahip olan Huri, manda rejiminin sona ermesi ve Lübnan'ın tam bağımsızlığına kavuşması için bir hareket başlattı. 3 Mart 1936 tarihinde Huri grubu bu talepleri belirten bir bildiriye Meclis gündemine getirdi. Lübnan'daki bu hareket Suriye'de de çok sayıda taraftar bulmaktaydı.¹⁷

Cumhurbaşkanı Edde, Abdullah Bayhum'un görevine son vererek yerine Maruni Eyüp Tabit'i atadı. Müslümanlar bu olaya kızmalarına rağmen fazla ses çıkarmadılar.¹⁸ 1936 yılının Mart ayında Suriye'nin geleceği için Beyrut'ta Fransız-Suriye görüşmeleri başlamıştı. Bu görüşmelerden yararlanan bazı Müslüman gruplar Beyrut, Trablusşam ve Sayda'da gösteri ve grevler başlatarak Suriye ile birleşme taraftarı Arap milliyetçilerini harekete geçirdiler. 1932 yılında Grek-Ortodoks Antun Sayda'nın başkanlığında kurulan ve Hıristiyan, Müslüman ve Dürzi üyeleri bulunan Suriye Ulusal Partisi, ülkedeki Arap milliyetçiliği tezini savunan ve hareketi yürüten temel kuruluş haline geldi. Ancak, çok mezhepli bir yapıya sahip ve farklı grupların çeşitli görüş ayrılıklarını da bünyesinde toplayan bu Partinin etkinliği fazla olmadı. Ülkede ayaklanmalar baş gösterince, olaylardan sorumlu tutulan Partinin lider kadrosu tutuklanarak Parti etkisiz hale getirildi.

Suriye yanlısı Arap milliyetçilerinin bu örgütlenmeleri ve ayaklanmaları bu görüşe muhalif olan Hıristiyanları da harekete geçirdi. 1936 yılı Kasım'ında özellikle genç Hıristiyanların katıldıkları "Falanjist Parti" (Parti Katibi) kuruldu. Partinin başkanlığına 1984 yılındaki ölümüne kadar liderliği devam edecek olan Pierre Cemayel getirildi. Partiye bağlı bir de askeri milis örgütü kuruldu.

¹⁷ İrfan C. Acar; *a.g.e.*, s.31.

¹⁸ Ali Abdumumin Şuayb, *İşgalin sona ermesine kadar Lübnan Tarihi*, (1918-1946), Nebatiye, 1988, s.102.

Bu kez, Müslümanlarda bu partiye tepki olarak "Najida" isminde bir askeri örgüt ile ülke Müslümanlarının haklarını savunacak bir "Müslüman Dayanışma Konseyi" kurdular. Cumhurbaşkanı Edde'nin görevine başlamasının ilk yıllarında kökeni tarihten gelen mezhepler arası bölünme yeni bir siyasi ve askeri örgütlenmeye dönüşmüştü.

9 Eylül 1936 tarihinde, Fransa ile Suriye arasında süren görüşmeler bir anlaşma ile sonuçlandı. Görüşmelerin amacı, Suriye ve Lübnan'ın bağımsız ve egemen iki devlet olması idi. 3 yıl içinde tam bağımsızlıklarına kavuşmaları ve Milletler Cemiyetine üye olmaları hedef alınmıştı. Ancak her iki ülkenin de Fransa ile bağlarının kopması söz konusu olmayacaktı. Anlaşma, Lübnan ve Suriye'nin barışta ve savaşta Fransa ile müttefik olmasını, topraklarının ve karasularının Fransa tarafından askeri amaçlarla kullanılabilmesini öngörüyordu. Ayrıca, Lübnan ve Suriye'nin orduları Fransa gözetiminde olacak, Fransa ordu için teknik ve danışmanlık hizmetleri sağlayacak, iki devletin diğer ülkelerdeki çıkarları Fransa diplomatik misyonlarınca gözetilecek ve korunacaktı.

Bütün bu esasları ve bazı teknik ayrıntıları düzenleyen anlaşma, Cumhurbaşkanı Edde ile Beyrut'taki Fransız Yüksek Komiseri arasında bir mektup teatisi ile yapıldı. Anlaşmanın ekinde, Lübnan'ın bütün ülke yönetimi ve üst düzeydeki görevlerinde, ülkedeki din ve mezheplerin adil biçimde temsil edileceğine dair bir garantiyi ihtiva eden özel bir bölüm mücadelesinde devamlı atıfta bulunulacak bir husus olacaktı.¹³ Kasım 1936 tarihinde Lübnan Meclisinde oybirliği ile kabul edilen Anlaşma 1937 yılı başından itibaren yürürlüğe girdi. Anlaşma, Meclisteki tüm mezhep temsilcilerinin olumlu oyları ile kabul edildi. Sözü edilen anlaşma, çeşitli nedenlerle 1939 yılına kadar Fransız Parlamentosu onaylanamadı. 1939'da II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi, onaylamayı daha da geciktirdi. Buna rağmen, Beyrut'taki Fransız Yüksek Komiseri fiiliyatta anlaşmanın birçok hükümlerine bağlı kalarak 4 Ocak 1937'de Anayasayı yeniden tam olarak yürürlüğe koyduğunu ilan etti. Aynı gün Cumhurbaşkanı Edde de Müslüman bir milletvekili olan Hayrettin El-Abdab'ı başbakan sıfatıyla bir kabine kurmakla görevlendirdi. Daha önceleri bir "Arap milliyetçisi" olarak tanınan Abdab bu görüşü terk ederek "Ulusal bir Lübnan" temasını işlemeye başlamış ve bağımsız bir Lübnan'da tüm mezhepleri işbirliğine davet eden bir tutum takınmıştı. esasen, 1930'lu

yıllarda, Lübnan Müslümanları arasındaki Arap milliyetçiliği akımı zayıflamış, Abdab'ın yeni görüşü doğrultusunda düşününlerin sayısı artmıştı.

3. 1936 Yılı Sonrası Lübnan'daki Siyasi Gelişmeler

1937 yılında Abdab'ın Başbakan olarak atanmasından sonra Lübnan'da bugün de süregelen ve Cumhurbaşkanının Maruni Başbakanın Sunni Müslüman olması geleneği kabul gördü. Ancak, 1937'de yeniden tesis edilen anayasal kurumların ömrü uzun sürmedi. II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesini bahane eden Fransız Yüksek Komiseri Gabriel Puaux 21 Eylül 1939'da Meclis ve Kabineyi feshederek Anayasayı yeniden askıya aldı. Edde'nin Cumhurbaşkanlığına müdahale etmeyen Puaux, İdareyi önceki kez olduğu gibi Abdullah Bayhum Başkanlığında bir konseye verdi. Esasen görevi süresince iki kez Meclisin feshedilmesine ve Anayasanın askıya alınmasına şahit olan Edde'nin ülkede fazlaca bir etkinliği ve otoritesi kalmamıştı.¹⁹ II.Dünya savaşı'nda Fransa'nın düşüşü ise umutları filizlendirdi. Savaşın Lübnan'da da doğurduğu bunalım ve yiyecek sıkıntısı halkın Edde rejimine karşı ayaklanmasına yol açtı. İyice yıpranmış olan Edde,ülkedeki duruma hakim olamadı ve 1941 yılı Nisan'ında Edde ve başbakan Bayhum birlikte istifa ettiler. Bu istifalar üzerine,Fransız Yüksek Komiseri, Hıristiyan Alfred Nakkaş'ı Cumhurbaşkanlığına ve Sunni Ahmet Dak'ı, 4 yardımcısı ile birlikte Başbakanlığa atadı.

Savaşın gidişatı Lübnan ve Suriye'nin iç bünyesini yeniden etkiledi. Haziran 1941'de Fransız-İngiliz ortak kuvvetleri Suriye, Lübnan ve Filistin'i işgal etmeye başladılar.Harekatı yaparken halkın da desteğini sağlamak amacını güden müttefikler gerek Suriye gerek Lübnan'ın bağımsızlığını kabul edeceklerini ilan ettiler. Temmuz ortalarına doğru Lübnan ve Suriye tamamen müttefiklerin kontrolüne girince her iki ülke halkı, Fransız mandasına son verilerek bağımsızlığa kavuşmanın ümidi ile beklemeye başladı. 8 Haziran 1941 tarihi,Fransa'nın Lübnan'ın bağımsızlığı fikrini açıkça ilan etmesi bakımından Lübnan için önemli bir gündü: Birleşmiş Devletler, İngiltere, Sovyetler Birliği, Arap Devletleri ve belirli Asya Devletleri bu bağımsızlığı tanıdı ve onların bazıları Beyrutlu elçilerini değiştirdi. Bununla beraber, Fransa Lübnan'ın bağımsızlığını tanınmasına rağmen manda rejimini uygulamaya devam ettiler.

¹⁹ Meir Zamir, *The formation of Modern Lebanon*, New York, 1985

Nitekim, Fransızlar Yüksek Komiseri Catroux'un yerine General Dentz'i atadıklarını ünvanını da delege-general olarak değiştirdiler. atroux, 27 Eylül'de Suriye, 26 Kasım'da da Lübnan'a bağımsızlık verileceğini resmen ilan etti. Ancak bu ilana rağmen; Fransa, her iki ülkedeki Fransız menfaat ve ayrıcalıklarını da korumanın yollarını araştırıyordu. Bu arada, Nakkaş yeniden Cumhurbaşkanlığına ve Ahmet Dak Başbakanlığa atandı.

Dak'ın kurduğu yeni kabinede eskisinden farklı olarak bir de Dışişleri Bakanı görev aldı. Ancak ülkedeki yeni yiyecek kıtlığı ve bunun yarattığı ekonomik bunalım Dak Kabinesinin yıpranmasına ve istifasına yol açtı. Dak'ın yerine Sunni Sulh ailesinden El-Sulh Başbakanlığa getirildi.

1942 yılı Şubat'ında İngiltere Lübnan'ın bağımsızlığını destekleyeceğini bildiren bir açıklamada bulundu. İngiltere'nin Lübnan'ın bağımsızlığı yönündeki bu çabaları ve Fransa ile bölgedeki nüfuz mücadelesi aralarındaki ilişkileri gerginleştirdi. Bu gerginlik Lübnan iç politikasına da yansdı. Emile Edde ve taraftarları olan Hıristiyanların büyük bir bölümü Fransızlar'ın yanında, Müslümanlar ve Bishara El-Huri yanlısı bazı Hıristiyanlar da İngilizlerin yanında yer aldılar. Bu ikinci gruba, geleceğin Cumhurbaşkanlarından Kamil Chamoun da katıldı.

Lübnan'da 1940'ların başında, etnik gruplar arasında cereyan eden çeşitli akımların geçici de olsa bir ahenk ve asgari müşterekler uzlaşması ile sonuçlandığı görülüyordu. Bir kısım Hıristiyanlar ve Müslümanların çoğunluğu tarafından benimsenen "Pan-Arabizm" fikri yeni bir yorum ile kabul edildi. Özellikle, Sünni Müslümanlar bu kavramı, eskiden olduğu gibi Lübnan'ın Arap dünyası ile mutlak bir entegrasyonu değil, Arap dünyasının bölünmez bir parçası olduğu ancak Lübnan'ın içinde bulunduğu koşullar ve etnik yapısı nedeniyle bağımsız bir devlet olarak kalması ve Müslüman ve Hıristiyanlar arasında bir uzlaşmanın da şart olduğu şeklinde değerlendirdiler. Nitekim Ulusal Pakt olarak bilinen ve etnik grupların siyasal yapıdaki temsilini düzenleyen Anlaşma bu felsefe üzerine inşa edilecekti.²⁰

Ulusal Pakt, 4 temel üzerine oturtulmuştur:

1. Lübnan tamamen bağımsız bir devlet olacaktı. Hıristiyan topluluklar batıyla tanınmayı kesecekti. Başka bir deyişle Müslümanlar Lübnan'ın bağımsızlığını koruyacaktı ve herhangi bir Arap devletinin birleşmeyecekti.

²⁰rfan C. Acar, a.g.e., s. 32.

2. Lübnan'ın resmi dili Arapça olan bir Arap ülkesi olmasına rağmen batıyla bağlarını kesemezdi.

3. Lübnan Arap devletinin bir üyesi olarak diğer Arap devletleriyle işbirliği yapmalıdır ve onlar arasında bir çatışma halinde taraf tutmamalıdır.

4. Halk memurları tanınmış dini gruplar arasında orantılı dağıtılmalıdır. Fakat teknik pozisyonlarda bu faktör göz önüne alınmaksızın yetkiliye verilmelidir. Üstelik üç üst hükümet görevi aşağıdaki gibi olmalıdır.

Cumhuriyetin başbakanı bir Maruni olmalıdır. Başbakanı bir Sünni Müslüman, heyetler odası sözcüsü bir Şii Müslüman olmalıdır. Heyetlerin oranı 5 Müslüman, 6 Hıristiyan olacaktır.²¹

4. 1943 Seçimleri ve Lübnan'ın Bağımsızlığını Kazanması

1942 yılında İngilizler, Lübnan ve Suriye'de genel seçimlerin yapılması için Fransızlara baskı yapmaya başladılar. İki devletin de bağımsızlığını şeklen tanımış olan Fransa bu baskılar karşısında 25 Mart 1943'te Anayasanın yeniden yürürlüğe girdiğini açıkladı. Fransa, Cumhurbaşkanı değiştirerek bu göreve Edde taraftarlarından Eyüb Tabiti atadı ve seçim için hazırlıklara başlamasını istedi.

Tabit, 32'si Hıristiyan, 22'si Müslüman ve Dürzilerden oluşacak 54 kişilik bir Meclis seçilmesinin kararlaştırıldığını açıklayınca Müslümanlar arasında bir gerginlik belirdi. Bu fikir nüfus yapısının gerçekçi ve adil bir temsilini yansıtmıyordu. Müslüman ve Dürzilerden gelen baskılar üzerine Tabit görevinden alındı ve Cumhurbaşkanlığına Petro Tred atandı. Yapılan çeşitli görüşmeleri takiben, topluluklar arasında 6-5 nisbetinde temsil formülü kabul edildi. Yani milletvekili sayısı 55 olacak, 30'u Hıristiyan, 25'i Müslüman ve Dürzilerden meydana gelecekti. Meclisteki bu temsil şekli siyasal iktidarın paylaşılmasında varılan ilk anlaşma oluyordu.

Seçimler 1943 yılında yapıldı. Hıristiyan Huri ve Müslüman Sulh ailesinin öncülüğünü yaptığı yeni Arap Milliyetçiliği görüşü taraftarları Mecliste çoğunluğu sağladılar. 21 Eylül 1943 tarihinde toplanan yeni Meclis, Bishara El-Huri yi 44 lehte oy gibi önemli bir çoğunlukla Cumhurbaşkanlığına seçti. Huri, müttefiki Sünni Riyad Sulh'u Başkanlığa atayarak Maruni, Sünni, Şii, Grek-Ortodoks, Grek-Katolik ve Dürzilerin temsil edileceği bir kabine kurulmasını istedi.

²¹i Abdulmumin Şuayb, *a.g.e.*, Nebatiye, 1988, s.102.

Böylece bir Maruni ve bir Sünni'nin en üst iki görevi paylaştığı bir Ulusal Pakt kuruluyordu.

Hükümet kurulur kurulmaz, Fransızlarla temas ederek Fransız mandasının son kalıntılarını da sona erdirmek, Anayasadaki manda rejiminin halen devam eden hükümlerini tam anlamıyla yasama ve yürütme hak ve yetkilerini Lübnanlıların elinde toplamanın yollarını aramaya başladı. Halen, Beyrut'ta bulunan Fransız Delegeliğinin de Büyükelçiliğe dönüştürülmesini istedi. Ancak Fransız Hükümeti bu isteklere olumsuz cevap verince, ülkedeki tüm etnik grupların da desteğiyle 8 Kasım 1943 tarihinde toplanan Meclis, Fransız manda rejimine atıfta bulunan bütün maddelerin Anayasadan kaldırılması, Lübnan'ın tam bağımsız statüsünün tanınması ve Fransızca'nın ikinci resmi dil olma hükmünün sona erdirilmesini öngören bir kararı oy birliği ile kabul etti. Oylama sadece Fransız yanlısı Emil Edde katılmamıştı. Karar 9 Kasım günü Resmi Gazetede yayınlandı.

Tabiatıyla, Fransızlar bu oldu bittiyi kabul etmediler. 11 Kasım'da Fransız askerleri Cumhurbaşkanı ve Başbakanı tutuklayarak hapsediler. Aynı gün, Fransız delegesi Helen, Anayasanın askıya alındığını, Meclisin feshedildiğini ve 8 Kasım tarihli karara katılmamış olan tek milletvekili Emile Edde'nin Cumhurbaşkanlığına atandığını ilan etti. Ancak, bu gelişmeler bağımsızlıkları için kararlı olan Lübnan halkını harekete geçirdi. Geçmişteki uyuşmazlıklarını bir süre için bir kenara iten bütün etnik grup liderleri bir araya gelerek ülke çapında genel grev ilan etme kararı aldılar. Fransızların Beyrut'ta ilan ettikleri sokağa çıkma yasağı ise kimse tarafından dinlenmedi.

İçerdeki tepkilere ilaveten, Amerika Birleşik Devletleri (A.B.D.) ve İngiltere'de Lübnan'a tam bağımsızlık verilmesi için baskı yapmaya başladılar. Bu baskılara karşı koyamayacağını anlayan Fransa, Lübnanlıların isteklerine boyun eğdi ve 22 Kasım'da Cumhurbaşkanı ve Başbakanı serbest bıraktı. Böylece Lübnan, 1943 yılı Kasımında tam ve mutlak bağımsızlığına kavuşmuş oldu. Yıl sonuna kadar Fransız manda rejimine verilmiş olan bütün ayrıcalık ve hakların ortadan kaldırılması kararlaştırıldı. Gerek Lübnan, gerek Suriye tam olarak siyasal bağımsızlıklarını kazandılar.²²

Özellikle 7 Mayıs 1945'te Fransız askerlerinin kıyıya asker çıkararak Suriye ve Lübnan'da yeniden sıkı bir denetim kurmak istemesi halkın sert tepkisiyle karşılaştı.

²² Musa Duman, "Lübnan" Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, c.13, İstanbul, 1993, s.262.

Fransızların, halkın direncini kırmak için Suriye'yi havadan bombardımanı sırasında çok sayıda insan hayatını kaybetmişti. Birleşmiş Milletlerin 1946 Şubat'ında kabul ettiği kararın ve İngiltere'nin müdahale olasılığını gündeme getirmesinin etkisiyle Fransa, bölgeyi boşaltmaya razı oldu. Nitekim Fransız askerleri 1946 Nisan'ında Suriye'den aynı yılın sonuna gelindiğinde ise, Lübnan'dan tamamen çekilmişlerdi. Dolayısıyla kağıt üstünde bağımsızlıklarını kazanan bu iki ülkenin gerçekten bağımsız hale gelmeleri Fransız askerlerinin ülkeyi tamamen terk etmelerine (1946) kadar mümkün olmamıştır.²³

V. GÜNEY LÜBNAN SINIRI MESELESİ (1920-1926 YILLARI)

1920 senesinde Büyük Lübnan Devletinin kuruluş ilanı Hıristiyan kesimin ekseriyeti tarafından büyük bir zafer sayıldı. Aynı zamanda İslami kesimin içinde bulunan akımlar içinde hezimet sayıldı. Bunda böyle Hıristiyan grubun ekseriyetinin tutumu bu aşamasında yeni sınırları içinde devletini savunma durumuna geçti. İslami kesimin ekseriyeti ise az da olsa bu sınırlara karşı koyma fikri eğilimi ortaya çıktı. 1920-1936 yılları arasında Güney Lübnan sınırına karşı bazı kesimlerin tutumları İslami kesimin çoğunun tutumu 1920-1936 yılları arasında İslami kesimin çoğunu bilhassa sunileri harekete geçiren genel çizgi Lübnan Devletine katılmayı reddetmek olmuştur. Bu duruma dini, iktisadi ve siyasi ve başkaca hususlar sebep olmuştur. Ve bu itiraz 1936'ya kadar sürekli olarak devam etmiştir. 20'li yılların başlarına kadar bu hareket aktif bir şekilde Suriye Birliğine katılmayı talep ediyordu. 1922 senesinde Trablus ve çevresi Suriye'ye katılmak için dilekçeler yazdılar. Çünkü, onlar Lübnan'a katılmaktan bir fayda görmediler. Lübnanlı olmanın Hıristiyanlığı çağrıştırması sebebiyle Beyrutlu Müslümanlar kimliklerini Beyrutlu olarak değiştirdiler. Anayasayı oluşturmakla yükümlü olan meclis heyeti değişik grupların liderlerine 1926 yılında bazı sorular yönelttiğinde Müslümanların ileri gelenleri hayır cemiyeti kulübünde bir araya gelip Anayasa hakkında kendilerine yöneltilen sorulara ittifakla cevap vermemeyi kararlaştırdılar. Çünkü İslam ümmetinin Büyük Lübnan'ı kabul etmediğini belirttiler. Aynı şekilde Trablus ve Saydalı tüccarlar ve pek çok sendikaları anayasayla ilgili işler ile uğraşmayı reddedip Suriye'nin birliği için çağrıda bulundular.

²³ Tayyar Arı; *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, İstanbul, 2004, s.172.

19 Şubatta ise Ömer ed-Roruk, Beyrut'ta Müslüman kesimin anayasaya karşı olduğu pekiştirip, Suriye ile Ademi merkezîyetçi bir birliği açıklıyordu. 19 Mayıs 1926 meclis oturumunda Anayasanın güney sınırıyla ilgili olan ilk maddesi görüşmeye açıldığında Beyrut vekili Ömer ed-Doruk aşağıdaki protestoyu takdim etmiştir. Biz ülkenin temsilcileri olarak bir referandum veya halkın rızası olmaksızın küçük Lübnan'a ilhak edildiysek bizde anayasanın ilk maddesi yola çıkarak küçük yani eski Lübnan'a ilhak edilen kısmın ayrılmasının ve oranın idari ekonomik ve siyasi yönden bağımsız bir hükümete dönüştürülmesini ayrıca küçük Lübnan ümmeti (halkı) terimini kullanmıştır. Öte yandan Şiiler ve Dürzi çevrelerinde pek çok kişi yeni devlet kurumlarında yer almak istemişlerdir. Bunların vekillerinden bir kısmı anayasanın ikinci maddesi muvafakatı (onay) vermişlerdir. O da Lübnan arazilerinin hiç birisinde taviz verilmez ve çekilme olmayacaktı. 1926'da Anayasa'nın kabul edilmesinden sonra da Müslüman kesimin sınır hakkındaki muhafazakarlığı Arap bağımsızlığı Partisi çalışmaları içerisinde devam etmiştir.

Aynı şekilde sahip konferansları bu kesimin kapsamlı Suriye Birliği içerisinde kalmaları isteklerini ısrarla vurgulamıştır. 20'li yılların sonları 30 yılların başlarında ki konferanslar Suriye ile birleşme isteğinde bulunan ve Fransızlarla anlaşma önerisini yapan bir akıma önderlik yapıyordu. Bu şahıs Fransızlarla görüşen heyetin bir üyesiydi. Bu heyet Lübnan sınırlarının gözden geçirilmesini ve Lübnan'a katılan bölge iadesini talep ediyor ve Lübnan dağlarının Suriye'nin kendilerini yutmasına direnemeyeceğini açıklıyordu. Suriye heyeti müşterek menfaatler dışında temsil ve savunma hususlarında iki federal şekli önerdi. 1936 yılının yaz ve sonbaharında Lübnan kanlı çalkantılara sahne oldu. Öylece bazı şehirlerde karakollar işgal edildi. Suriye kaynakları çekildi (Sayda ve Trablustan).

Ancak 6 ilkenin mülahazası ve mükerrer 6 madde'nin vazifelendirmeye tekrar düşünülmesi ve Hayrettin el. Ahdeb'in başbakanlığa getirilmesi Müslümanların tutumunu değiştirdi. Böylece Müslümanlar Lübnan'ın hudutlarına teslim olma konumuna geçtiler. Bu tutum 1943 misakında büyük bir şekilde müsbî bir gerileme meydana geldi ve yeni Lübnan devleti ile bu sınırlar içerisinde beraber olmak konumu doğumunu geliştirdi. Ancak bununla beraber bazı aydınlar hala Suriye Birliğine çağırmaya devam ediyorlardı.

Örneğin doktor Eyüb Sabit, General Sarrail'e bir anayasa taslağı sunarak 1920 yılında kabul edilen Lübnan sınırlarının Suriye Birliğinde olmasını istedi. Hıristiyan aydınlarla bu isteklerini dile getirdiler.

Ancak Hıristiyan lider Emile Edde, Fransızlara gönderdiği notada Trablus'un Suriye'ye katılmasını ve Güney Lübnan'a Fransız bir idareci altında özekliğin verilmesi önerisinde bulunuyordu. Bununla Lübnan'daki Müslümanların sayısı 40 bin azalacak ve Hıristiyan oranı % 80'e varacaktı. Fransız ve İngiliz ant. Bunun Siyonist hareket tarafından reddedilmesi arasında güney sınırı meselesi (1920-36) 23 Aralık 1920'de Fransız nüfuz bölgeleriyle İngiliz nüfuz bölgelerinde, Doğudaki sınır meselesi hakkında varılan antlaşmadan sonra İngiltere ve Fransa ilişkileri pek çok istasyondan geçti.

Antlaşmanın 2. maddesi, 1. maddede belirtilen antlaşma gereği sınırları çizmekle görevli bir komisyonun 3 ay içerisinde kurulmasını öngörüyordu. Bu komisyon heyeti 4 üyeden oluşacaktı. 1 Fransız, 1 İngiliz, 2'side kendilerine yardımcı olacak mahalli teşkilatlardan seçilecekti. Ortaya çıkacak anlaşmazlık durumunda bu husus Birleşmiş milletlere götürülecekti. 1921 Haziranında sınır çizme heyeti toplandı. Toprak üzerinde çalışmalarına başladı. Heyetin başında Fransız koloni Faolet İngiltere tarafından Kolonil New Conp bulunuyordu. Değınmek gerekir ki, antlaşmanın uygulanması ilk toplantıdan önce bozuldu. 2 devlet İngiltere'nin talebi üzerine anlaşmışlardı. Ancak sınır çizme heyeti kendilerine verilen yetkiler çerçevesinde (23 Aralık 1920) varılan antlaşma görevini yapmalıydı. 6 Haziran'dan itibaren sınır çizgisi görüşmelerinin akabinde Birtilyo, Faysal'a bir mektup gönderdi, özetle şunları söylüyordu.²⁴ Lübnan'la ilgili konuya gelince ittifak edilen görüş şu ki, sınırlarının tarihi hakları ve ekonomik çıkarları hakkındaki özgürlük rağbetinden hareketle sınırlarının belirtilmesi lazımdır.

Mora Yüksek Komiser olarak tayin edildiğinde Klimenzo ona bir mektup yazıp içinde bağımsızlık hususunu açıklıyordu. Ancak sınır meselesini kesinleştirmede. Ona ayrıca Lübnan'ın Fransa mandası altında ve barış konferansının verileceğı sınırlar kapsamında Lübnan'ın bağımsız olması gerektiğini bildirdi.²⁵

²⁴ Halife Usam Kemal; *a.g.e.*, s. 125-136

²⁵ Meir Zamir, *a.g.e.*, s.162.

BEŞİNCİ BÖLÜM

LÜBNAN'IN ETNİK VE DİNİ YAPISI

Orta Doğu, tarihin ilk dönemlerinden bu yana dünya siyasetinde ki gelişmelere yön vermiş bir bölgedir. Dünya'nın bu önemli coğrafyası aynı zamanda bir uluslar mozaiki'dir.¹ Avrupa, Asya ve Afrika arasında çok eski bir kavşak noktası teşkil eden Orta Doğu'nun, sınırlarının çizilmesi gerçekten zordur. Bunun nedeni ise, belirgin bir coğrafya birimi olmamasından kaynaklanır. Orta Doğu, Batı Avrupa gibi coğrafi değil, "batı" gibi siyasal ve kültürel unsurlar tarafından belirlenir.² Ancak günümüz siyasal haritasına bakarsak, ilgili bölge sınırlarının, Türkiye, Bereketli Hilal'de yer alan Suriye, Ürdün, Lübnan, Irak ve bir dereceye kadar İsrail, Mısır, Libya, Yemen, Suudi Arabistan'ın bazı kesimleri özellikle batısındaki Hicaz şeklinde çizildiğini görebiliriz.³ Orta Doğu coğrafyasında bulunan Lübnan'ın etnik yapısı hakkında şunları söylemek mümkündür. Lübnan, etnik yapısı bütünlük göstermeyen ülkelerden biridir. Çoğunluk Arapça konuşmakla birlikte Arap olmayan çeşitli etnik gruplarda vardır. Ayrıca Arapça konuştuğu halde Arap kökenli olmayan topluluklarda ayrı bir özellik göstermektedirler ve bu haliyle ülke nüfusu, son derece karmaşık bir etnik yapıya sahip bulunmaktadır. Bu etnik yapı karmaşıklığı, din ve mezhep ayrılıklarının da eklenmesiyle daha da çapraşık bir durum almakta, ülkenin başlıca sorunlarından biri haline gelmektedir. Ülkede etnik özelliği olmayan tek topluluk, Müslümanlar arasında çoğunlukta bulunan Suni Arap'lardır. Suni Araplar bu nedenle, normal siyasal partiler dışında, etnik özellik gösteren ya da etnik hakları savunmayı amaçlayan herhangi bir örgüt kurmuşlardır.⁴ Çünkü bölgede Lübnan ve İsrail'in nüfusunun büyük bir bölümünü Müslümanlar oluşturmamaktadırlar.⁵

¹ Sabahattin Şen; *Orta Doğu'da İdeolojik Bunalım Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi*, İstanbul, 2004, s.25.

² Nasır Niray; "Bölgesel ve Kültürel Gelişmeler Işığında Orta Doğu'da Oluşan Siyasal Gelişmeler ve Türkiye'nin Yeri", Birinci Ortadoğu Semineri, (Kavramlar, Kaynaklar ve Metodoloji), (Elazığ, 29-31 Mayıs 2003), Bildiriler, Elazığ, 2004, s.9.

³ L. Carl Brown; *İmparatorluk Mirası, Balkanlarda ve Ortadoğu'da Osmanlı Damgası*, İstanbul, 2000, s.46.

⁴ Mehmet Emin Bozarslan; *Savaşın Lübnan*, İstanbul, 1976, s.22-23.

⁵ Oral Sader; *Siyasi Tarih, 1918-1994*, İstanbul, 2003, s.71.

Suni Arapların dışında kalan bütün topluluklar ayrı etnik özelliklere sahiptirler ve bu özelliklerini yansıtan siyasal ya da dinsel örgütler kurmuşlardır⁶ Oldukça karışık bir tarihe sahip olan Lübnan toplumunun bağlı olduğu mezhep çeşitliliğini; Hıristiyan Maruniler, Melkiler, Ortodoks Yunanlılar, Ermeniler, Müslümanlar, Şiiler (Mütevaller), Dürziler. Bu grupların içinde ise en kalabalık unsur Araplar şeklinde sıralayabiliriz. Dini grupların nüfusa göre oranlarını ise şöyle sıralayabiliriz: % 32 Şiiler, % 24 Maruni Hıristiyanlar, % 21 Sunni Müslümanlar, % 7 Dürziler, % 6,5 Ortodoks Rum, % 4 Katolik Rum, % 4 Hıristiyan Ermeniler ve % 1 oranında da diğerleri.⁷

Bu bölümde Lübnan tarihinde etkili olan Dürziler, Maruniler ve diğer etnik unsurlar incelenecektir.

I. DÜRZİLER

Dürziler, 1017 yılında kendini Tanrı olarak ilan ettikten sonra esrarlı bir şekilde ortadan kaybolan ünlü Fatimi halifesi al-Hakim'in veziri Hazma bin Ali'nin kurduğu mezhebin üyeleridir.⁸ Dürziler evvelce Suriye'nin orta kısmındaki Beka vadisi ile bu vadiyi kuşatan Lübnan ve Anti Lübnan dağlarında Marc Uyun ve Banyas'a kadar uzanan yerlerde, ilk intişar sahaları olan Vadi al-Taym'da Hermon dağında yaşamışlar, bilahare bunların bir kısmı Havran taraflarına çekilmişlerdir. Dürzilerin menşei meselesi henüz halledilmiş değildir. Bunlardan ilk bahseden Yahya İbn Sac'id al-Antaki ve al-Makin bu hususta hiçbir şey söylemediği gibi, kaynak mahiyetindeki İslam eserlerinde de malumat yoktur.⁹ Dürzilerin bir kısmı Aslan Yürekli Rişar'a dayandıklarını söylerken, bazıları da Fransız kontlarına dayandıklarını söylemektedirler.¹⁰ Dürzileri Franklara bağlayan eski bir rivayete göre, XII. Asırda Suriye'de kalıp, memleketlerine dönemeyen bir kısım Haçlılar, Müslümanların tazyiki karşısında Comte de Drevu'nun kumandası altında dağlara çekilmişler ve yerlilerle evlenerek, İslam ülkesinde bir Hıristiyan cemaati teşkiline muvaffak olmuşlar ve Dreux isminin muharref şekli olan "Dürzi" adını almışlardır.

⁶ Mehmet Emin Bozarlan; *a.g.e.*, İstanbul, 1976, s.22-23.

⁷ Musa Duman; "Lübnan" Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, c.13, İstanbul, 1993, s.267.

⁸ Haluk A. Ülman; *1860-1861 Suriye Buhranı, Osmanlı Diplomasısından Bir Örnek Olay*, Ankara, 1966, s.6.

⁹ Şahabeddin M.C. Tekirdağ; Dürziler , *İslam Ansiklopedisi*, c.7, İstanbul, 1972.

Birçok müellif Dürzilerin tarih sahasına çıkmasını V. Asırda Fatimi halifesi Hakim bin Amr Allah'ın uluhiyet iddia ettiği ve Hamza b. Ali'nin vezaret mevkiinde bulunduğu 408 (1017) senesi olarak kabul ederler.

Dürziliği inançsal kökenine baktığımızda ise, Mısır'daki Fatimi devletine dayandığı görülmektedir ve Fatimi halifesi el-hakim bin Emrullah'ı ilah tanımaktadır.¹¹ Dürzilik, esas itibarıyla Şiiğin İsmaliye kolundan neşet etmiştir.¹² Bu siyasi ve iktisadi mezhep, gerçek şeklini Hamza bin Adi bin Muhammed ez-zevani (H. 379-450) zamanında almıştır.¹³ Fatimi halifesi el-hakim uluhiyet (tanrılık) iddiasında bulunarak uluhiyetinin yayılması ve kendi görüşlerinin kabul görmesi için etrafa dailer göndermiştir. Önemli dailerden olan Anuştekin ed-Darazi'yi Suriye'ye göndermiş ve bu da el-hakim adına davette bulunmuştur. (1017-1408). Ancak hakimin veziri olan Hamza b. Ali kendi halkı olan imameti Anuştekin gasp etmeye kalkıştığını, bu işin ehli olamadığını ileri sürerek onunla uğraşmıştır. Netice de 1019-1410 yılında Anuştekin bir isyanda öldürülür. Böylece fırsat Hamza b. Ali'nin eline geçer, yeniden dailer vasıtasıyla propagandalar yapılır.

Hamza b. Ali Hakim'in tanrılığına dayanan bu yeni inancı yaymak görevini üstlenir ve Hakim'in imamlığın ve tanrılığını savunan iki risale kademe alır. Bu risalelerde Allah'ın yedi imama hulul ederek insan biçimine büründüğünü, Hakim'in önünde Allah'ı bulduran son imam olduğunu iddia eder. Hamza Hakim'in tanrılığının yanı sıra, kendisinin de peygamber olduğunu ortaya atar.¹⁴ Dürzilerin inanç yapısına baktığımızda ise, bu da diğer Müslüman topluluklarının inançlarından önemli ayrılıklar görülmektedir.¹⁵ Dürziler kendilerini gerçek tevhid inancına sahip olarak uluhiyeti, bir de beşeri tezahürü vardır. Allah kendisini beşer idrakine ancak bir insan şeklinde yani el-Hakim şeklinde göstermiştir.

¹⁰ Hasan Emin El Bahani; 1920-1943 Yılları Arasında Fransız Mandacılık Döneminde Suriye ve Lübnan'daki Dürziler, Beyrut, 1993, s.80.

¹¹ Şehabeddin Tekirdağ; *a.g.m.*, s.666.

¹² Musa Duman, *a.g.m.*, s.258.

¹³ Ethem Ruhi Fiğlali; *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*, Ankara, 1991, s.193.

¹⁴ Sezgin Güşlüay; *Dürzilik*; Birinci Ortadoğu Semineri, (Kavramlar, Kaynaklar ve Metodoloji), (Elazığ, 29-31 Mayıs 2003), Bildiriler, Elazığ, 2004, s.416-417.

¹⁵ Mehmet Emin Bozarslan; *a.g.e.*, s.24.

Aksi halde insan Allah'ı gerçek uluhiyetiyle tanımaya güç yetiremezdi. El-Hakim'in Allah'ın beşeri tehazürü olarak imamet mevkine oturması ve onun tebliğini üstlenmesi Allah'ın gerçek tevhididir.¹⁶ Dürzilik oldukça karışık esaslar içermekle birlikte temelde dört esastan oluşur. Hamza b. Ali tarafından ortaya atılan bu esaslar:

1. el-Hakim b. Emrullah'ı Allah bilmek
2. Emri tanımak
3. Hududu tanımak
4. Vasayaya riayet etmek

Birinci esasta Hakim hem Allah hem de insandır. Bu iki özellik birbirinden ayrılmayacak şekilde iç içe geçmiştir. İnsan akli O'nu ve işlerini kavrayamaz ve tanıyamaz. Allah birçok kez insan biçiminde zuhur etmiş, en son olarak Hakim biçiminde kendisini göstermiştir. Kötülükler ortadan kalktığında gizlendiği yerden bir kez daha ortaya çıkacak, Dürzileri ödüllendirip inançsızları cezalandıracak.¹⁷ İkinci esasta yaratıkların en şerefliisi olarak kabul edilen Hamza b. Ali Allah'ın ilk yarattığı cevher olarak kabul edilir. Allah'ın öz nurundan yaratıldığı için imamların imamı olup, kıyamet gününde sevap ve ikap onun eliyle yapılacaktır. Üçüncü esas da ise Tanrısal emirleri öğrenip yayan, hudut ismi verilen vezir de denilen Hazma ve Hamza'dan sonra gelen dört kişi kastedilir ve bunlar en onurluları ve her türlü günahattan uzak, evlenmeyen kişiler olarak kabul edilirler. Dürziliğin dördüncü esası ise, İslam inancının yedi akidesi yerine konan yedi vasiyettir. Bu yedi vasiyet: sözde doğruluk, iman kardeşlerini koruma ve karşılıklı yardım, önceki ibadetler ve batıl inançların tamamını terk, İblis'i ve bütün şer güçleri tanımamak, Allah olarak Hakim'in birliğine iman, ne olursa olsun fiillerine sahip olma, açık ve gizli O'nun ilahi iradesine teslimiyet ve kabul şeklindedir. Dürziler kendilerini tevhid akidesine bağlı kabul ediyorlar. Ancak İslam akidesine tamamıyla ters olan Allah'a layık olmayan sıfatları izafe etmişlerdir. Dürzi inancında katmansal bir yapı söz konusudur. Şöyle ki Dürziler, akıllılar ve cahiller şeklinde iki kısma ayrılırlar. Dürzilerin halavat adı verilen ve camiye benzeyen ibadet yerleri vardır.

¹⁶ Ethem Ruhi Fiğlali; *a.g.e.*, s.174-175.

¹⁷ Şihabeddin Tekirdağ; *a.g.m.*, s.666.

Dürzilerin kutsal simgeleri beş köşeli bir yıldızdır.¹⁸ Bütün bunların dışında zamanla bazı Dürzi ailelerin Hıristiyanlığı seçtiği görülmektedir. Özellikle Şihab ailesinden bir kısmı 18. yüzyılın başından itibaren Hıristiyan olmuştur.¹⁹

Dürzilerin bölge siyasetinde ne tür roller üstlendiklerine bakmak gerekirse, Dürzilerin siyasi kimliklerini ilk ortaya koydukları dönem Haçlı seferleridir. Dürziler bu dönemde İsmaililer ile birleşerek İslam ordularına karşı Hıristiyanların yanında yer almış ve Haçlı seferlerinin sonuna kadar da Hıristiyan müttefiki olarak kalmışlardır. Daha sonra Dürzilerin “Kaysiler” ve “Yemaniler” diye iki kola ayrılmışlardır. Mercidabık Savaşında Osmanlı’nın yanında yer almışlardır. Ama daha sonra sık sık çıkardıkları ayaklanmalarla Osmanlı Devleti’nin sorunlu topluluklarından olmuşlardır.²⁰ Dürziler daha ziyade Lübnan Dağlarının güneyindeki Şuf bölgesinde Anti Lübnanlarda ki Hasbaya ve Raşeya çevrelerinde ve Şam’ın güneyinde ki Havran Dağlarında yaşıyorlardı.²¹ Dürzi aileler arasındaki mücadeleler neticesinde bölgedeki üstünlükleri 18. yüzyıla doğru azalmaya başlamış, buna karşılık bölgedeki üstünlük Marunilerin eline geçmiştir.²² 1788 yılında II. Beşir ünvanı ile Hıristiyan Beşir Şihab’ın Lübnan emirliğine atanması, 19. yüzyılın başında Mısır valisi Mehmet Ali Paşa’nın istekleri ve oğlu İbrahim Paşa’yı Suriye’ye göndermesi akabinde de Beşir’in İbrahim Paşa’yı desteklemesi ve Dürzilerin de Osmanlıların yanında yer alması, olayları daha da kışkırtmıştır. Mehmet Ali Paşa’nın Dürzi gençlerden zorla asker toplaması ve Lübnanlıları silahsızlandırma girişimi Dürzi ve Marunilerin tepkisine yol açmış ve birbirlerine yaklaştırmıştır. Daha sonra Osmanlı Devleti II. Beşir’in Emirliğine son verip, III. Beşir’i emirliğe 1840’da atayınca Dürzi-Maruni çatışması yeniden başlamıştır.²³ Birinci Dünya Savaşı sırasında ise Dürzilerin bir kısmı Fransızları desteklerken bir kısmı da İngilizleri desteklemişlerdir.

¹⁸ Sezgin Güçlüay; *a.g.m.*, s.417-418.

¹⁹ Tayyar Arı; *Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, İstanbul, 2004, s.107.

²⁰ Sezgin Güçlüay; *a.g.m.*, s.418-419.

²¹ Enver Ziya Karal; *Osmanlı Tarihi*, C.6, Ankara, 1983, s.337.

²² Najib Alamuddin; *The Druzes, Lebanon and The Arab-İsrail Conflict*, London, 1998, s.65.

²³ M Tayyib Gökbilgin; “Dürziler”, *İslam Ansiklopedisi*, C.3, İstanbul, 1993, s. 674.

Görüldüğü gibi, Dürziler gerek Ortadoğu'da gerekse Lübnan'da siyasi içtimai ve iktisadi alanlarda önemli roller üstlenmişlerdir.²⁴

II. MARUNİLER

Lübnan, nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturan topluluklardan biri de Marunilerdir.⁴¹ Maruniler, hem sayı olarak hem de politik ve askeri güç bakımından önemli bir Hıristiyan etnik grup olmuştur.⁴² IV. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı ve V yüzyılın başlarında öldüğü tahmin edilen Aziz Marun (Maran). Suriye'nin batısında Asi nehri kıyılarında Antakya Kilisesine bağlı bir rahip olarak münzevi bir hayat sürmüştür. Marunilerin kökeni, kurucularının kabri etrafında inşa edilen manastırda toplanan cemaate dayanmaktadır. Zamanla müntesipleri artarak bölgede yeni manastırlar kuran Maruni cemaatinin İsa'daki insanlık ve ilahlık unsurlarının birbirine denk olduğu şeklindeki Ortodoks diyofizit anlayışın teyit edildiği Kadıköy Konsili'ni (451) kabul edilerek monofizitliğe karşı tavır almaları, doğu kiliseleri için de müstakil bir kilise olma yolunda ki ilk ciddi adımları olmuştur.

Maruniler, konsil kararlarını kabul etmeyen birçok kiliseye ve manastıra karşı mücadele başlatmışlardır. Doğu kilisesinden farklı olarak Maruniler'in Kadıköy Konsili'ni kabul etmeleri onları Bizanas İmparatoru ile birlikte hareket etmeye sevk etmiş bu birliktelikten yola çıkılarak bazı kilise tarihçileri Marunilerin de monotelit olduklarını ileri sürmüşlerdir.⁴³ Maruniler, Suriye'de toplu olarak Lübnan dağlarının batı eteklerinde, Trablusşam'ın kuzeyinde denize dökülen Nahr-al- Barid ile beyrut'un kuzeyinde denize dökülen Nahr-al-Kelb arasında, güneyde de şuf bölgesindeki Dayr-al-Kamar ve Cezzin kesimlerinde bulunurlar. Ayrıca dağınık olarak Büka bölgelerine yerleşmişlerdir.⁴⁴ Bunlar, sonradan bölgeye hakim olan Emeviler, Abbasiler, Memlükler dönemlerinde kilise ve Manastırlarını Lübnan dağlarının sarp kayalıklarına taşımışlardır.

Maruniler, Roma Katolik kilisiyle ilişkilerini geliştirerek bağlılığa kadar götürme çabası adına sinodlar toplanmışlardır. Ancak Memlükler döneminde bölge beşâre'deki sorumlu "mukaddemler" tarafından yönetildi, böylece Maruniler'in Roma ile ilişkileri de zayıflamaya başladı.

⁴¹ Nuri Ünlü; İslam Tarihi (Osmanlıdan Günümüze Kadar), Cilt III İst 1994 . s. 65

⁴² Mehmet Emin Bozaslan ; a.g.e , s-27

⁴³ İsmail Taşpınar ; "Maruniler", İslam Ansklipedisi ,Cilt 28, ? s.71

⁴⁴ Haluk Ülvan ; a.g.e., s.6

Mercidabık Muharebesi ile Suriye, Lübnan ve Ürdün Osmanlılar tarafından fethedildikten sonra da (1516) bölgedeki Maruniler, yönetimden gördükleri müsamahanın yanı sıra coğrafi şartlar sayesinde dinlerini ve geleneklerini korudular.

Marunîler'le Katolik kilisesi arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi yönünde Cizvit rahibi John Eliano'nun gösterdiği yoğun gayretler neticesinde Papa XII.Gregory, 1584 yılında Roma'da Marunî din adamlarının yetiştirilmesi için bir eğitim merkezi kurdu.

Marunîler ibadet geleneği olarak Antakya Kilise'sine ait özellikler taşımaktadır. Başlangıçta ayin dili olarak Süryanice'nin Arami lehçesi kullanılmış, günümüzde ise Süryani Alfabetiyle Arapça (Karşuni) yaygınlık kazanmıştır.⁴⁵ Maruniler'in dilini inceleyecek olursak; 7. yüzyılın ortalarında, Müslüman Arapların Suriye'yi almaları üzerine Lübnan dağlarına çekilen Marunîler, Araplarla olan ilişkileri nedeniyle zamanla kendi dillerini unutup Arapça konuşmaya başlamışlar. Lübnan tarihinde önemli bir yere sahip olan Maruniler'i siyasi açıdan inceleyecek olursak; Abbasiler döneminde gördükleri baskı yüzünden haçlıları desteklemişlerdir.⁴⁶ Bu durumda onların zamanla Hıristiyanlaşmasında etkili olan bir unsur olmuştur.⁴⁷ Daha sonra haçlıların başarısızlığa uğraması üzerine bölgeden çekilen Avrupalılar ile birlikte bazı Marunîler de göç etmişler ve Kıbrıs ile Rodos'a yerleşmişlerdir.⁴⁸ Böylece, Avrupalılar ile ilişkileri çok eskiye dayanan Maruniler'in ekonomik ve siyasi güçleri artmaya başlamıştır. Haçlı seferleri sırasında Maruniler'in yaptıkları hizmetlere karşılık Fransa Kralı onlara "Charte" vermiş, dört yüz yıl sonra 16. Zuibir Hatt-ı Hümayün'la Maruniler'i himayesine aldığını göstermesi, Fransa'nın 1935'de Osmanlıdan aldığı imtiyazlar, Napolyon Bonapart'ın Suriye seferi bu devletin Suriyeye olan ilgisinin artmasına ve bölgenin Katolik Hıristiyanları ile geleneksel yakınlıklarını kuvvetlendirmesini sağlamıştır.⁴⁹ Böylece I. Dünya savaşının başlaması ile Fransızlar Lübnan'ı işgal etmişler ve bu işgal döneminde Maruniler'in desteğini almayı sağlayabilmişlerdir.⁵⁰ Günümüzde toplam nüfusları 1,5 milyona ulaşan Maruniler başta Lübnan olmak üzere,

⁴⁵ İsmail Taşpınar ; a.g.e , s.71-72

⁴⁶ Mehmet Emin Bozaslan; a.g.e, s.27

⁴⁷ Musa Duman ; a.g.e.m , s.259

⁴⁸ Mehmet Emin Bozaslan; a.g.e, s.27

⁴⁹ Tayyar Arı; a.g.e, s.109

⁵⁰ Naşib Alamuddin ; Turmol, Durziler, Lebanon and Arap -İsrail, Conflit, London , 1998 s.133

orta doğunun çeşitli ülkelerinde özellikle Suriye ve Mısır ile daha çok ekonomik sebeplerle göç ettikleri Fransa, ABD, Kanada ve Avustralyada yaşamaktadırlar.⁵¹

III. DİĞER GRUPLAR

Lübnan da iki önemli topluluk olan Dürzi ve Maruniler'den sonra diğer gruplardan kısaca bahsetmek gerekirse şunları söyleyebiliriz. Maruni ve Dürzilerden sonra, Lübnan'daki önemli topluluk arasında Şiileri saymak gerekir.

Çoğu ülkenin güney bölgelerinde yaşayan Şiiler, ayrıca Lübnan'ın en yoksul topluluğunu oluşturmaktadır. Gerek yoksul olmaları ve gerekse mezhep ayrılığı yüzünden, Lübnan'ın bu günkü bozuk düzenine karşı, en çok Şiiler tepki göstermişlerdir. Bu arada, Arap olmayan Şiilerinde bulunduğunu belirtmek gerekir.⁵² Ayrıca Lübnan da Şii olan mütevalilerinde önemli bir etnik unsur olduğunu belirtmek gerekir.⁵³

Maruniler'den sonra ikinci sırayı alan Hıristiyan etnik grupları sırası ile Rum Katolikler, Rum Ortodokslar ve Ermeniler oluşturmaktadır. Rumlar Yunanistan'dan, Kıbrıs'tan, Rodos'tan ve Türkiye'den gitmişlerdir. Bunlar daha çok ticaretle uğraşmaktadırlar. Ermenilerinde büyük çoğunluğu Beyrut'ta yaşamaktadır ve bunlar Rumlar gibi ticaretle uğraşmaktadırlar. Bu her üç grup da aynı zamanda, ekonomik ve politik bir güce sahiptirler.

Müslüman ve Hıristiyan etnik gruplar dışında bir de Yahudiler vardır. Yahudiler de, başka ülkelerdeki soydaşları gibi ticaret yapmaktadırlar.⁵⁴

⁵¹ İsmail Taşpınar ; a.g.e , s.72

⁵² Mehmet Emin Bozaslan; a.g.e, s.24-25

⁵³ Haluk Ülvan ; a.g.e., s.7

⁵⁴ Mehmet Emin Bozaslan; a.g.e, s.28-29

SONUÇ

Lübnan, Doğu Akdeniz’de bulunan yaklaşık 220 kilometre sahil şeridi olan 10,452 kilometre kare genişliğinde küçük bir ülkedir. Kuzey ve doğusunda Suriye, güneyinde İsrail bulunmaktadır. Küçük bir ülke olmasına rağmen farklı din ve mezheplere mensup çeşitli toplulukların birlikte yaşaması nedeniyle tarih boyunca oldukça hareketli ve çekişmeli siyasi ve askeri olaylara sahne olmuştur.

Bu nedenle, tarihi boyunca, Lübnan’ın iç yapısının son derece karmaşık olduğu ve her dönemde çeşitli dengelere dayanan çok yönlü çekişmelerin yer aldığı görülür. Ülkenin karşılaştığı sorunların nedenini hem iç hem de dış unsurlarda aramak gerekir. Her şeyden önce, Lübnan’da yüzyıllar boyunca çeşitli din ve mezheplere bağlı gruplar yan yana yaşamışlardır. Daha önceki bölümlerde zaman içerisinde Lübnan Siyasal yaşamındaki yerleri ve etkinlikleri ayrıntıları ile anlatılan bu mezheplerden hiç birisi sayı bakımından mutlak çoğunluğa sahip olmamış, siyasi ve askeri güç bakımından da bütün ülkeyi kontrol edebilecek bir seviye erişememiştir.

Ülkedeki din faktörüne dayalı bölüme iç çekişmelerin kökenlerin birisini oluşturmuştur. Lübnan’da hiçbir zaman bir “ulus devlet” olgusu gelişmemiş ve Lübnanlılar her şeyden önce mensubu oldukları din ve mezhepleri ile liderlerine bağlı kalmışlardır. Temelde, dinsel bölünme Hıristiyanlık ve Müslümanlık olarak iki gruba ayrılmış olmakla birlikte, bu iki gruptaki mezhepler arası mücadeleyi de göz ardı etmemek gerekir.

Müslüman mezhepler arasında 19. ve 20. yüzyıllarda sayı ve güç yönünden köklü değişiklikler kendisini göstermiştir. 20. yüzyıla gelinceye kadar dağlık Lübnan’ın güçlü topluluğu Dürziler askeri bakımdan etkin olmuş ancak 20. yüzyılda Sünniler siyasal iktidarda Marunilerden sonra en avantajlı mezhep durumuna gelmiş, buna karşılık özellikle son yıllarda sayıca hızla artan Şiiiler kuvvetli milis örgütlerinin de etkisiyle Müslüman kanatta en ağırlıklı topluluk haline dönüşmüşlerdir.

Dinsel topluluk ve mezhepler arası mücadele yanında aynı mezhep içerisinde de çekişmeler her zaman kendisini göstermiştir.

Din, mezhep ve aile esasına dayanan siyasal iktidar, siyasal partilerin de ideolojilerden ziyade din faktörüne dayanmasına yol açmıştır. Din esasına göre

bölünmüş olması nedeniyle Lübnan'da tarafsız bir ordunun kurulması da mümkün olmamıştır.

16. yüzyılda, Osmanlı İmparatorluğunun yönetimine giren Lübnan, Fransız manda rejiminin kurulduğu 1920 yılına kadar iç yapısında özerk bir idareye sahip olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğunun 18. ve 19. yüzyıllarda zayıflamaya başlamasıyla diğer Avrupa devletleri, Osmanlı idaresindeki diğer topraklar yanında Lübnan ile de ilgilenmeye başlamışlardır.

19. yüzyıldan itibaren dış müdahalelere açık kalan Lübnan, iç yapısındaki nazik dengeler de körüklenince çeşitli ve birbirinden farklı bunalım ve çatışmaların içerisine girmiştir.

Uzun süredir, Suriye ve Lübnan'da gözü olan Fransa'nın 1920 yılında bu bölgeyi manda rejimi altına alması bölgede çeşitli değişikliklere yol açmıştır.

Fransız manda rejiminden bağımsızlığın elde edildiği 1943 yılına kadar geçen sürede Lübnan'da iç çatışmaların yer almadığı buna karşılık Fransa'ya karşı bağımsızlık mücadelesinin sürüldüğü görülmektedir.

Nihayet, 23 Aralık 1945 tarihli Fransız-İngiliz antlaşmasıyla bu ülkelerin birliklerinin Doğu Akdeniz ülkelerinden çekilmesine karar verildi.

BİBLİYOGRAFYA

- ACAR, C. İrfan, *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu*, Ankara, 1989.
- ALTUNDAĞ, Şinasi, Kavalali Mehmet Ali Paşa İsyanı, *Mısır Meselesi (1831-1841)*, Ankara, 1988.
- ARMAOĞLU, Fahir, *20. yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914-1980*, Ankara, 1989.
- BÜYÜK LAROUSSE, 'Lübnan', c.15, İstanbul, 1986.
- CELLELO Thomas, *Research Completed, ?*, 1987.
- CEVDE Hasaneyn, *Lübnan Coğrafyası*, İskenderiye, 1985.
- CHALİDİ, Walid, *Conflict and violence in Lebanon: Confrantation in the Middle East, Combridge, Harward University*, 1979.
- COBBAN Helena, *The Making of Modern Lebanon*, Londra, 1985.
- ÇAĞLAYAN, K. Tuncer, Ortadoğu'nun yeniden yapılandırılması aşamasında İngiliz Dışişleri Bakanlığının Bazı Görüşleri (Ekim-Aralık 1918), *Birinci Ortadoğu Semineri*, (Kavramlar, Kaynaklar ve Metodoloji), (Elazığ, 29-31 Mayıs 2003), Bildiriler, Elazığ, 2004.
- DUMAN, Musa, 'Lübnan' *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c.13, İstanbul, 1993.
- DURDUN Davut, Lübnan, *Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi*, c.6., İstanbul, 1992.
- GÖZENÇ, Selami, *Güneybatı Asya Ortadoğu, Ülkeler Coğrafyası*, İstanbul, 1999.
- HASAN Emin El Bahani, *1920-1943 yılları arasında Fransız mandacılık döneminde Suriye ve Lübnandaki Dürziler*, Beyrut, 1993.
- KARAASLAN Tufan, *Ortadoğunun Coğrafyası*, Konya, 1988.
- KEMAL, Halife Usam, *'Lübnan'ın Güney Sınırı (1908-1936)*, Hadtun El-Betrün, 1984.
- KHALİDİ, Walid, *Conflict and violence in Lebanon : Confrontation in the Middle East*, Combridge Harward University, 1979, s. 35.
- KILIÇ Orhan, *XVII. Yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devletinin eyalet ve sancak teşkilatlanması, Osmanlı*, c.6, (Editör: G.Eren), Ankara, 1999.
- KOCABAŞ, Süleyman, *Tarihte ve Günümüzde Türkiye'yi Parçalama ve Paylaşma Planları*, Vatan Yayınları, İstanbul, 1999.
- KURBAN Mulhim, *Lübnan'ın Yeni Siyasi Tarihi*, Beyrut, 1981.

- LAĞA, Ali Muhammed, *Lübnan'da Siyasi Eğilimler*, Beyrut, 1991.
- LÜTFÜ Paşa, *Lübnan, İslam Ansiklopedisi*, c.7., İstanbul, 1972.
- MACKEY, Sandra, *Lebanon Death of a Nation*, ?, 1991.
- MARTİN El Yesuhi, *Lübnan Tarihi*, (Mütercim, Reşit El Huri Ertuni), ?,1986.
- BOZARSLAN Mehmet Emin; *Savaşan Lübnan*, İstanbul, ?.
- ÖNGÖR Sami, *Ortadoğu*, Ankara, 1964.
- ÖZTUNA Yılmaz, *Devletler ve Hanedanlar*, (1074-1990), c.2, Ankara, 1989.
- SALİBİ, Kemal, *The Modern History of Lebanon*, ?.
- ŞUAYB, Ali Abdulmumim, *İşgalin sona ermesine kadar Lübnan Tarihi (1918-1926)*, Nebatiye, 1988.
- TALYNİ, Ahmed, *Lübnan'da Yönetim Krizi*, Beyrut, 1990.
- TEKİRDAĞ, M.C., Şehabeddin, *Lübnan, İslam Ansiklopedisi*, c.7, İstanbul, 1972.
- ÜLMAN, A. Haluk, *1860-1861 Suriye Buhranı, Osmanlı Diplomasisinden Bir Örnek Olay*, Ankara, 1966.
- ZAMİR, Meir, *The formation of Modern Lebanon*, New York, 1985
-
- ABDULMÜNİM, Ali; *İşgalden Kurtuluşa Kadar Lübnan Tarihi*,(1918-1946), Eş-şarkiye, 1988.
- ARI, Tayyar; *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyasi,Savaş ve Diplomasi*, Yafa Yayınları, İstanbul, 2004.
- BAYUR, Y. Hikmet; *Türk İnkılabı Tarihi, 1914-1918 Genel Savaşı*, Ankara, 1983.
- BOZARSLAN, Mehmet Emin; *Savaşan Lübnan*, İstanbul, Üçüncü Dünya Yayınevi, ?-
- BROWN, L. Carl; *İmparatorluk Mirası, Balkanlarda ve Ortadoğu'da Osmanlı Damgası*, İletişim Yayınevi, İstanbul,2000.
- CHRİSTOPHER, John B.; *Yesterday and Today, Holt, Rine hart and Winston*, New York, 1966.
- FROMKİN, David; *Barışa Son Veren Barış (Çeviren: Mehmet Harmancı)*, İstanbul, 1993.
- GÖKBİLGİN, Tayyib; "Dürziler", İ.A.,C.3, İstanbul,1993,

GÜÇLÜAY, Sezgin; Dürziler, Birinci Ortadoğu Semineri, (Kavramalar, Kaynaklar ve Metodoloji), (Elazığ, 29-31 Mayıs,2003) Bildiriler, Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, Elazığ, 2004.

HALİDİ, Mustafa- FERRUH, Ferruh; *Misyonerler, Eğitim ve Siyaset*, Araştırma Yayınları, İstanbul, 1991.

HİTTİ, Philip, *Lebanan İn History*, London, 1957.

HURANİ, Albert; *Arap Halkı Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.

J. Hell; “Lübnan” , *İslam Ansiklopedisi*, C. 2, M.E.B. , İstanbul, 1970

KAFKAS, Mehmet; *Geçmişini Bilmek*, Nil Yayınevi, İzmir, 1993.

KARAL, Enver Ziya; *Osmanlı Tarihi*, C.8, Ankara, 1988.

KASALAK, Kadir; *Manda Sistemi ve Irak ile Suriye’de Uygulanması*, Birinci Ortadoğu Semineri, (Kavramalar, Kaynaklar ve Metodoloji),(Elazığ, 29-31 Mayıs,2003) Bildiriler, Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, Elazığ, 2004.

KOCABAŞ, Süleyman; *Türkiye ve İngiltere*, Bayrak Yayıncılık, İstanbul, 1985.

KÜRKÇÜOĞLU , Ömer; *Türk-İngiliz İlişkileri(1919-1926)*,Ankara, 1978.

LEWIS, Bernard; *Tarihte Araplar*, Anka Yayınevi, İstanbul,2000.

LONGRİGG, Shephen H; *Syriaan Lebanon under French Mantate*, Oxford University Press, London, 1968.

SANDER, Oral; *Anka ’nın Yükselişi ve Düşüşü*, İmge Yayınevi, Ankara, 2000.

ŞEN, Sabahattin; *Ortadoğu’da İdeolojik Bunalım, Suriye, Baas Partisi Ve İdeolojisi*, Birey Yayınevi, İstanbul, 2004.

TURAN, Şerafettin; *Türk Devrim Tarihi*, C.I, Ankara, 1982.

UMAR, Ömer Osman; *Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2004.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı; *Osmanlı Tarihi*, C.4

ÜLMAN, Haluk; *1840 – 1845 Yılları Arasında Suriye Ve Lübnan ’ın Durumu ve Milletlerarası Politika*, Ankara, Eylül-Aralık, 1963.

Ek 1: Lübnan'ın Coğrafi Haritası

